

Smrt kao preobrazba

SD 182

Rudolf Steiner

SADRŽAJ

1	Tri oblasti umrlih. Život između smrti i novog rođenja. (Bern, 29 studenog 1917)	4
<p>Otajstvo Golgote. Važnost prirodne znanosti u našem vremenu. Teologija kao prepreka razumijevanju Krista. Djelovanje umrlih i Krista na ljudsku sudbinu. Ponovno pojavljivanje Krista u eteru.</p>		
2	Smrt kao preobrazba života (Nürnberg, 10 veljače 1917)	18
<p>Odnos s umrlima. Utjecaj umrlih na krv i živčani sustav. Princip preokreta u odnosu s umrlima. Padanje u san i buđenje. Povezanost emocionalnog života s idejama. Odnos živih prema mlađem i starijem umrlom: bol suosjećanja i bol sebičnosti. Sprovod za mlađe i starije umrle. Život povijesti, društvenog pitanja, i život etike, ovisan o odnosu živih i umrlih.</p>		
3	Čovjek i svijet (Heidenheim, 29 travnja 1918)	29
<p>Učinak znanosti duha na mišljenje, osjećanje i volju. Prirodnoznanstvene ideje u društvu su destruktivne. Čovjek kao mikrokozmos u makrokozmosu. Laboratorij treba postati oltar. Nespretnost kroz jednostranost. Intelekt potiče instinkt. Instinkt treba produhoviti. Percepcija duhova kroz 'stvaranje drugačijeg tempa'. Škola bi trebala biti poticaj za cijeli život. Wilson 'svjetski učitelj'.</p>		
4	Znaci vremena. Istok, Zapad, Srednja Europa (Ulm, 30 travnja 1918)	40
<p>Porijeklo riječi 'Bog'. Zemaljsko tijelo, zemaljska duša, fizička kultura, duhovna kultura. Crkve. Što je to što se obično štuje kao 'Boga'? Istok i nova duhovnost. Lenjinizam kao najgorča ironija. Tagore, zadatak Srednje Europe između orijenta i angloamerikanizma.</p>		

5	Pobuna ljudi protiv duha (Hamburg, 30 lipnja 1918)	52
<p>Odnos između živih i umrlih. Padanje u san i buđenje. Umrli kao savjetnici živih. Lloyd George i Matthias Erzberger. Goetheov razvoj. Faust i Wagner. Mefisto, Lucifer i Ahriman. Psihoanaliza. Otto Weininger. Max Dessoir. Oscar Hertwig. Gibbon. Treitschke. Ispiti za nadarene.</p>		
6	Što anđeo radi u našem astralnom tijelu? (Zürich, 9 listopada 1918)	69
<p>Kako hijerarhije rade u ljudima. Ciljevi budućeg čovječanstva: bratstvo, sloboda vjere, uvid u duhovnu prirodu svijeta. Kontraefekti Lucifera i Ahrimana: seksualni instinkti, patogeni učinci lijekova, zlouporaba tehnologije.</p>		
7	Kako mogu pronaći Krista? (Zürich, 16 listopada 1918)	81
<p>Bolest ateizma, poricanje Kristove nesreće, poricanje duhovnog idiotizma. Misterij Golgote i znanost. Harnack. Situacija u čovječanstvu u vrijeme misterija na Golgoti. Godina 333. Pojava evanđelja kroz atavističku vidovitost. Tertulijan. Godina 666. Justinijan. Akademija Gondishapur. Muhamed. Carigradski koncil iz 869. Angelus Silesius. Johannes Müller. Jezik kao gesta. Wilson i Hermann Grimm.</p>		

1. Tri oblasti umrlih. Život između smrti i novog rođenja.

Danas bih se želio vratiti na temu ranijeg predavanja održanog ovdje u Bernu i nastaviti dalje u skladu s onim o čemu sam uvjeren da sada moramo razgovarati među nama. Jasno mi je da se određene stvari koje zahtijevaju znaci vremena moraju kazati na javnim antropozofskim predavanjima, tako da dođu do ušiju. Također sam uvjeren da se među nama sada mora govoriti o određenim duhovno znanstvenim istinama.

Na prethodnom predavanju na koje se pozivam, opisao sam sudjelovanje u zemaljskom životu duša koje su prošle kroz vrata smrti. Poduhvatili smo se proučavati vrstu i način impulsa takozvanih umrlih, koji nastavljaju sudjelovati u onome što rade ljudi ovdje na Zemlji, i kako se uspostavlja veza između takozvanih umrlih i onih koji su živi. Danas želim reći nešto više o ovome.

Prvo mora biti jasno da je prije svega potrebno da život između smrti i novog rođenja bude predstavljen u izvjesnom smislu sa slikama koje su uzete iz fizičkog, razumskog svijeta na ovoj Zemlji i iz mentalnih slika koje steknemo unutar ovog fizičkog života na Zemlji. Međutim, život u sferi umrlih je takav, da može biti shvaćen samo s velikim poteškoćama kroz zemaljske koncepte i mentalne slike. Stoga se, dakle, tom životu mora pokušati pristupiti s različitih strana.

Želio bih reći da je jedan takav pokušaj napravljen baš prije izbijanja ove svjetske katastrofe na bečkom ciklusu predavanja, u kojem sam govorio o životu između smrti i novog rođenja u odnosu na unutarnje snage duše. Danas bih vam skrenuo pažnju iznad svega na područje koje u određenom pogledu jest i mora biti primarna briga čovjeka u njegovom zemaljskom životu. Primarna briga mora biti da je upravo ta oblast zatvorena za iskustva duše koja je prošla kroz vrata smrti. Promislite koliko toga imamo, kao zemaljska ljudska bića, kroz mentalne slike koje nam dolaze iz područja minerala i biljaka. Ovim mentalnim slikama moraju se dodati svi utisci i mentalne slike koje nam dolaze iz nebeskog prostora: zvjezdanog neba iznad nas, Sunca, Mjeseca. Budući nam tijekom našeg zemaljskog života omogućuju da imamo fizičke slike kao percepcije, pripadaju upravo onom što sada nazivam mineralnom prirodom. Ova mineralna priroda, i u biti — kažem, u biti — biljna priroda kao priroda, izuzete su iz onoga što će duša percipirati između smrti i novog rođenja.

S tim u vezi postoji nešto posebno karakteristično u pogledu iskustava takozvanih umrlih. Kada se mi ljudi ovdje na Zemlji suočimo s mineralnom ili biljnom prirodom, imamo sasvim određenu svijest. Rekao sam jednom drugom prigodom, točno je, da je iluzija govoriti o odsustvu boli i o odsustvu zadovoljstva u mineralnom i biljnom carstvu. Kroz ono što mi izvodimo svojim postupcima, međutim, radimo utiske na mineralnom carstvu i također i na biljnom carstvu; s izvjesnom opravdanošću možemo reći da te oblasti ostaju bez takvih utisaka, bez takvih aktivnosti koje se šire bolom ili zadovoljstvom, tugom ili radošću. Znete da

ako mi ljudi razbijemo stijenu, određena elementarna bića će doista doživjeti zadovoljstvo ili tugu, ali to ne ulazi u našu običnu, svakodnevnu svijest. Stoga se može reći da unutar iskustva običnog ljudskog bića na Zemlji, ono mora imati osjećaj da, ako razbije stijenu, ako poduzme bilo kakvu akciju unutar onoga što je mineralna ili u biti biljna priroda, ono time ne uzrokuje niti zadovoljstvo niti bol u svom okruženju.

To uopće nije slučaj u oblasti u koju čovjek ulazi kada prođe kroz vrata smrti. Prije svega mora biti jasno da i najmanje djelo koje čovjek učini, čak i ako se jedva dotakne nečega (moramo se poslužiti riječima zemaljskog jezika), obvezno u toj duhovnoj oblasti izazove zadovoljstvo ili tugu; pobudi neku vrstu simpatije ili antipatije. Stoga ovu oblast umrlih morate sebi predstaviti na takav način da se jedva može dodirnuti nešto, da se ne može napraviti ni najmanji kontakt, bez da se uzrokuje da ono što je dodirnuto ne doživi zadovoljstvo ili tugu, odnosno, bez da se izazove simpatija ili antipatija.

Na to je već ukazano u mojoj knjizi, *Teozofija*, u kojoj je opisana oblast duše i u kojoj su najvažnije snage te oblasti pronađene upravo u snagama simpatije i antipatije. Međutim, takve činjenice moraju postati žive ideje. Kako netko postaje svjestan zajedničkog rada, u izvjesnom smislu, oblasti umrlih i oblasti takozvanih živih, mora se također sebi predstaviti kako umrli djeluju, takoreći, u njihovoj vlastitoj oblasti. Oni djeluju na takav način da uvijek moraju biti svjesni da sve što naprave izazove simpatiju ili antipatiju, radost ili tugu; sve što rade izaziva, ako tako mogu reći, rezonanciju žive senzacije. Ono što bismo mogli nazvati neosjetljivošću u smislu naše biljne i animalne oblasti, uopće nije tamo na drugoj strani vrata smrti.

U određenom smislu, to karakterizira najnižu oblast u koju čovjek ulazi kada je prošao kroz vrata smrti. Ovdje, kada dođe kroz vrata rođenja u fizičku oblast, ulazi u najnižu oblast, mineralno carstvo. Kada uđe u duhovni svijet, nađe se u oblasti s univerzalnom sposobnošću za senzacije, u oblasti u kojoj vladaju simpatije i antipatije. Unutar ove oblasti razvija svoje snage; radi unutar te oblasti. Kada ga zamišljamo kao biće koje je tamo aktivno, moramo također zamisliti snage koje nose senzacije koje neprestano proizlaze iz njegovih postupaka, snage koje nose simpatiju i antipatiju.

Kakav je značaj tih sila u cijeloj mreži odnosa u univerzumu? Vidite, stigli smo do stvari koja se može razmrsiti za naš fizički, zemaljski život samo kroz znanost duha. Shvatiti ćete njenu važnost samo ako uzmete u obzir sve implikacije. U sadašnje se vrijeme dogodilo toliko toga da se osoba koja bi jedino našla objašnjenje svijeta unutar fizičkog, odriče bilo kojeg objašnjenja koje ne shvaća kao objašnjenje.

Nešto što se u moderno vrijeme gleda kao takvo objašnjenje je princip evolucije za životinjska bića koja naseljavaju Zemlju s nama. Trebam samo skrenuti vašu pažnju na sve što se nedavno pojavilo da bi podržalo ono što je nazvano teorija evolucije. Danas se o evoluciji životinjskog svijeta govori s određenom opravdanošću, u tome što se vjeruje da je životinjski svijet evoluirao prema gore od nesavršenih do savršenijih bića. Bolji način da se to izrazi bio bi reći da je životinjski svijet evoluirao od nediferenciranih bića do sve više i više diferenciranih, konačno do ljudske prirode, utoliko što je čovjek fizičko biće. Ova teorija evolucije je već ušla

u javnu svijest u velikoj mjeri. Čak je u izvjesnom smislu postala i sastavni dio sekularne religije čovječanstva. Razne religije nastoje računati s tom teorijom evolucije. Više nemaju — barem najvažniji predstavnici — hrabrosti koju su imale prije samo malo vremena da svjedoče protiv ove teorije evolucije. Do određene mjere su je same prihvatile i pomirile se s time.

Međutim, sada bi mogli pitati što je zapravo na djelu u toj evoluciji životinjskih bića, ako ona evoluiraju od nesavršenih do savršenijih bića. Što je na djelu u svemu onome što se može promatrati u životinjskom svijetu, ne samo u evoluciji već u cjelokupnoj egzistenciji životinjskog svijeta? Koliko god to čudno zvučalo modernoj osobi, kada se uđe u carstvo koje nastanjuju umrli, kroz vidovitu svijest, otkrije se da sile koje prevladavaju u velikom dijelu životinjskog svijeta dolaze od umrlih. Čovjek je pozvan da bude suvladar impulsima kozmosa. U mineralnom carstvu ima posla samo s onim što konstruira, kao što su strojevi i slično kroz tehnologiju, poštujući zakone mineralnog carstva. U oblasti biljaka, stvar je onoga što sije i kultivira kao vrtlar ili zemljoradnik. U te dvije oblasti može u najboljem slučaju zauzeti drugo mjesto tijekom svog života između rođenja i smrti. Međutim, s oblasti koja se na Zemlji zrcali u životinjskoj egzistenciji, on je mnogo involviran, u tome da se nakon smrti u njemu odmah bude izvjesne snage, u koje odmah ulazi i radi unutar oblasti snaga koje vladaju tom životinjskom oblasti. To je u određenom smislu osnova, temelj njegove aktivnosti tamo, upravo kao što je ovdje mineralno carstvo naš temelj; to je sama osnova, tlo, na kojem stoji.

U našoj egzistenciji u fizičkom svijetu imamo biljno carstvo koje se podiže iz tla koje pruža mineralno carstvo. Slično za umrle, oblast u kojoj vladaju simpatije i antipatije — koje se onda proteže na život životinjske oblasti na Zemlji — pruža osnovu za drugu oblast. U ovoj drugoj oblasti iste stvari nisu toliko na djelu u umrlima, puki doživljaji zadovoljstva ili tuge, prijenos samo impulsa nositelja senzacije koji potom nastavljaju, nego što su aktivni u svijetu. Ova druga oblast u biti radi s onim što bi mogli nazvati jačanje i slabljenje snaga volje koje pripadaju ljudskom biću nakon smrti. Ako želite više saznati o tim snagama volje, pogledajte bečka predavanja, u kojima sam istaknuo da volja koja je osobina duše ljudskog bića između smrti i novog rođenja nije baš onakva kao ono što nazivamo volja ovdje u fizičkom životu. Međutim, o tome možemo govoriti kao o volji, premda je tamo potpuno drugačija; tamo je prožeta elementom osjećaja i još jednim elementom koji ovdje na Zemlji ne postoji. Ova volja u životu ljudske duše nakon smrti je u stalnim mijenama. Kada je netko u komunikaciji s umrlim ljudskim bićem, njegov duševni život je doživljen tako da se u jednom trenutku osjeća ojačan u impulsima volje, jači u sebi; u sljedećem trenutku njegova volja donekle osakaćena; ona spava. Njegova volja oscilira između postajanja jačom i postajanja slabijom. To je bitan aspekt u životu umrlih.

Međutim, ovo jačanje i slabljenje volje impulsi su, koji teku ne samo u osnovu za oblast umrlih, već također i u ljudsku oblast ovdje na Zemlji, ne, sigurno, u naše misli u običnoj svijesti već zaista u sve što ovdje doživljavamo kao impulse volje i također kao impulse osjećaja.

Naravno, čudna je činjenica da čovjek, u svojoj običnoj svijesti kao fizička, zemaljska osoba, jasno doživljava samo svoja osjetilna opažanja i svoje misli. Budna svijest postoji samo u toj percepciji i mišljenju. O osjećajima se zapravo samo sanja, a volja se općenito prespava. Nitko ne zna što se događa kada samo podigne ruku, odnosno, kada volja djeluje u tjelesnom organizmu, na način na koji poznaje svoje misli. Postoji također vladavina osjećaja; premda je to nekako jasnije u svijesti nego vladavina volje, ipak je još tamno; nije jasnija od slika koje imamo u snovima. O strastima, emocijama, osjećajima se u stvari samo sanja; nisu doživljeni u svijetlu svijesti koja živi u osjetilnim opažajima i mentalnim slikama, a naša volja se uopće ne doživljava svjesno.

U svemu što djeluje u budnom životu kao san ili spavanje, žive umrli. Oni žive s dušama koje su utjelovljene u fizička tijela na Zemlji. Oni žive u njima baš kao što mi živimo unutar biljnog svijeta, osim što mi nismo iznutra vezani za biljni svijet kao što su umrli za naše osjećaje, emocije i impulse volje. Oni kontinuirano žive u svemu tome. To je njihova druga oblast. Dok ovdje razvijamo naše osjećaje i senzacije u ljudskom životu, umrli u tome žive stalno, i zaista na takav način da fluktuacije, koje sam upravo opisao kao jačanje i slabljenje volje, kao povećanje i opadanje volje umrlih, imaju izvjestan odnos prema onom ovdje na Zemlji što takozvani živi sanjaju i spavaju, kao osjećaje i impulse volje.

Stoga možete vidjeti, koliko je malo oblast umrlih odijeljena od naše zemaljske oblasti i kakva je unutarnja veza između te dvije oblasti. Kao što sam rekao, pod normalnim uvjetima (s izvjesnim iznimkama koje ću spomenuti kasnije), umrli nemaju nikakve veze s mineralnim i biljnim oblastima, ali imaju jako puno veze s onim što se događa u životinjskom carstvu. To je u neku ruku osnova na kojoj stoje. Također imaju mnogo veze s onim što se odvija u oblasti ljudskih osjećaja i ljudske volje. U tim oblastima uopće nismo razdvojeni od umrlih, već je to ovako: kada netko prođe kroz vrata smrti i doživljava jačanje i slabljenje volje, može živjeti s takozvanim živima u njihovim fizičkim tijelima, iako ne sa svima. Tu vlada određeni zakon: može se živjeti samo s onima s kojima u nekom stupnju postoji karmička veza. Netko tko živi ovdje a tko je karmički potpuni stranac nije čak ni primjetan umrloj osobi; on jednostavno ne postoji. Svijet koji umrla osoba doživljava ima granice koje su napravljene od njene vlastite karme koja ga je ovdje upregnula u životu. Taj svijet nije ograničen samo na duše koje su još uvijek na Zemlji; također se proteže i na duše koje su i same prošle kroz vrata smrti.

Ova druga oblast tako obuhvaća sve odnose koje je osoba karmički napravila s onima koji su još na Zemlji i drugim dušama koje su poput nje već prošle kroz vrata smrti. Ova oblast uzdiže se iz druge oblasti koja je zajednička umrlima, oblasti životinjske egzistencije, koju sebi ne smijemo predstaviti zemaljskim životinjama! Ranije sam izričito rekao da naše životinje na Zemlji odražavaju ono što postoji u duhovnom svijetu, odnosno, grupne duše životinja. U odnosu na umrle, moramo misliti o duhovnom biću životinja. Iz ovog zajedničkog tla, dakle, pojavljuje se za svaku pojedinu umrlu osobu, u potpuno drugačijem smislu od onog što je slučaj u našoj zemaljskoj oblasti, individualna karmička oblast. Jedna osoba je uspostavila ovaj odnos, druga je napravila taj odnos. Iz ljudske oblasti tamo je samo ono čime su te karmičke veze uravnotežene.

Tamo vlada još jedan zakon; to nam pokazuje kako je ovo drugo područje zapravo konstituirano. Isprva, što god da djeluje na umrlu osobu na takav način da jača ili slabi njene snage volje, ograničeno je na krug ljudskih bića u kojem se kretao tijekom zadnjeg zemaljskog života, u početku možda čak i tijekom samo njegovog dijela. Pojedinci s kojima je bio posebno blizak, s kojima je bio u posebnom odnosu a koji su prošli kroz vrata smrti, sada su još uvijek oni s kojima živi posebno intenzivno. Krug se tek postupno širi da bi uključio osobe s kojima je imao samo daleke karmičke odnose.

Za neke to traje samo kratko vrijeme, za neke dulje. Iz načina na koji se odvijao zemaljski život teško se može reći kako će biti nakon smrti. Mnoge osobnosti, mnoge duše koje se ne bi očekivalo, pojavljuju se u sferi umrle osobe, jer se iz fizičkog života lako može napraviti pogrešna procjena. Međutim, postoji temeljni zakon, da se karmički krug postupno širi, i čitav proces susretanja u tom krugu odvija se upravo kao što sam opisao u bečkom ciklusu predavanja, gdje sam se bavio životom između smrti i novog rođenja. Ono što sam tamo opisao kao važan element u životu umrlih upravo je ovo širenje života impulsa volje. Impulsi volje su sada za umrle ono što su mentalne slike za žive, kroz koje umrla osoba zna, kroz koje ima svoju svijest.. Izuzetno je teško objasniti zemaljskom ljudskom biću da umrla osoba u biti zna kroz volju, dok zemaljsko ljudsko biće zna kroz formiranje mentalnih slika. Očito, to čini teškim naći zajednički jezik s umrlima.

Tako se može reći da se ova oblast u koju su ušli umrli kao u njihovu drugu oblast, postupno širi. Kasnije (to je uvijek relativno: za jednog se dogodi ranije, za drugog kasnije) udaljenije karmičke veze dodaju se onima neposrednima. Mislim to na sljedeći način. Kada je osoba provela određeno vrijeme u svom životu između smrti i novog rođenja, krug njenih doživljaja se proširio i rastegnuo izvan onih duša — bile one na Zemlji ili tamo preko — s kojima je imao posebno bliske karmičke veze. Te duše sada imaju karmičke veze osim onih s mrtvom osobom. To je ovako: osoba A ima izvjestan odnos s osobom B ali ne i s osobom C. Vidi se kako umrla osoba A živi s B kao što sam opisao i širi svoja iskustva izvan B. Poslije dolazi do toga da B postaje posrednik prema osobi C. Prije A nije imao veze s C, ali sada stječe taj odnos izravno kroz to što B ima karmičku vezu s C. Kroz to, druga oblast se polako, postupno širi na izuzetno veliko područje. Stalno se postaje bogatiji, takoreći, u takvim unutarnjim iskustvima, iskustvima jačanja i slabljenja volje, iskustvima koja nas postupno navikavaju na oblast umrlih — ili živih duša — nakon što smo i samo prošli kroz vrata smrti.

Bitan aspekt života između smrti i novog rođenja je upravo da mi kao duše — ako se mogu izraziti trivijalno — sve više širimo krug naših poznanstava. Kao što ovdje u zemaljskom postojanju širimo naša iskustva između rođenja i smrti, kao što ovdje upoznajemo sve više svijeta oko nas, tako i ovdje prolazimo sve više iskustava koja nas povezuju s činjenicom da se osjeća postojanje dugih duša, da se zna da se kroz neke od duša doživljava jačanje volje, kroz druge slabljenje. To je bitan dio našeg iskustva tamo.

Možete shvatiti značaj ovoga za cijelu egzistenciju, za cijelu kozmičku egzistenciju. To znači da se zapravo, u izvjesnim odnosima između smrti i novog

rođenja, formira duhovni krug poznanstava među velikim dijelom čovječanstva oko Zemlje, ne samo ta nejasna veza o kojoj panteisti i mistici buncaju i sanjaju. Zaista, ako pogledamo što doživljavamo između smrti i novog rođenja, ne živimo tako daleko od ljudskih bića na Zemlji. To nije apstraktna veza već zaista konkretna.

Kao što ovdje na Zemlji životinjska oblast stoji kao treća oblast iznad mineralne i biljne oblasti, tako preko praga kao treću oblast percipiramo oblast izvjesnih hijerarhija, oblast s bićima koja nikada ne iskuse zemaljsku inkarnaciju ali s kojima dolazimo u odnos između smrti i novog rođenja. Ova oblast hijerarhija preko praga je ista stvar kao ono što nam između smrti i novog rođenja daje potpuno intenzivna iskustva našeg 'Ja'. Kroz prve dvije oblasti doživljavamo 'druge'; kroz hijerarhije doživljavamo sebe. Može se čak reći da kao duhovno biće unutar hijerarhija čovjek sebe doživljava kao sina, dijete hijerarhija. Zna sebe kao takvog koji je u odnosu s drugim ljudskim dušama kao što sam to opisao; u isto vrijeme zna sebe kao dijete hijerarhija. Kao što sebe osjeća ovdje, kada percipira sebe u kozmosu, kao fuziju vanjskih, prirodnih sila i okolnog kozmosa, tako i preko praga osjeća sebe organiziranog, takoreći, kao duhovno biće kroz sudjelovanje različitih hijerarhija.

Ovdje, ako promatramo sebe kao ljudska bića — sigurno se u nama ne bi trebao roditi nikakav ponos — vidimo takozvanu nižu oblast prirode i sebe smještene na vrhu tih oblasti prirode. Prolazimo kroz vrata smrti i tamo preko nalazimo da smo na najnižem nivou oblasti hijerarhija ali kao fuzija impulsa od hijerarhija. Međutim tamo, fuzija dolazi odozgo, dok se ovdje podiže odozdo. Dok je ovdje naše 'Ja' uronjeno u fizički organizam tako da je ekstrakt ostatka prirode, tamo je naša duhovnost uronjena u hijerarhije i njihov je ekstrakt. Također se može reći da je tamo naša duhovnost ono čime se odijevamo, dok je ovdje naša tjelesna priroda ono u što smo odjeveni kada dođemo kroz vrata rođenja.

Imaginativna percepcija već može predstaviti opći tijek života između smrti i novog rođenja. Zaista, bilo bi izuzetno tužno da osoba nije u stanju stvoriti takve mentalne slike. Samo promislite! Uopće nismo odvojeni od umrlih u našem životu osjećaja ili volje. Ono što je uklonjeno od našeg pogleda samo je skriveno od naših osjetilnih percepcija i naših mentalnih slika. To će biti divovski korak naprijed u evoluciji ljudske rase na Zemlji, u tom dijelu evolucije koji još moramo proživjeti, ako jednog dana ljudi postanu svjesni činjenice da su u svojim impulsima osjećaja i volje jedno s umrlima. Smrt nas zaista može lišiti našeg fizičkog pogleda na umrle i naših misli o njima. Međutim, ne postoji ništa što osjećamo, bez da su umrli tamo s nama u sferi u kojoj osjećamo; slično, ne postoji ništa u sferi volje bez da su umrli tamo s nama u sferi volje.

Ranije sam govorio o iznimkama u vezi s mineralnim i životinjskim oblastima. Takve iznimke posebno vrijede za našu sadašnju epohu. Ranije nisu imale takvu težinu, ali o tome ne moramo sada govoriti. U naše vrijeme, u kojem se izvjesna materijalistička uvjerenja nužno šire Zemljom, ljudska bića lako mogu propustiti šansu da steknu duhovne mentalne slike tijekom njihovog zemaljskog života. Na jučerašnjem javnom predavanju čak sam išao toliko daleko da sam skrenuo pažnju na to kako se osoba, ako propusti steći duhovne mentalne slike tijekom zemaljskog života, okuje za taj zemaljski život; na neki način, ne može pobjeći od toga, i stoga

postaje izvor ometanja. Mnoge destruktivne sile koje rade u zemaljskoj sferi dolaze od tih umrlih pojedinaca utamničenih u tome. Treba imati suosjećanja za takve ljudske duše radije nego ih suditi kritički, jer nije baš lako nakon smrti morati ostati unutar oblasti koja zapravo nije prikladna za umrle. Oblasti u ovom slučaju su mineralne i biljne oblasti, zapravo ona mineralna oblast koju životinje nose u sebi, koju sam čovjek nosi unutar sebe. Ta bića su prožeta mineralnim carstvom. Za pojedince koji nisu upili duhovne mentalne slike, situacija je takva da se klonu tog iskustva nakon smrti; stalno se pobuđuju osjećaji, upozoravajući ih da ne mogu ući u oblasti koje upravljaju životinjskom i ljudskom duhovnošću i da mogu ući samo u ono što je mineralne i biljne prirode. To teško mogu opisati, jer jezik nema za to riječi. Samo polako i postupno se može pristupiti onome što zapravo leži u temeljima, jer je pristup u početku nešto prestrašno.

Ne smije se zamišljati da su takve umrle duše trajno protjerane od života kojeg sam ranije opisao. Međutim, oni se približavaju tom životu s određenim užasom i strahom, i stalno se iznova vraćaju u biljnu i mineralnu oblast, jer mentalne slike koje su konstruirali imaju značenje samo u mineralnoj oblasti, u oblasti mrtvih objekata, oblasti fizičkih mehanizama.

Danas smatram svojim glavnim zadatkom, kroz mentalne slike kao što je ova, pobuditi u svijesti razumijevanje kako umrli sudjeluju u ljudskoj evoluciji. Zaista bi se željelo ove stvari reći danas na javnim predavanjima, ali to se ne može, jer ljudi sebi ne dopuštaju takve mentalne slike, osim ako nisu već prošli kroz nešto što se komuniciralo u našim grupama. Opisujući život između smrti i novog rođenja, posebno u odnosu na zemaljski život, zadovoljava se, ili bolje reći ispunjava, zahtjev našeg doba. Jer relativno dugo vremena naše doba je odbacilo drevne, instinktivne mentalne slike u vezi oblasti umrlih, i sada čovječanstvo mora primiti nove mentalne slike. Čovječanstvo se mora osloboditi apstrakcija o višim svjetovima i ne govoriti samo o nekoj vrsti općenite duhovnosti; zaista treba percipirati što je na djelu kao duhovnost. Mora nam biti jasno da mrtvi nisu umrli; mrtvi žive dalje i rade u povijesnim procesima ljudske evolucije. Mora nam biti jasno da su snage koje nas duhovno okružuju snage viših hijerarhija ali također i snage umrlih. Najveća iluzija koju bi buduće čovječanstvo moglo uvesti bila bi vjerovati da socijalni život na Zemlji koji ljudi razvijaju između sebe kroz osjećaje i volju, da se događa samo kroz zemaljsku angažiranost, isključujući umrle. To jednostavno nije moguće, jer umrli već sudjeluju unutar osjećaja i volje.

Može se postaviti pitanje kako je moguće usred impulsa novog doba na pravi način razviti svijest da bi se percipirala ova vrsta okupljanja s duhovnim svijetom. Evolucija čovječanstva odvija se na takav način da je čovjek u svom fizičkom tijelu sa svojom običnom sviješću sve više odsječen od duhovnog svijeta. Da bi čovjek, kao fizički čovjek, još jednom našao pravi pristup duhovnom svijetu, u zemaljskoj evoluciji dogodio se Misterij na Golgoti.

Misterij na Golgoti nije samo jednokratani događaj i, kao takav, najveći pojedinačni događaj u cijeloj zemaljskoj evoluciji. To je također kontinuirani događaj, impuls koji nastavlja biti aktivan. Čovječanstvo mora učiniti nešto kako bi se omogućilo da ta snaga radi na njemu na pravi način. Dugo vremena sam

naglašavao da je zadatak naše znanosti duha povezan s impulsom Golgote, da znanost duha mora postojati na određeni naćin da impuls Golgote bude shvaćen na pravi naćin u našem dobu i u neposrednoj budućnosti. Možete biti sigurni da, kako zemaljska znanost u isto vrijeme postaje i svjetska religija, prirodna znanost će stjecati sve veći i veći utjecaj. Takve ludosti, kao prijekor na moj računa da sam neprijatelj prirodne znanosti, čak i u njenom radikalnom razvoju, spadaju među najstarije predrasude u naćinu razmišljanja; onaj tko razumije tijek evolucije Zemlje razumije da se prirodne znanosti ne mogu pobiti, već da će se, naprotiv, sve više širiti. Neka vrsta religioznog vjerovanja u njih koja se sada širi svijetom ne može se nikako zaustaviti. To će doći. Napreduje pouzdano, i dolazi kao 'blagoslov ćovječanstva'! I neće potrajati dugo, možda samo nekoliko desetljeća, da se ni jedna denominacija neće moći obraniti od toga da će i najjednostavnija, najprimitivnija ljudska bića imati svijest o ćisto prirodnoj egzistenciji kakvu kultivira prirodna znanost. To je neizbježno.

Međutim, sigurno je i nešto drugo. Baš kao što ćisto prirodoznanstveno poimanje svijeta postupno zahvaća ljudske osjećaje (Gemuet), za sam duhovni element će sve manje i manje biti moguće da bude kultiviran od prirodne znanosti. Duhovni element morati će se unijeti na strogo znanstveni naćin, dok će prirodna znanost i dalje prepoznavati prirodnu egzistenciju. Znanje o prirodnom postojanju postati će sve potrebnije za ispunjavanje onih zadataka koje će ćovjek u budućnosti morati poduzimati između rođenja i smrti. Međutim, što god će ga podići prema duhovnom svijetu, morati će mu doći od znanosti duha.

Postoji sada fundamentalni impuls u najširim krugovima da se dokući Misteriji na Golgoti. To se moglo vidjeti i u ranijim epohama, ali posebno je vidljivo u naše vlastito vrijeme. Danas se već može reći da su najveći neprijatelji shvaćanja Krist impulsa svećenici i kler raznih religija, bez obzira koliko to ćudno zvućalo. Ono što ćovječanstvo najviše udaljava od Krist impulsa naćin je na koji kler i teolozi interpretiraju ovaj Krist impuls, jer su daleko od razumijevanja onoga što je on zapravo.

Danas mi nije namjera govoriti ključne stvari u vezi Krist impulsa. Sastavili smo već dosta toga o tome tijekom vremena i nastaviti ćemo to raditi. Htio bih pred vas iznijeti jedan aspekt, jer izgleda posebno važno u sadašnje vrijeme, naime, da ljudska bića moraju shvatiti da se s Krist impulsom mora, u najdubljem smislu, postupati drugaćije nego s drugim povijesnim impulsima. Ljudi vide da je to tako, ali stalno rade svakakve kompromise. Govore poluistine; nemaju hrabrosti za cijelu istinu. Ono što treba primijetiti je da nije moguće govoriti o Krist impulsu istim metodama s kojima se govori o uobićajenoj povijesti. Znaćajni teolozi kažu da je glupo govoriti o tome da su evanđelja istinita u uobićajenom povijesnom smislu, jer sve što se može ponuditi o tome da je Krist živio može se zapisati na par listova papira. Poznati suvremeni teolozi tako priznaju da je beskorisno gledati na evanđelja ako se s njima želi baviti samo kao s povijesnim izvorom. Nema naćina dokazati da predstavljaju povijesne ćinjenice. Danas se to smatra samorazumljivim. Sve što se može dati kao povijesni dokaz slićan autentićnim dokumentima drugih osobnosti svjetske povijesti može se zapisati, prema poznatim teolozima, na par

listova papira. Međutim, stvarni značaj toga je, da čak i to što je zapisano na par listova papira nije istinito u uobičajenom povijesnom smislu.

Čovječanstvo će morati prepoznati činjenicu da povijesni izvori, kao što su oni za Sokrata ili Cezara, jednostavno nisu tu za postojanje Krista Isusa na Zemlji.

Njegova egzistencija mora se dokučiti duhovno. To je suština stvari. Čovječanstvo će u Misteriju na Golgoti morati primiti nešto za što nema fizičkih dokaza, ali što se mora shvatiti na duhovan način.

Što se tiče svega drugog, čovječanstvo uvijek može dalje tražiti povijesne dokaze, ali za Misterij na Golgoti oni neće nikad, u najdubljem smislu, biti od ikakve koristi. Čovječanstvo treba poticati da ovaj važan događaj na Zemlji ne shvati na fizičko - povijesni način već da mu pokuša pristupiti s duhovnim razumijevanjem. Onaj tko neće shvatiti Misterij na Golgoti kroz duhovno razumijevanje zemaljske evolucije, bez povijesnih dokumenata, nikada ga neće moći shvatiti. To je volja bogova, može se reći. Što se tiče najvažnijeg događaja na Zemlji, čovječanstvo mora vršiti duhovnu aktivnost. Misterij na Golgoti uvijek se može povijesno opovrgnuti; čovječanstvo ga može razumjeti samo ako se uzdigne do duhovnog poimanja svijeta.

Samo znanost duha kao takva može govoriti o stvarnosti Misterija na Golgoti. Moglo bi se reći da je sve ostalo zastarjelo. Pročitajte nedavnu knjigu teologa, izvanrednu unatoč svemu, koja razvija sve Isus teorije novog doba, od Lessinga do Wrede-a. U takvoj ćete prezentaciji naći dokaz da na ovom polju, povijest mora doista zauzeti drugo mjesto, da tu mora postojati nova vrsta razumijevanja. To se može naći samo na putu znanosti duha.

Moramo to razumjeti, moji dragi prijatelji, i sada u naše vrijeme došao je trenutak kada će ljudi na duhovan način moći doživjeti daljnju aktivnost Misterija na Golgoti. To je razlog zašto sam govorio duhovnom, eterskom ponovnom javljanju Krista u dvadesetom stoljeću i predstavio ga u mojoj misterijskoj drami. Međutim, biti će to duhovno, duhovno, vidovito iskustvo.

Postoji dakle unutarnja veza između Misterija na Golgoti i nužnog uspona čovječanstva, počevši u naše vrijeme, do duhovnosti. Zaista, od sada nadalje, ljudi se moraju uzdići do određene duhovnosti. Oni moraju shvatiti da se Misterij na Golgoti može dalje shvatiti jedino duhovnom aktivnošću, da se kršćanstvo mora u biti duhovno nastaviti, ne samo izvana kroz povijesne tradicije ili više povijesno istraživanje. Nadam se da ovo što sam upravo rekao neće biti uzeto u apstraktnom smislu, pa će netko pomisliti, ako uzme jedan ili dva koncepta o značaju Misterija na Golgoti, onda je napravio sve što treba napraviti. To se često događa. Ne, ovim stvarima se mora pristupiti potpuno konkretno. Ne smije se graditi samo mentalne slike o Kristu i Njegovoj aktivnosti, već na određeni način mora biti moguće pronaći oblast Krista unutar zemaljske oblasti. Krist je sišao u zemaljsku oblast, i mora se moći pronaći Njegova oblast.

Prirodna znanost, ako se jednog dana razvije do najvišeg nivoa savršenstva, ponuditi će sliku svijeta kakva može doći bez pomoći Misterija na Golgoti. Prirodna znanost nikada sama po sebi neće doći tako daleko tijekom zemaljske evolucije da će

fizičar ili biolog moći govoriti o Misteriju na Golgoti iz svojih pretpostavki. Ali znanost će međutim, postupno, utoliko što se bavi onim što se događa oko nas između rođenja i smrti, postajati sve više prirodna znanost. Pored toga, znanost duha će izvlačiti svoj sadržaj iz duhovne oblasti.

Sada je međutim pitanje, ne pronaći samo znanost već i način da se stoji unutar oblasti duha, tako da ne nalazimo samo prirodu. U prirodi nikad nećemo naći Krist impuls. Kako pronaći način da zapravo budemo unutar oblasti duha, a ne samo da imamo znanje o njemu? Iz onoga što sam govorio prepoznati ćete da će svijest modernog a posebno budućeg čovječanstva postati samo prirodna svijest, svijest o potpuno prirodnim činjenicama, ali kao dodatak tome druga svijest mora biti dodana. Mora se dodati sasvim drugačija svijest. Za tu novu svijest, nužnost shvaćanja Misterija na Golgoti biti će, takoreći, samo najviši vrh. Jednak pristup koji je potreban za Misterij na Golgoti, spremnost da se prodre do duhovnog elementa u stvarima, morati će se proširiti na ostatak života. To ne znači ništa drugo doli da, izvan čisto prirodnog gledanja na stvari, u ljudsku svijest mora ući sasvim drugačiji pogled na stvari.

Ovaj pogled na stvari doći će i mora doći kada čovjek nauči, kao što promatra svijet osjetila kroz osjetilnu percepciju, promatrati jednako svjesno tijekom svoje sudbine u svijetu, u velikim događajima i u malim. Što mislim pod tim? Danas čovjek malo obraća pažnju na tijekom svoje sudbine. Međutim, razmotrite ekstremne slučajeve. Prenijeti ću vam samo jedan, koji će vam pokazati na što mislim, i to je samo jedan od tisuću. Mogle bi se prenijeti tisuće takvih slučajeva, bezbroj tisuća.

Čovjek napusti kuću da bi prošetao stazom koju dobro poznaje. Vodi ga uz planinsku padinu do stjenovitog mjesta s kojeg se pruža prekrasan pogled. Često je išao uživati u tom pogledu; to je njegova uobičajena šetnja. Danas, dok šeta, iznenada ga spopadne misao kao iz vedra neba, 'Pazi! Gledaj!' Čuje unutarnji glas, ne halucinaciju već u duhu, koji govori, 'Zašto ideš ovim putem? Zar ne možeš samo jednom propustiti zadovoljstvo?' Čuje to u duhu. To ga natjera da oklijeva, i na trenutak skrene s puta da razmisli. Odjednom se ogromna masa stijena sruši upravo na mjesto gdje bi bio da nije odstupio; to bi ga očito ubilo.

Sada vas molim da na trenutak razmislite koju je ulogu sudbina igrala tamo. Svakako je nešto bilo aktivno. Čovjek je još uvijek živ. Život mnogih ljudi na ovoj Zemlji povezan je s njegovim životom. Svi oni bi se promijenili da ga je stijena ubila. Tamo je nešto postignuto. Ako to pokušate objasniti prirodnim zakonima, nikada nećete naravno doći do toga da se tamo odigrao čin sudbine. Sigurno možete objasniti prirodnim zakonima kako je masa stijene popustila, kako je čovjek mogao biti ubijen kada je stijena iznenada pala na njegov put, i tako dalje. Međutim, u svemu što se o tome može reći, sa stajališta prirodnih zakona, zakoni sudbine se nikad neće naći; to s njima nema veze.

Prenio sam vam ekstreman slučaj, ali naš život se sastoji upravo od takvih stvari, utoliko što je naš život stvar sudbine. Jedino što čovjek to ne primjećuje; ne obraća pažnju na takve stvari. Ne primjećuje ove stvari kao što primjećuje ono što mu se prenosi preko osjetila kao prirodne činjenice. Iz dana u dan, iz sata u sat, iz trenutka u trenutak, događaju se stvari za koje je dan samo jedan primjer, ekstremni slučaj

koji sam upravo opisao. Razmislite koliko često, naprimjer, napuštate svoju kuću i kasnite pola sata (treba proučavati čak i male stvari). Takve i slične stvari događaju se tisuće puta tijekom našeg života. Vidite samo što se događa kada zakasnite pola sata; ne uzimate u obzir što bi se dogodilo potpuno drugačije da ste izašli prema rasporedu pola sata ranije!

Sasvim druga oblast neprestano seže u naš život, oblast sudbine, oblast na koju moderan čovjek još ne obraća pažnju, jer baca pogled samo na ono što se dogodilo i nema interesa za ono što se stalno sprječava da se dogodi u njegovom životu. Nitko od vas koji ovdje sjedite večeras ne može nikako znati da li ste prije tri sata mogli nešto poduzeti što je tada spriječeno da se dogodi, nešto što bi vas priječilo da večeras ovdje sjedite, možda čak i da večeras budete živi. Vidite samo stvar za koju su se duhovni impulsi već okupljali na razne načine, kroz koje se stvar dogodila. Obično ne uzimate u obzir s običnom sviješću da je ono što radite u životu rezultat sudjelovanja duhovnih impulsa. Jednom kada počnete shvaćati tu činjenicu, jednom kada shvatite da postoji oblast sudbine kao što postoji i oblast prirode, vidjeti ćete da ova oblast sudbine nije siromašnija sadržajem nego oblast prirode. Međutim, u toj oblasti sudbine, koja se otkriva, želio bih reći, s posebnom jasnoćom kada se dogodi neki ekstremni incident kao što je onaj kojeg sam upravo ispričao — postajući očigledan ljudskom intelektu — u toj oblasti sudbine radi ono što sam opisivao ranije večeras. U osjećaje i u impulse volje kroz koje se sudbina kreće rade impulsi umrlih. Unatoč činjenici da čovjeka koji izjavi ovakve stvari cijela 'inteligencija' gleda kao praznovjernu budalu, ipak je točno da, s istom preciznošću s kojom se danas izražavaju prirodni zakoni, da se može također dati i sljedeća izjava: kada je netko čuo takav glas, to je govorila ova ili ona umrla osoba po nalogu ove ili one hijerarhije; nadalje, od jutra do večeri, a posebno od večeri do jutra, tijekom našeg spavanja, impulsi umrlih stalno djeluju u nama, zajedno s impulsima duhovnih hijerarhija koji rade u našoj sudbini.

Ovdje bih želio nešto spomenuti. Već znate o Sokratovu demonu i što je Sokrat, taj mudri Grk, rekao o njemu, da je sve što je napravio, napravio pod utjecajem svog demona. O ovom Sokratovom demonu govorio sam u mojoj maloj knjizi, *Duhovno vodstvo čovjeka i čovječanstva*. U mojoj nedavnoj knjizi, *Zagonetke duše*, drugo poglavlje govori o učenom pojedincu, Dessoir-u, i može se vidjeti kako se on odnosi prema takvim stvarima. Tamo sam skrenuo pažnju na Sokratovog demona. Sokrat je postao svjestan nečega što je aktivno u svim ljudima. Sve do Misterija na Golgoti, izvjesna bića su usmjeravala ono što su umrli unosili u ljudski život. Ta bića su izgubila moć u vrijeme Misterija na Golgoti, i Krist impuls je zauzeo njihovo mjesto. Sada imate Krist impuls vezan za ljudsku sudbinu na način opisan od znanosti duha. Snage, impulsi umrlih rade kao što sam opisao u sferi naše volje i osjećaja. Umrli su aktivni, ali također doživljavaju jačanje i slabljenje njihove vlastite volje. Ova cijela oblast je zemaljska oblast, zemaljska oblast baš kao što je i oblast prirode. Međutim, od Misterija na Golgoti, unutar nje živi Krist impuls. Krist impuls je upravljačka snaga u toj oblasti koju sam vam opisao. Stoga će se morati utemeljiti znanost na Misteriju na Golgoti. U budućnosti će morati biti poznato da, baš kao što svijet prirodnih činjenica prožima naš svijet, tako ga prožima i oblast sudbine kao suprotni pol. Ta oblast sudbine se danas jedva primjećuje. U budućnosti će se morati proučavati jednako potpuno kao i oblast prirode. Ali istodobno će se vidjeti

da je ta oblast sudbine vezana s umrlima. Znati će se da je ta oblast, koju imamo zajednički s umrlima, u isto vrijeme i oblast Krista. Krist je sišao na Zemlju kroz Misterij na Golgoti da razvije svoj utjecaj, da bi imao udjela u onome na Zemlji što imamo zajednički s umrlima, utoliko što su umrli aktivni u zemaljskoj sferi. (Sada ne mislim na posebne slučajeve već uobičajene.)

Ovo ne smije ostati samo apstraktna istina, samo konceptualna istina, ili možda čak samo 'nedjeljna istina', na koju ćemo se povremeno prisjećati 'jer, konačno, nešto takvo bi moglo biti točno'. Čovjek bi trebao koračati kroz tu oblast sudbine svjesno kao što hoda kroz oblast osjetilne percepcije; trebao bi moći ići kroz svijet koristeći svoje oči a ipak također se osjećajući kao utkan u ovu oblast sudbine; morao bi osjećati da su u toj oblasti snage Krista uvijek ujedinjene sa snagama umrlih. Ako bi bilo tako, dragi prijatelji, čovječanstvo bi samo od sebe razvilo stvaran, konkretan, i osjetljiv život s umrlima. Čovjek bi iskusio, ako bi osjećao ovo ili ono ili bio uključen u ovo ili ono, da je ujedinjen u voljenima koji su već prošli dalje. Život bi postao beskrajno bogatiji.

Sada, mi potpuno ne zaboravljamo naše pokojne. Držimo ih u svom sjećanju. Intenzivan život — a to bi bio jedini istinski život, jer inače se kroz život prespava što se sudbine tiče — zahvatiti će čovječanstvo i voditi će do toga da se umrle ne drži samo u sjećanju već do znanja da kada napravite ovo, kada radite prema ovome, kada poduzmete nešto, kada uspijete u tome, da je ova ili ona umrla duša sudjelovala. Naše veze s umrlima nikako nisu prekinute smrću; nastavljaju se. Ovo obogaćivanje života perspektiva je budućnosti Zemlje. U ovoj petoj post-atlantskoj epohi, čovječanstvo zapravo evoluiralo u smjeru koji sam opisivao, i uistinu, čovječanstvo neće moći preživjeti šestu epohu ako ljudi ne počnu osjećati ove stvari na pravi način, ukoliko u njihovu svijest ne uzmu stvarnost sudbine jednako potpuno kao što sada apsorbiraju stvarnost prirodnih pojava.

Moramo konkretno shvatiti vezu Misterija na Golgoti s problemom umrlih. To sam želio danas istaknuti. To je nešto što je usko povezano s onim što sada mora ući u svijest čovječanstva, jer između mnogih stvari izgubljenih od čovječanstva, još postoji mogućnost doživljavanja prave stvarnosti u osjećajima i impulsima volje. Ljudi su postupno uljuljani u veliku iluziju, naime, da ovaj zemaljski život mogu oblikovati prema zemaljskim zakonima. To je najveća iluzija kojoj čovječanstvo može podleći. Radikalnu stvarnost toga nalazimo, naprimjer, u čisto materijalističkom socijalizmu, koji sve uređuje prema ekonomskim zakonima, drugim riječima, prema čisto fizičkim zakonima. Očito, materijalistički socijalizam nikada ne bi prihvatio ideju da kada ljudi naprave i najmanje djelo između sebe, da umrli sudjeluju. Socijalizam je ekstrem u jednom smjeru. Na drugom polu je suprotnost o kojoj takozvani idealisti sada sanjaju, stvoriti, ne obazirući se na bilo što duhovno, čisto programske organizacije širom svijeta, kako domaće tako i međunarodne, za promicanje programa kroz koje bi, naravno, rat trebao biti ukinut. Nemoguće je ljude koji njeguju takvu iluziju uvjeriti da time ne uništavaju ono što žele uništiti, već se time više opterećuju čudovištem kojeg žele uništiti. U tim stvarima ima obilje dobre volje. To je jednostavno ono što mora proizaći iz materijalističke svijesti ovog vremena, što rezultira — htio bih reći — kao politički vrhunac cijele suštine svijeta.

To će dovesti do potpuno suprotnog od željenog cilja. Važan razvoj koji se mora proširiti Zemljom je razumijevanje sudbine. To je ono što se mora uzeti u obzir pri donošenju zakona i formiranja političkih organizacija, jer mora pružiti temelj za strukturu socijalnih uvjeta. Sve što je nespojivo u duhovnom evolucijom čovječanstva jednostavno će se otopiti; slomiti će se ili istrošiti. To je sve usko povezano s onim što znaci vremena objavljuju danas. Ovdje nemamo potrebe za političkom kampanjom, ako se smijem grubo izraziti; naravno, to ne bismo učinili. Međutim, zahtjeve vremena mora pažljivo promatrati osoba koja se bavi duhovnom evolucijom čovječanstva. Mora se shvatiti da se putem kojim se danas najčešće putuje, Krista može samo izgubiti. Može Ga se dobiti kao zakonitog kralja i gospodara Zemlje samo usponom čovječanstva do duhovnosti. U ovo možete biti sigurni: Krista se ne smije tražiti kako ga razne vjere traže danas, vjere koje su se na izvanredan način već priklonile svakom mogućem kompromisu u tumačenju Krista — tu i tamo su se čak dogovorile kako slaviti Krista kao boga klanja. Krista treba tražiti tamo gdje ga u stvarnosti možemo naći, kroz ljudska bića koja će shvatiti oblast sudbine kao stvarnost u kojoj će se naći Krista, kao što smo danas predložili. Tek tada će se stvoriti međunarodna organizacija koja će značiti širenje stvarnog kršćanstva Zemljom.

Morate samo na trenutak razmisliti da bi shvatili da se još nismo približili tom cilju. Razmislite što bi se dogodilo da ponudite svim ljudima koji sada govore o želji postizanja mira na Zemlji — i onima koji o tome ne govore! — program kojim bi se Krist napravio dostupnim čovječanstvu. Tada bi nastupio mir, trajni mir, koliko je moguć na Zemlji. Zamislite što bi sve te organizacije (stvorene, dopuštam, iz iskrene dobre volje) rekle kada biste im predstavili takav program! Čak smo doživjeli i 'mirovni program' od 'Kristovog predstavnika na Zemlji'. Međutim, u njemu nećete pronaći mnogo od Krista. Znam da se takve stvari ne uzimaju dovoljno ozbiljno u sadašnje vrijeme. Ako ih se ne shvati ozbiljno, čovječanstvo neće moći slijediti zdrav put. Kao što je nužno da se Misterij na Golgoti shvati na duhovnoj razini, također je nužno da ljudska bića jasno shvate znakove vremena, da u znanosti duha vide nešto bez čega se čak ni vanjska socijalna struktura ne može pojaviti.

Na kraju, dužan sam vam reći nešto što sam rekao i ostalim grupama. To je neugodan zadatak. Ta stvar je poznata većini naših prijatelja; čak i uz to, moram dati formalne izjave radi potpunosti. Ne znam jeste li svjesni da po svijetu kruže nevjerojatne klevete, priče takvog karaktera da se čudimo kako tako monstruozi impulsi mogu doći u ljudske umove. Naš duhovno - znanstveni pokret treba biti zaštićen od takvih — treba to reći — opakih kleveta. Stoga je neophodno za neposrednu budućnost, bez obzira na činjenicu da pomoć treba biti dostupna našim prijateljima za probleme u vezi ezoternog razvoja, da se ono što su bile privatne konferencije u uobičajenom smislu više ne mogu održavati. Upravo su te privatne konferencije iznjedrile klevete. Međutim, sama ova izjava bila bi nepotpuna; mora slijediti druga, naime, da onaj tko želi — očito, samo onaj tko želi! — može iskreno i potpuno prenijeti sve što je rečeno ili učinjeno bilo kada na tim konferencijama. U našem pokretu nema ničega što treba sakriti, ako se govori istina.

Dužan sam poduzeti ova dva koraka. Međutim, dajte mi malo vremena i siguran sam da će se naći drugi putevi i sredstva koja će svima omogućiti njihova duhovno

znanstvena prava. Međutim, duhovno znanstveni pokret ne smije se prekidati, od stvari koje nemaju ništa s njim. Stoga posebno oni koji najiskrenije i najpoštenije pripadaju našem pokretu moraju razumjeti da se te konferencije u uobičajenom smislu više ne mogu održavati i da svakoga oslobađam bilo kakve obveze. Svatko svugdje može dati do znanja što želi; nitko ne mora, naravno, ali što se mene tiče nema ograničenja, jer nema ničeg što se ne može reći ako se izvještava stvarnost, istina. Međutim, da bi se moga utemeljiti istina, oba zahtjeva moraju biti ispunjena. Mnogo me žalosti što moram poduzeti ove mjere. Znam, međutim, prijatelji koji stoje najbliže našem pokretu potpuno će shvatiti nužnost i u potpunosti se složiti.

Sada moramo biti svjesni ozbiljnosti naše sadašnje situacije. Iz toga razloga, ovakvo okupljanje je za mene posebno važan, ozbiljan događaj. Pogotovo sada, u ovo katastrofalno vrijeme, nadam se da možemo iskreno biti prožeti sviješću da trebamo stati zajedno kao potpora našem antropozofskom cilju, stati zajedno u duhu. Čak i ako se za sada ne možemo sastati u prostoru, ostanimo zajedno u duhu. U tome vidimo najbolju želju koju izražavam: bili smo zajedno u prostoru; sada možda neko vrijeme moramo biti zajedno samo u duhu.

2. Smrt kao preobrazba života

Naša proučavanja u znanosti duha sadrže mnogo toga što ne možemo, možda, primijeniti u svakodnevnom životu, a ponekad ćemo biti skloni sve to osjećati kao prilično udaljeno od svakodnevnog života. Ali to samo izgleda tako. Ono što primamo u sferu našeg znanja o tajnama duhovnog svijeta je svakog sata, svakog trenutka, od vitalnog i dubokog značaja za naše duše; ono što izgleda daleko od nas osobno, često je ono što duši iznutra treba. Da bismo spoznali fizički svijet moramo se s njime upoznati. Ali da bismo spoznali duhovni svijet neophodno je da mi sami razmišljamo i radimo mentalne slike misli i koncepcija koje nam je taj svijet udijelio. Te misli tada često djeluju sasvim nesvjesno unutar duše. Ono na čemu duša radi može se činiti prilično udaljeno, dok je u stvarnosti zaista vrlo blizu višim oblastima života duše.

I tako ćemo danas opet proučavati život koji se odvija između smrti i novog rođenja — onaj život koji izgleda daleko od ljudskog bića u fizičkom svijetu. Početi ću jednostavnim pripovijedanjem onoga što je nađeno duhovnim istraživanjem. Te se stvari mogu razumjeti ako se promišljaju i stalno iznova o njima misli; kroz njihovu vlastitu snagu čine sebe duši razumljivim. Svatko tko ih ne razumije treba shvatiti da ih nije dovoljno često promišljao. Ove se stvari moraju istražiti pomoću znanosti duha, ali mogu se shvatiti ako će ih duša stalno iznova promišljati. Tada će biti potvrđene od činjenica koje susrećemo u životu; ako se sam život pravilno proučava, biti će potkrijepljene činjenicama života.

Shvatiti ćete iz mnogih ciklusa predavanja koji su održani da je razmatranje života između smrti i novog rođenja bremenito poteškoćama, jer su ti uvjeti sasvim različiti od onih iz života koji se može predstaviti uz pomoć organa fizičkog tijela ovdje unutar fizičkog svijeta. Moramo se upoznati s potpuno drugačijim konceptima.

Kada stupimo u odnos sa stvarima u našem fizičkom okruženju znamo da samo mali dio bića oko nas u fizičkom svijetu reagira na naše postupke, naše manifestacije volje, na takav način da se tim našim postupcima uzrokuje *zadovoljstvo* ili *bol* bićima u našem okruženju. Takva se reakcija odvija u slučaju životinjskog carstva i kraljevstva ljudi; ali naše uvjerenje je opravdano da je mineralni svijet (uključujući ono što je u zraku i vodi) i također, u biti, svijet biljaka, neosjetljiv na ono što nazivamo *zadovoljstvo* i *bol* uzrokovano našim postupcima. (Gledajući duhovno, naravno, stvari su malo drugačije, ali to nas sada ne brine.) U okruženju umrlih sve se to mijenja. U okruženju takozvanih umrlih uvjeti su takvi da sve — uključujući i ono što sami umrli čine — pobuđuje ili *zadovoljstvo* ili *bol* u cijelom okruženju. — Umrli ne može učiniti ništa, ne može, ako smijem reći slikovito, pomaknuti niti jedan od udova bez da je uzrokovano *zadovoljstvo* ili *bol* onim što radi. Moramo pokušati proniknuti u ove uvjete egzistencije. — Moramo usvojiti misao da je život između smrti i novog rođenja tako konstituiran da sve što radimo odjekuje u okruženju. Tijekom cijelog perioda između smrti i novog rođenja ne možemo

napraviti ništa, ne možemo se ni pomaknuti, slikovito govoreći, bez da pobudimo zadovoljstvo ili bol u okruženju. Mineralno carstvo kakvo imamo oko sebe na fizičkom planu ne postoji za umrle, niti postoji naš biljni svijet. Kao što možete shvatiti iz knjige *'Teozofija'* ta carstva su prisutna u potpuno drugačijem obliku. Nisu prisutna u duhovnom svijetu u obliku u kojem ih ovdje poznajemo, naime, kao oblast lišenu osjećaja. Prvo carstvo od onih koje poznajemo na fizičkom planu, koje ima značaja za umrle jer se može usporediti s onim što umrli imaju u svom okruženju, je životinjsko carstvo. Ne mislim naravno na pojedinačne životinje koje su ovdje na fizičkom planu, ali cijelo okruženje je takvo da su njegovi učinci i utjecaj takvi kao da su tamo životinje. Reakcija okoline je takva da zadovoljstvo ili bol proizlaze iz onog što je napravljeno. Na fizičkom planu stojimo na mineralnom tlu; umrli stoje na 'tlu', žive u okruženju koje se može usporediti s animalnom prirodom u tom smislu. Umrli, dakle, započinje život dva kraljevstva više. Na Zemlji upoznajemo životinjsko carstvo samo od izvana. Najviše vanjska aktivnost u životu između smrti i novog rođenja sastoji se u stjecanju sve intimnijeg i točnijeg znanja o svijetu životinja. Jer u ovom životu između smrti i novog rođenja moramo pripremiti sve one snage koje, radeći iz kozmosa, organiziraju naše vlastito tijelo. U fizičkom svijetu ništa ne znamo o tim snagama. Između smrti i novog rođenja znamo da je naše tijelo, sve do najmanjih čestica, formirano iz kozmosa. Jer mi sami pripremamo fizičko tijelo, spajajući u njemu čitav opseg životinjske prirode; mi ga sami izgrađujemo.

Da bismo učinili sliku preciznijom, moramo se upoznati s konceptom, s idejom, koja je prilično udaljena za današnji mentalitet. Suvremeni čovjek dobro zna da kada magnetska igla leži s jednim krajem koji pokazuje na sjever a drugi na jug, to nije zbog same igle, već je cijela Zemlja kozmički magnet kojeg je jedan kraj na sjeveru a drugi na jugu. Smatralo bi se besmislicom tvrditi da je smjer određen čisto od snaga sadržanih u magnetskoj igli. U slučaju sjemena ili klice koja se razvija u životinji ili ljudskom biću, sva znanost i sve škole negiraju faktor kozmičkog utjecaja. Ono što bi se u slučaju magnetske igle opisalo kao besmislica prihvaćeno je bez razmišljanja u slučaju formiranja jaja unutar kokoši. Ali kada se jaje formira u kokoši cijeli kozmos, u stvari, sudjeluje; ono što se događa na Zemlji samo je stimulans za djelovanje kozmičkih sila. Sve što se oblikuje u jaju otisak je kozmičkih sila i sama kokoš je samo mjesto, boravište, u kojem kozmos, cijeli sustav svijeta, razvija to djelo. A jednako je i u slučaju ljudskog bića. Ovo je misao s kojom se moramo upoznati.

Između smrti i novog rođenja, u društvu s bićima viših hijerarhija, ljudsko biće djeluje na čitav ovaj sustav sila koji prožima kozmos. Jer između smrti i novog rođenja ono nije bez posla; neprestano radi. Radi u duhovnom. Životinjsko carstvo je prva oblast s kojom se upoznaje — i to na sljedeći način. Ako napravi neku grešku, odmah postaje svjestan bola, patnje, u njegovu okruženju; ako učini nešto ispravno, postaje svjestan zadovoljstva, radosti, u okruženju. Radi neprestano, izazivajući zadovoljstvo ili bol, dok, konačno, duševna priroda nije takva da se može spustiti i spojiti s onim što će na Zemlji živjeti kao fizičko tijelo, biće duše nikada se ne bi moglo spustiti da samo nije radilo na fizičkoj formi.

Dakle, to je životinjsko carstvo s kojim se prvo upoznaje. Sljedeće je kraljevstvo ljudi. Nema mineralne prirode i carstva biljaka. Upoznavanje umrlih s kraljevstvom ljudi je ograničeno — ako smijem upotrijebiti poznatu frazu. Između smrti i novog rođenja — a to započinje odmah ili ubrzo nakon smrti — umrli ima kontakt i može se povezati samo s onim ljudskim dušama, bez obzira da li još žive na Zemlji ili u gornjem svijetu, s kojima je već bio karmički povezan na Zemlji, u zadnjoj ili ranijoj inkarnaciji. Druge duše prolaze pokraj njega; ne ulaze u njegov vidokrug. Postaje svjestan životinjskog carstva kao cjeline; samo one duše ulaze u njegov vidokrug s kojima je bio karmički povezan ovdje na Zemlji; s njima postaje sve više upoznat. Ne smijete misliti da je njihov broj malen, jer pojedino ljudsko biće je već prošlo kroz mnoge zemaljske živote. U svakom zemaljskom životu stvoren je čitav niz karmičkih veza i od njih se plete mreža koja se zatim, u duhovnom svijetu, širi preko svih duša koje je umrli poznao u životu; izvan kruga ostaju samo oni s kojima nikad nije došlo do upoznavanja.

To ukazuje na istinu koju treba naglasiti, naime, veliku važnost zemaljskog života za pojedino ljudsko biće. Kada ne bi bilo zemaljskog života ne bi mogli uspostaviti vezu s ljudskim dušama u duhovnom svijetu. Veze su karmički uspostavljene na Zemlji i zatim se nastavljaju između smrti i novog rođenja. Oni koji mogu opažati taj svijet vide kako umrli postupno stvaraju sve više veza — koje su sve rezultat karmičke veze formirane na Zemlji.

Baš kao što u vezi prvog carstva s kojim umrli dolaze u kontakt — životinjskog carstva — možemo reći da sve što umrli rade, čak i kada se jednostavno kreću, uzrokuje bilo zadovoljstvo bilo bol u svom okruženju, tako možemo reći u vezi svega doživljenog u kraljevstvu ljudi u gornjem svijetu da su umrli u mnogo intimnijem kontaktu s ljudskim bićima u oblasti duševnog života. Kada umrli upoznaje dušu, on je upoznao kao da je i sam u njoj. Nakon smrti znanje o drugoj duši intimno je kao i ovdje na Zemlji znanje o našem vlastitom prstu, glavi ili uhu — osjećamo se unutar druge duše. Veza je mnogo intimnija nego što ikada može biti na Zemlji. Postoje dva osnovna iskustva u zajedništvu među ljudskim dušama između smrti i novog rođenja: ili smo unutar drugih duša, ili izvan njih. Čak i u slučaju duša s kojima smo već upoznali, sada smo unutar njih, a zatim opet izvan njih. Sastanak s njima sastoji se u osjećaju jedinstva s njima, biti u njima. Biti izvana znači da ih ne primjećujemo. Ako gledamo neki objekt ovdje na Zemlji, opažamo ga; ako pogled skrenemo s njega, više ga ne opažamo. Na onom svijetu zapravo smo u ljudskim dušama kada možemo pažnju usmjeriti na njih; a izvan njih smo kada to nismo u mogućnosti.

U onome što sam vam sada rekao, imate takoreći osnovni oblik zajedništva duše s drugim dušama za vrijeme između smrti i novog rođenja. Slično, ljudsko biće je također unutar ili izvan bića drugih hijerarhija, anđela, arkanđela i tako dalje. Što je kraljevstvo više, to se čovjek intenzivnije osjeća vezan za njega nakon smrti; osjeća kao da ga nose, podržavaju s velikom moći. Arkanđeli ga nose snažnije od anđela, arhaji moćnije od arkanđela, i tako dalje.

Ljudi danas još uvijek imaju poteškoća u stjecanju znanja o duhovnom svijetu. Teškoće bi se više manje same riješile ako bi se ljudi malo više potrudili da se upoznaju s tajnama duhovnog svijeta. Tu postoje dvije metode pristupa. Jedan od

načina upoznavanja duhovnog svijeta vodi do potpune sigurnosti o onom vječnom u vlastitom biću. Ovo znanje, da u ljudskoj prirodi postoji vječna jezgra bića koja prolazi kroz rođenje i smrt — to znanje, tako daleko suvremenom čovječanstvu, relativno je lako postići; a postići će ga oni koji imaju dovoljno ustrajnosti, putem opisanim u knjizi *'Kako se stječu spoznaje viših svjetova'* i u drugim spisima. Stječe se koračajući tamo opisanim putem. To je jedan oblik znanja o duhovnom svijetu.

Drugi je ono što se može nazvati konkretnim, izravnim odnosom s bićima duhovnog svijeta, i sada ćemo govoriti o međusobnoj vezi koja je moguća između onih koji su još na Zemlji i takozvanih umrlih. Takav je odnos zasigurno moguć ali predstavlja veće poteškoće od prvog oblika znanja, kojeg je lako postići. Stvarni odnos s osobom koja je umrla moguć je ali težak, jer zahtijeva veliki obzir od onoga koji to traži. Kontrola i disciplina su nužni za tu vrstu odnosa s duhovnim svijetom, jer je to povezano s vrlo značajnim zakonom. Ista ona stvar koju prepoznajemo kod ljudi na Zemlji kao niže impulse je, s druge, duhovne strane, viši život; i stoga se lako može dogoditi kada ljudsko biće nije steklo istinsku kontrolu nad sobom, da doživi rast nižih impulsa kroz izravni odnos s umrlima. Kada uspostavimo kontakt s duhovnim svijetom u općenitom smislu, kada steknemo znanje o vlastitoj besmrtnosti kao biću duše i duha, ne može biti govora o ulasku bilo čega nečistog. Ali kada je riječ o kontaktu s pojedincima koji su umrli, odnos s umrlim pojedincem — koliko god čudno izgledalo — uvijek je odnos s krvlju i nervnim sustavom. Umrli ulaze u one nagone koji žive u krvi i nervnom sustavu; na taj način mogu biti potaknuti niži impulsi. Naravno, to može biti opasno za one koji nisu pročistili svoju narav disciplinom. To treba naglasiti, jer to je razlog zašto je u Starom zavjetu zabranjeno općenje u umrlima. To ne bi bilo grijешno ako bi se učinilo na pravi način. Treba naravno zaobići metode modernog spiritizma. Ako je to općenje duhovne prirode nije grijешno, ali kada mu nisu pridružene čiste misli lako može potaknuti niže strasti, kao što sam rekao. Niže strasti ne potiču umrli već element u kojem žive. Razmislite: ono što ovdje doživljavamo kao animalno osnovni je element u kojem umrli žive. Oblast u kojoj žive umrli, može se lako promijeniti kada uđe u nas; ono što je tamo više u nama može postati niže. Važno je to imati na umu. To je potrebno naglasiti kada govorimo o općenju između živih i takozvanih umrlih, jer to je okultna činjenica.

Upravo kada se govori o ovom odnosu, duhovni svijet se može okarakterizirati onakav kakav jest. Jer takva iskustva otkrivaju koliko je duhovni svijet potpuno drugačiji od fizičkog svijeta.

Prije svega, reći ću vam nešto što se čini da nema smisla za čovjeka dok god nije razvio svoje vidovite sposobnost; ali kada dobro razmislimo, shvatiti ćemo da nas se to tiče, vodi do stvari u stvarnom životu. Oni koji su u stanju imati odnos s umrlima kao rezultat razvijene vidovitosti, shvaćaju zašto je ljudima toliko teško bilo što znati o umrlima preko izravne percepcije. Koliko god izgledalo čudno i groteskno, način općenja na koji smo naviknuli u fizičkom svijetu mora se preokrenuti kada se uspostavi odnos između Zemlje i umrlih. U fizičkom svijetu, kada razgovaramo s ljudskim bićem od fizičkog tijela do fizičkog tijela, mi sami govorimo. Kada govorimo, znamo da riječi dolaze od nas; kada drugi čovjek govori nama, znamo da riječi dolaze od njega. Cijeli odnos je obrnut kada govorimo s umrlim čovjekom.

Izraz 'kada govorimo' može se istinito upotrijebiti, ali odnos je obrnut. Kada umrlome postavimo pitanje, ili mu nešto kažemo, ono što kažemo dolazi od njega, dolazi do nas od njega; tako to doživljavate. U našu dušu udahne ono što ga pitamo, što mu kažemo. A kada odgovara ili nam nešto kaže, to dolazi iz naše vlastite duše. To je proces koji je čovjeku u fizičkom svijetu sasvim nepoznat. Osjeća da ono što kaže dolazi iz njegovog vlastitog bića. Da bismo uspostavili odnos s umrlima, moramo se prilagoditi čuti od njih što sami kažemo, i primiti iz vlastite duše ono što odgovore.

Ovako apstraktno opisano, prirodu procesa je lako shvatiti; ali zaista se naviknuti na potpuni preokret poznate forme iznimno je teško. Umrli su uvijek tamo, uvijek među nama i oko nas, a činjenica da nisu opaženi velikim je dijelom zbog nerazumijevanja ove obrnute forme odnosa. Na fizičkom planu mislimo da kada bilo što dođe iz naše vlastite duše, to dolazi od *nas*. A daleko smo od toga da možemo obratiti dovoljno pažnje da li nešto jest ili nije, uostalom, udahnuto u nas iz duhovnog okruženja. Radije to povezujemo s iskustvima poznatim na fizičkom planu, gdje, ako nam nešto dođe iz okoline, to odmah pripisujemo drugoj osobi. To je najveća pogreška kada je riječ o odnosu s umrlima.

Ovdje sam vam govorio o temeljnim karakteristikama odnosa između takozvanih živih i takozvanih umrlih. Ako vam ovaj primjer pomogne da shvatite samo jednu stvar, naime, da su u duhovnom svijetu uvjeti potpuno obrnuti, da se tamo morate takoreći okrenuti udesno, tada ćete zahvatiti važan koncept koji je stalno potreban onima koji žele ući u duhovni svijet. Koncept je izuzetno teško primijeniti u stvarnom, individualnom slučaju. Naprimjer, da bismo shvatili čak i fizički svijet, koji je potpuno prožet s duhovnim, bitno je shvatiti ovu ideju potpunog preokreta. A budući da suvremena znanost to ne shvaća i to je potpuno nepoznato običnoj svijesti, stoga danas nema duhovnog razumijevanja fizičkog svijeta. To se doživi čak i s ljudima koji se jako trude shvatiti svijet, i često se jednostavno mora prihvatiti situacija i tako je ostaviti. Prije nekoliko godina govorio sam velikom broju naših prijatelja na Općoj skupštini u Berlinu o fizičkom organizmu čovjeka, s posebnim osvrtom na neke Goetheove ideje. Pokušao sam objasniti kako se glava, u fizičkom obliku, može ispravno shvatiti samo ako se shvati kao potpuna transformacija drugog dijela organizma. Nitko uopće nije mogao shvatiti da bi se kost u ruci trebala preokrenuti poput rukavice, da bi se od nje mogla proizvesti kost glave. To je težak koncept, ali bez takvih slika ne može se zapravo shvatiti anatomija. Ovo spominjem samo u zagradama. Lakše je razumjeti ono što sam danas rekao o odnosu s umrlima. Događaji koje sam vam opisao odigravaju se cijelo vrijeme. Svi vi koji ovdje sjedite u stalnom ste odnosu s umrlima, ali obična svijest ne zna ništa o tome, jer se to odvija u podsvijesti. Vidovita svijest ne dočara ništa novo; samo podiže u svijest ono što je prisutno u duhovnom svijetu. Svi ste vi u stalnom odnosu s umrlima.

A sada ćemo razmotriti kako se odnos s umrlima odvija u individualnim slučajevima. Kada netko umre, a mi ostanemo, možemo se pitati: Kako da pridem umrlom tako da me doživi u sebi? Kako mi se umrli može opet približiti tako da ja mogu živjeti u njemu? Ova se pitanja mogu postaviti ali ne može se na njih odgovoriti ako pribjegnemo konceptima koji su nam poznati na fizičkom planu. Na fizičkom planu obična svijest funkcionira samo za vrijeme dok smo budni pa dok ne

zaspemo; ali drugi dio svijesti koji ostaje prigušen u običnom životu između padanja u san i buđenja jednako je važan. U pravom smislu, ljudsko biće nije bez svijesti kada spava; njegova svijest je samo toliko prigušena da od nje ništa ne doživljava. To je prigušena svijest. No cijeli čovjek — u budnosti i spavanju — mora se imati na umu kada proučavamo vezu ljudskog bića s duhovnim svijetom. Sjetite se vlastite biografije. Tijek svog života uvijek razmatrate s prekidima; opisujete samo ono što se dogodilo u budnom životu. Život je tako razlomljen: budnost-spavanje; budnost-spavanje. Ali vi ste tu i dok spavate; i u proučavanju cijelog ljudskog bića, budan život i život spavanja mora se uzeti u obzir. Treća stvar se također mora uzeti u obzir u vezi s čovjekovim općenjem s duhovnim svijetom. Jer osim budnog života i života spavanja postoji i treće stanje, čak i važnije za općenje s duhovnim svijetom nego što su budnost i spavanje kao takvi. Mislim na aktualni čin buđenja i aktualni čin padanja u san, koji traju samo trenutak, jer odmah prijeđemo u drugo stanje. Ako razvijemo delikatni osjećaj za te trenutke buđenja i padanja u san, naći ćemo da bacaju veliko svijetlo na duhovni svijet. U udaljenim seoskim mjestima — ovakvi običaji postupno nestaju, ali u vrijeme kada smo mi koji smo sada stariji još bili mladi — ljudi su imali običaj reći: Kada se probudite nije dobro odmah otići do prozora kroz koji se ulijeva svjetlost; trebate malo ostati u mraku. Seljani su nekada imali neko znanje o općenju s duhovnim svijetom, i više im je odgovaralo u trenutku buđenja ne doći odmah na dnevno svijetlo već ostati iznutra sabrani da bi sačuvali nešto što se s takvom snagom uvlači u ljudsku dušu u trenutku buđenja. Iznenađna svjetlina dnevnog svijetla je uznemirujuća. U gradovima se to, naravno, teško može izbjeći; tamo nas uznemirava ne samo dnevno svijetlo već i prije buđenja buka na ulicama, zvonjava tramvaja i tako dalje. Izgleda da se cijeli civilizirani život urotio da ometa čovjekov odnos s duhovnim svijetom. Ovo nije rečeno da bi se osudila materijalna civilizacija, ali činjenice treba imati na umu. Opet nam se u trenutku padanja u san duhovni svijet snažno približava; ali odmah zaspimo, gubeći svijest o onome što nam je prošlo kroz dušu. Međutim, iznimke se mogu dogoditi.

Ovi trenuci buđenja i padanja u san su od krajnje važnosti za općenje, naprimjer, s takozvanim umrlima — i sa drugim bićima višeg svijeta. Međutim, da biste razumjeli što po tom pitanju imam za reći morate se upoznati s idejom koju nije lako primijeniti na fizičkom planu i stoga je praktički nepoznata. Ideja je ovo. U duhovnom smislu, ono što je 'prošlost' nije zapravo otišlo već je još tamo. U fizičkom životu ljudi imaju ovu koncepciju samo u odnosu na prostor. Ako stojite ispred stabla, zatim otiđete i kasnije ga opet pogledate, stablo nije nestalo; još je tu. U duhovnom svijetu tako je u odnosu na vrijeme. Ako doživite nešto u nekom trenutku, sljedeći trenutak je to otišlo što se tiče fizičke svijesti; duhovno pojmljeno, nije otišlo. Možete se osvrnuti na to baš kao što ste se osvrnuli i na drvo. Richard Wagner je pokazao da je o tome imao znanje, izvanrednim riječima: 'Ovdje vrijeme postaje prostor'. Okultna je činjenica da u duhovnom svijetu postoje udaljenosti koje ne dolaze do izražaja na fizičkom planu. Da je neki događaj prošlost jednostavno znači da je dalje od nas. Želim da ovo imate na umu. Za čovjeka na Zemlji u fizičkom tijelu, trenutak padanja u san je 'prošlost' kada stigne trenutak buđenja. Međutim, u duhovnom svijetu, trenutak padanja u san nije otišao; mi smo samo, u trenutku buđenja, malo dalje od njega. Suočavamo se s umrlima u trenutku padanja u san, i opet u trenutku buđenja. (Kao što sam rekao, to se stalno događa, jedino što obično ostaje u podsvijesti.) Što se tiče fizičke svijesti, to su dva sasvim

različita trenutka; za duhovnu svijest jedan je samo malo udaljen od drugog. Želim da se ovoga sjetite u vezi s onim što ću vam sada reći; inače će vam biti teško razumjeti.

Kao što sam vam rekao, trenuci buđenja i padanja u san su od posebne važnosti za općenje s umrlima. U našem cijelom životu nema ni jednom trenutka padanja u san ili buđenja kada ne dolazimo u vezu s umrlima.

Trenutak padanja u san posebno je povoljan da se okrenemo umrlima. Pretpostavimo da umrle želimo nešto upitati. Nosimo to u našoj duši, držimo to do trenutka uspavlivanja; jer to je vrijeme da svoja pitanja postavimo umrlima. Postoje druge mogućnosti, ali ovaj trenutak je najpovoljniji. Kada, naprimjer, čitamo umrlima zasigurno im se približavamo. Ali za izravni odnos najbolje je pitanja uputiti u trenutku padanja u san.

S druge strane, trenutak buđenja najpovoljniji je za ono što nam umrli moraju priopćiti. I opet nema nikoga — ali ljudi to ne znaju — tko ne donosi sa sobom u trenutku buđenja nebrojene vijesti od umrlih. U nesvjesnim oblastima duše stalno razgovaramo s umrlima. U trenutku padanja u san postavimo im pitanja, kažemo im ono, što iz dubina duše, moramo reći. U trenutku buđenja umrli nam se obraćaju, daju nam odgovor. Ali moramo shvatiti povezanost da su to samo dvije različite točke i da, u višem smislu, ove stvari koje se dogode jedna za drugom su stvarno simultane, baš kao što su na fizičkom planu dva mjesta simultana.

Sada, za općenje s umrlima, neke stvari su u životu povoljnije, druge manje povoljne. I možemo se pitati: Što zaista može pomoću našem općenju s umrlima? Način našeg općenja s umrlima ne može biti jednak kao i način govora s živima; umrli niti čuju niti razumiju ovu vrstu govora. Nema ni govora da s umrlima možemo čavrljati kao što čavrljamo jedni s drugima na čajankama u pet sati ili u kavanama. Ono što omogućuje postavljanje pitanja umrlima ili prenošenje nečega umrlima, je to da život osjećaja ujedinjujemo s našim mislima i idejama. Pretpostavimo da je čovjek prošao kroz vrata smrti i želite da mu vaša podsvijest prenese nešto navečer. Jer to se ne mora prenijeti svjesno. To možete pripremiti u neko doba tijekom dana; zatim ako idete u krevet u deset sati navečer pripremišći to, recimo, u podne, to prelazi prijeko umrlima, kada vi padnete u san. Međutim, pitanje mora biti postavljeno na određeni način; to ne smije biti samo misao ili ideja, mora biti prožeto osjećajem i voljom. Vaš odnos s umrlima mora biti od srca, od unutarnjeg interesa. Morate se podsjetiti na svoju ljubav prema umrlom dok je bio živ, i obratiti mu se ne apstraktno, već sa stvarnom toplinom srca. To toliko može zaživjeti u duši da navečer kada idete spavati, bez da to znate, to postaje pitanje umrlom. Ili možete pokušati zorno shvatiti kakva je bila priroda vašeg posebnog interesa za umrle. Vrlo je dobro učiniti sljedeće. Razmislite o svom životu s onim koji je sada mrtav; vizualizirajte aktualne trenutke kada ste bili s njim, i zatim se upitajte: Što je bilo to što me posebno zanimalo kod njega, što me privuklo? Kada je bilo to da sam bio toliko duboko impresioniran — svidjelo mi se što je rekao i smatrao to korisnim i vrijednim? Ako se podsjetite trenutaka kada ste bili jako povezani s umrlim i imali dubok interes za njega, i zatim to pretvorite u želju da s njime govorite, da mu nešto kažete — ako razvijete taj osjećaj u čistoći i pustite da se

pitanje pojavi iz interesa kojeg imate za umrlog, tada pitanje ili priopćenje ostaje u vašoj duši, i kada zaspete prijede njemu. Obična svijest će u pravilu malo znati što se događa, jer san slijedi odmah; ali ono što je tako prešlo često ostaje prisutno u snovima. U slučaju većine snova — premda sa stajališta aktualnog sadržaja oni obmanjuju — u slučaju većine snova koje imamo o umrlima, događa se samo to da ih pogrešno protumačimo. Interpretiramo ih kao poruke od umrlog, dok su oni ništa drugo nego odjek pitanja ili priopćenja kojeg smo sami uputili umrlom. Ne bismo trebali misliti da nam umrli nešto govore u našim snovima, već u snovima moramo vidjeti nešto što ide iz naše vlastite duše umrlom. San je odjek ovoga. Ako bi bili dovoljno razvijeni da bi bili svjesni našeg pitanja ili priopćenja umrlom u trenutku odlaska na spavanje, činilo bi nam se kao da sam umrli govori — stoga odjek u snovima izgleda kao da je poruka od njega. U stvarnosti dolazi od nas. To postaje razumljivo tek kada shvatimo prirodu vidovite veze s umrlim. Ono što izgleda da umrli govori nama, zaista je ono što mi govorimo njemu.

Trenutak buđenja posebno je povoljan da nam umrli pristupi. U trenutku buđenja, puno toga dolazi od umrlih svakom ljudskom biću. Velik dio onoga što poduzmemo u životu zaista je nadahnuto u nas od umrlih ili bića viših hijerarhija, premda to pripisujemo sebi, kao da dolazi iz naše vlastite duše.

Ono što umrli kažu dolazi iz naše vlastite duše. Život dana se približava, trenutak buđenja brzo prolazi, a mi smo rijetko raspoloženi za promatranje intimnih naznaka koje proizlaze iz naše duše. A kada ih primijetimo, dovoljno smo tašti da ih pripišemo sebi; Ipak u svemu tome — i u mnogo drugog što dolazi iz naše vlastite duše — živi ono što nam umrli imaju za reći. Ono što nam umrli govore izgleda kao da proizlazi iz naše vlastite duše. Kada bi ljudi znali kakav je zapravo život, ovo znanje bi potaknulo osjećaj poštovanja i pobožnosti prema duhovnom svijetu u kojem mi i naši umrli stalno živimo. Morali bismo shvatiti da u većini onoga što mi radimo, da su umrli oni koji rade. Znanje da je oko nas, poput zraka koji udišemo, duhovni svijet, znanje da su oko nas umrli i jedino što ih mi ne možemo opaziti — to se znanje mora razviti u znanosti duha, ne kao vanjska teorija već prožimajući dušu kao istinski unutarnji život. Umrli nam govore u našem unutarnjem biću ali mi naše vlastito unutarnje biće pogrešno interpretiramo.

Ako bismo ga ispravno shvatili, znali bi da smo mi sami ujedinjeni s dušama koje su takozvani umrli.

Sada, postoji velika razlika prolazi li duša kroz vrata smrti u relativno ranim godinama ili kasnije u životu. Kada umru mala djeca koja su nas voljela, to je veoma različita stvar od smrti ljudi starijih od nas. Iskustvo duhovnog svijeta opisuje tu razliku na sljedeći način. Tajna zajedništva s djecom koja su umrla može se izraziti govoreći da ih u duhovnom smislu nismo izgubili, ona ostaju s nama. Kada djeca umru u ranim godinama života ona nastavljaју biti s nama — duhovno — u vrlo izraženom stupnju. Želio bih vam dati kao temu za meditaciju o kojoj treba promisliti i razviti je, da kada djeca umru ona za nas nisu izgubljena; mi ih ne gubimo, ona ostaju s nama duhovno. Za starije ljude koji umru, može se reći obrnuto. Oni koji su stariji ne gube nas. Mi ne gubimo malu djecu; stariji ljudi ne gube nas. Kada umru stariji ljudi snažno su povučeni u duhovni svijet, ali to im

također daje snagu da tako rade u fizičkom svijetu da im je lakše pristupiti nam. Istina je, oni se povlače iz fizičkog svijeta mnogo više od djece koja ostaju s nama, ali stariji ljudi su obdareni s višim sposobnostima percepcije nego djeca koja umru mlada. Oni koji su stariji zadrže nas. Znanje o različitim dušama u duhovnom svijetu otkriva da oni koji su umrli u starijem dobu žive, tako da mogu lakše ući u duše na Zemlji; ne gube duše na Zemlji. I mi ne gubimo djecu, jer djeca ostaju manje više unutar sfere zemaljskog čovjeka. Značenje ove razlike može se također razmatrati i u vezi nečeg drugog.

Mi nemamo uvijek dovoljno duboke i delikatne percepcije u vezi doživljaja duše na fizičkom planu. Kada umru prijatelji, tugujemo i osjećamo bol. Kada bi dobar prijatelj u Društvu preminuo, često sam govorio da nije zadatak antropozofije ponuditi ljudima plitku utjehu za njihovu bol ili pokušati ih izvući iz tuge. Tuga je opravdana; treba ojačati da se podnese, a ne da se razgovorom skrene pažnja kako bi se olakšala. U odnosu na bol i tugu, ljudi ne prave razliku da li je to uzrokovano smrću djeteta ili starije osobe. Gledano duhovno, postoji velika, velika razlika. Kada umru mala djeca bol onih koji su ostali iza zaista je vrsta suosjećanja — bez obzira radi li se o vlastitom djetetu ili drugoj djeci koju se voljelo. Djeca ostaju zajedno s nama i jer smo ujedinjeni s njima prenose svoju bol u naše duše; osjećamo njihovu bol — ona bi rado još bila ovdje! Njihova bol je olakšana kada je nosimo s njima. Dijete se osjeća u nama. Dobro je kad dijete može podijeliti taj osjećaj s nama; njegova bol je time ublažena.

S druge strane, bol koju osjećamo smrću starijih ljudi — bilo da su naši roditelji ili naši prijatelji — to se može nazvati egoističnom boli. Starija osoba koja je umrla ne gubi nas i osjećaj koji ona ima je stoga različit od osjećaja prisutnog u djetetu. Onaj koji je umro u kasnijem životu zadržava nas, ne gubi nas. Mi ovdje u životu osjećamo da smo ga izgubili — bol je stoga naša vlastita briga. To je egoistična bol. Ne dijelimo osjećaj kao u slučaju djece, osjećamo bol za sebe.

Zaista je tako da je moguće jasno razgraničiti ove dvije vrste boli: egoističnu bol u odnosu na starijeg, bol punu samilosti u odnosu na malu djecu. Dijete živi u nama i mi zapravo osjećamo ono što dijete osjeća. U stvarnosti, naša vlastita duša tuguje samo za onima koji su umrli u kasnijim godinama njihova života.

Upravo ovakve stvari mogu nam pokazati veliki značaj znanja o duhovnom svijetu. Jer vidite, misa za umrle može se prilagoditi u skladu s ovim istinama. U slučaju djeteta koje je umrlo, neće biti sasvim prikladno posebno naglasiti individualni aspekt. Jer dijete, kao što smo vidjeli, živi dalje u nama i ostaje u nama, dobro je da služba poprimi više univerzalni oblik, dajući djetetu, koje još živi s nama, nešto što je šire i univerzalno. Dakle, u slučaju djeteta, misa za umrle je poželjnija od specifičnog pogrebnog govora. Katolički ritual je ovdje bolji u jednom pogledu, protestantski u drugom. Katolička služba ne uključuje pogrebnu oraciju već se sastoji od ceremonije, obreda. On je općenit, univerzalan; i sličan je za sve. A što može biti jednako za sve, posebno je dobro za djecu. U slučaju onoga tko je umro u kasnijim godinama, individualni aspekt je važniji. Ovdje će najbolja pogrebna služba biti ona u kojoj se pamti život pojedinca. Protestantska služba, s oracijom koja je upućena na život onog koji je umro, imati će veliki značaj za dušu; katolički

obred u ovom će slučaju manje značiti. Ista razlika vrijedi za sve naše misli o umrlima. Za dijete je najbolje kada uđemo u raspoloženje kada se osjećamo vezani s njim; pokušavamo svoje misli usmjeriti prema njemu, a te će mu se misli približiti kada idemo na spavanje. Takve misli mogu biti općenitije — takve se naprimjer mogu usmjeriti svima onima koji su prošli kroz vrata smrti. U slučaju starije osobe, svoje misli moramo usmjeriti na sjećanje na njega kao pojedinca, misliti o njegovom životu na Zemlji i na ono što smo doživjeli zajedno s njime. Da bismo stupili u pravi odnos sa starijom osobom veoma je važno vizualizirati njegovo biće, učiniti da njegovo biće oživi u nama — ne samo sjećati se stvari koje je rekao koje nam dosta znače, već misleći o tome kakav je bio kao pojedinac i kakva je njegova vrijednost za svijet. Ako ove stvari učinim iznutra živima, one će nam omogućiti da dođemo u kontakt sa starijom osobom koja je umrla i da imamo prave misli u sjećanju na njega. Dakle vidite, za razvijanje istinske pobožnosti važno je znati koji stav treba zauzeti prema onima koji su umrli ranije i onima koji su umrli u kasnijim godinama života.

Samo promislite što to znači danas kada toliko ljudskih bića umire u mladosti, moći sebi reći: Oni su zaista uvijek prisutni, nisu izgubljeni za svijet. Govorio sam o tome s drugog stajališta, jer ovakve stvari uvijek treba razmatrati iz različitih kutova. Ako uspijemo postati svjesni duhovnog svijeta, zasvijetliti će nam barem jedna spoznaja iz ove beskonačne tuge kojom su bremeniti sadašnji dani — da zbog toga jer oni koji umru mladi ostaju s nama, kroz zajednicu s umrlima može nastati duhovan život. Živi duhovni život može i dogoditi će se, samo ako materijalizam ne razvije svoju snagu u tolikom stupnju da Ahriman može ispružiti kandže i steći pobjedu nad svim ljudskim snagama.

Mnogi ljudi mogu reći, govoreći s čisto fizičkog plana, da im naznake kao što su ove koje sam ja dao izgledaju sasvim daleko, radije bi da im se kaže nešto određeno što mogu napraviti ujutro i uvečer da bi došli u pravi odnos s duhovnim svijetom. Ali to nije sasvim ispravno razmišljanje. Što se tiče duhovnog svijeta, prvo je bitno da razvijemo misli o njemu. Pa čak i ako se čini da su umrli daleko, dok je trenutni život blizu i pri ruci, sama činjenica da imamo misli kao što su ove koje sam danas opisao, da dopustimo da naš um boravi na stvarima koje izgledaju daleko od vanjskog života — upravo ta činjenica podiže i razvija dušu, udjeljuje joj duhovnu snagu i duhovnu hranu. Ono što nas dovodi u duhovni svijet nije ono što je naizgled pri ruci, već prije svega ono što dolazi od samog duhovnog svijeta. Stoga se nemojte bojati razmišljati ove misli stalno iznova, stalno ih iznova oživljavajući unutar duše. Za život nema ničeg važnijeg, čak i za materijalni život, od snažnog i sigurnog shvaćanja zajedništva s duhovnim svijetom. Da moderni ljudi nisu potpuno izgubili vezu s duhovnim, ova teška vremena ne bi nas spopala. Samo nekolicina ljudi danas ima uvid u ovu vezu; ali uvid će sigurno doći u budućnosti. Današnji ljudi misle: Kada ljudsko biće prođe kroz vrata smrti, njegova aktivnost prestaje što se tiče fizičkog svijeta. Ali to nije tako, zapravo. Postoji živo i stalno općenje između takozvanih umrlih i takozvanih živih. Oni koji su prošli kroz vrata smrti nisu prestali biti prisutni, samo su ih naše oči prestale vidjeti. Oni su tamo, ipak. Naše misli, naši osjećaji, naši impulsi volje povezani su s umrlima. Riječi evanđelja vrijede i za umrle: "Kraljevstvo duha ne dolazi promatranjem (odnosno, vanjskim promatranjem); niti će reći, gle ovdje, gle tamo, kraljevstvo duha je unutar tebe". Jer

ne bismo trebali tražiti umrle kroz vanjske stvari već postati svjesni da su uvijek prisutni. Sav povijesni život, sav socijalni život, sva etički život, odvija se uz suradnju takozvanih živih s takozvanim umrlima. Cijelo biće čovjeka može se beskrajno ojačati kada je njegova svijest ispunjena ne samo shvaćanjem njegovog čvrstog stajanja ovdje u fizičkom svijetu već i nutarnjim shvaćanjem koje mu dolazi kada kaže o umrlima koje je volio: Umrli su s nama, oni su usred nas. Ovo je također dio pravog znanja i razumijevanja duhovnog svijeta, koje mora, takoreći, biti sastavljeno iz mnogo različitih fragmenata. Da poznajemo duhovni svijet možemo tek reći kada način na koji mislimo i govorimo o njemu dolazi od samog duhovnog svijeta.

Umrli su usred nas — ova rečenica je sama po sebi potvrda duhovnog svijeta; i samo duhovni svijet može u nama probuditi svijest da su umrli, uistinu, s nama.

3. Čovjek i svijet

Danas razmotrimo nešto od onoga što se može nazvati odnosom, koji se može razviti između individualne ljudske duše, i onoga što podrazumijevamo pod antropozofski orijentiranom znanosti duha. Danas kada se čuje za ovu znanost duha, dovoljno duboko se ne razmatra koliko bi odnos duše prema znanosti duha trebao biti drugačiji od odnosa prema bilo kojoj drugoj znanosti ili tijelu znanja. Znanost duha, o kojoj se ovdje govori, takve je naravi da se obraća nečemu potpuno drugom u ljudskoj duši od bilo kojeg drugog znanja. Kroz neko drugo znanje čovjek upoznaje ovo ili ono; netko nauči nešto o ovome ili onome u svijetu; tada se zna više nego se znalo ranije. Znanost duha ne odnosi se prema ljudskoj duši na takav način da bi prenijela nešto što se onda kasnije zna. Znanost duha apelira na mnogo dublje impulse ljudske duše nego na puko znanje ili puko mišljenje. Znanost duha zahvaća ili barem želi zahvatiti naše najdublje biće, koje se, dolazeći iz duhovnih svjetova, useljava u naše ljudsko zemaljsko biće da bi se pri smrti vratilo u duhovni svijet na druge zadatke. Da bi shvatili puno značenje znanosti duha za ljudsku dušu moramo našim mišljenjem i našim osjećajem sagledati stvarni odnos prema vanjskom svijetu i ljudskom životu.

Vidite, da bi potpuno razumjeli sebe kao ljudska bića moramo shvatiti da kada preuzmemo ovo fizičko tijelo pri rođenju, nešto se oslobađa i razvija u nama, nešto što nas prati u životu, od neiskusnog stanja u djetinjstvu do naših zrelih godina kada smo stekli iskustvo i vještinu, od naše sudbine koja se razvija u nama. Drugim riječima, sve što je prisutno u našem tijelu i našem životu, zapravo je transformacija duhovno - duševnog bića koje je živjelo u duhovnom svijetu davno prije našeg rođenja ili začeca. A ono na što se misli pod znanost duha ovdje, zapravo je upućeno onom duhovno - duševnom koje prebiva u tijelu.

Sada se možete pitati zašto je potrebno baviti se tim duhovno - duševnim bićem, jer to će biće i samo već pronaći svoj put u svijetu. Ali to nije slučaj. To duhovno - duševno biće nas zahvaća i prožima nas, i na neki način, umata se u naše fizičko tijelo, u naše sposobnosti, u našu sudbinu. Zapravo u fazi razvoja u kojoj smo sada i koja postavlja smjer našeg budućeg razvoja, više nego ikada ranije u našem je interesu otkupiti ono što živi kao duhovni princip u našem tijelu, našim sposobnostima, našoj sudbini. Ne možemo pobjeći od duha. Duh živi u nama. Možemo ga zanemariti, on još uvijek živi u nama. Čak i najležernija i najnemarnija osoba koja se nikad nije potrudila da pokaže vjersku ili duhovnu sklonost, čak ni ona nije bez duha. Govoriti o ljudima kao o bezdušnim uvijek je pogrešno. Nitko nije bez duha; niti postoji mogućnost živjeti u ovom svijetu bez duha. Jer duh i duša naši su darovi jer u fizički svijet ulazimo iz duhovnih svjetova. Dodijeljen nam je u skladu s onim što smo prošli prije nego smo se spustili u ovaj sadašnji zemaljski život. Dakle ne možemo biti bez duha, ali možemo zanemariti duh u nama. Na određeni način

možemo se ogriješiti o duh, ne želeći ga otkupiti. Možemo živjeti u nama, možemo ga prikriti u nama; tada je prisutan u nama ali odbijamo ga iskupiti.

Jednom kada naučimo gledati na život ovako, naše gledanje će se promijeniti, što je zaista potrebno. U životu možemo sresti ljude koji su dosadni i neugodni, nećemo reći da su bez duha, već ćemo reći da su počinili grijeh jer su sahranili duh u unutar sebe tijekom ovog života ovdje. Pustili su da duh bude začaran, da bude vezan za fizičko tijelo, dopustili da uđe samo u vanjski život, i da degenerira u našoj sudbini. Kada smo rođeni, možemo postati ljudska bića samo utoliko što naša individualnost potječe iz duhovno - duševnog svijeta. Kada se dijete pojavi to je još uvijek nesavršena slika duhovne individualnosti, ali ona je ipak već unutar njega. Mi smo slobodni zanemariti tu duhovnu individualnost ili je osloboditi od čini koje je vežu uz fizičko tijelo. Možemo je postupno osloboditi tijela, ukloniti iz tijeka našeg života i naše sudbine. Ali to je čovjekova zadaća i postati će to sve više u budućnosti, tako da ne pusti duh da propada. Iako ne možemo ubiti duh unutar nas, možemo učiniti da propada ako ga prisilimo da ide drugim putem od onoga kada ga oslobodimo.

Ako jednoga dana odlučimo nešto naučiti o duhovnim svjetovima, to znanje izvlačimo iz nas samih, sve drugo je samo poticaj. Samo znanje, sve što ste ikada naučili o duhovnom svijetu kao znanost duha došlo je iz vas samih, to je živjelo duboko u vama i moralo je izaći. Predodređeno je da izađe i grijeh je protiv poretka svijeta osuditi duh da ostane unutar fizičkog tijela. Prepuštamo ga sudbini koju ne bi trebao imati. Duh moramo osloboditi zatočeništva u našem fizičkom tijelu. Dok svjesno prožimamo sebe duhom oslobađamo ga iz dubine našeg bića. Bitno je da to shvatimo. Zaista moramo shvatiti da je problem s materijalizmom nije taj da on potiskuje neka druga gledanja ili promovira lažne teorije, već što skreće ono što želi ući u našu dušu kao znanje, spušta to u grubu tvar i tamo divlja. Konačno, u bliskoj budućnosti morati ćemo odlučiti: hoćemo li pustiti duh da divlja u materiji kroz što postaje deformiran, dolazi u đavolsku, vražju, ahrimansku zabludu, ili ćemo duh pretvoriti u misli, osjećaje i impulse volje: tada će duh živjeti među ljudima i postići ono što treba postići kada je unutar nas ušao u ljudski život. Jer to je ono što duh želi, da potpuno učestvujemo u životu Zemlje. Zato ga ne bi trebali zadržavati. I svaki puta kada se branimo od upoznavanja duha mi ga zadržavamo i silimo dolje u oblast materije koja kao rezultat postaje gora nego što jest. I duh ima zadatak: ući u zemaljski život razvojem duše. Onda je koristan. Ako je gurnut natrag u materiju onda ima razarajući učinak.

Svi ovi uvidi rezultat su znanosti duha i lako možete vidjeti njen veliki značaj za život. Nije joj namjera biti samo još jedna teorija, ona želi čovjeku dati priliku da oslobodi duh, oslobodivši ga zarobljenog u našoj ljudskoj prirodi, postići ono što duhovni svijet ovdje želi postići. Međutim to je i razlog zašto je danas mnogi ljudi energično odbijaju. Druge znanosti dodvoravaju se ljudskom ponosu i taštini, i ne tvrde da su nešto stvarno, samo obećavaju ljudima dati nove ideje, razviti razumijevanje i možda dati neki moralni koncept; ni jedna druga znanost ne tvrdi da dolazi do srži ljudskog bića, i da dolazi iz svjetova gdje je duhu dana zadaća da je ispuni. Zapravo, znanost duha je veoma ozbiljna u vezi s ljudskim znanjem, i od toga ljudi zaziru. Također bi željeli imati znanost duha kao nešto što se samo talasa na

površini egzistencije. Ljudi se boje nečega što dotiče srž i suštinu čovjeka. Stoga ne žele prihvatiti znanost duha. Ako bi ljudi prihvatili znanost duha tada bi u nekim budućim situacijama neke stvari u društvenom životu, u povijesnom životu morale biti drugačije, ljudi bi morali drugačije razmišljati u svakodnevnom životu. I o tome se radi. Stoga je slučaj da se netko može baviti drugom znanostu, ali ostaje isti tijekom cijelog života, postaje samo bogatiji znanjem. Znanost duha ne može biti apsorbirana a da ona ne transformira osobu, ne može biti apsorbirana bez da transformira. Polako i postupno vas čini drugom osobom. Morate biti strpljivi ali to vas čini drugom osobom, jer apelira na potpuno različite zadatke ljudi i apelira na potpuno različite stvari u ljudskoj prirodi.

Proučavajući ljudsku prirodu vidimo koliko je ovaj ljudski život raznovrstan. Čovjek živi u tri struje: kao osoba imaginacije, kao osoba osjećaja, i kao osoba volje. U imaginaciji, osjećajima i volji, zapravo se iscrpljuje ono što možemo doživjeti. Pa, sva tri impulsa ljudske duše, imaginacija, osjećaji i volja, stoje u specifičnom odnosu prema onome na što se poziva znanost duha, prema srži ljudske duše.

Uzmimo prvo imaginaciju. Obična znanost i sve što od te znanosti ide u odgoj djece i stoga je toliko značajno za cijeli razvoj ljudske sudbine, također i za praktični život, jer bi to trebalo prožeti dijete, ne čini imaginaciju podatnom. Nije to bilo tako davno, prije nekoliko stoljeća, da je to tako izrazito, pa ljudi to danas ne primjećuju. No, neće proći mnogo vremena dok se ovo što sada govorim ne bude moglo primijeniti na gotovo sveobuhvatan način. Možete proučavati znanstvene koncepte, posebno kako se danas uči najmlađe, cijeli život, bez da dođe do ikakve promjene u vašem razmišljanju ili imaginaciji. Čovjek ostaje isti. Uistinu, ne samo da ostaje isti, već se ne može poreći da se sve više ograničava, čak i u intelektualnom pogledu, uobičajenim znanstvenim pojmovima, koji su sve općenitiji. Duh, gubi fleksibilnost da pronade put u životne uvjete koji su mnogo složeniji od onoga što ljudsko biće može upiti običnim znanjem.

Vidite, to duboko pogađa srce kada imate priliku pogledati u život danas. Svatko tko se potpuno naviknuo na koncepte koje prirodne znanosti danas mogu dati, postaje sve nesposobniji i nesposobniji za razumijevanje vitalnih socijalnih veza i socijalnih zahtjeva. Gotovo je odmaknut od stvarnog života. I zato sam ovih dana ovdje i drugdje na raznim mjestima rekao: Napravite parlamente i društvena tijela od ljudi koji su učeni u smislu današnjeg svjetonazora. Vidjet ćete kakve odluke donose ti učenjaci, koji razmišljaju znanstveno! To je zasigurno prikladno, za uništiti ljudska bića do temelja s obzirom na društvene institucije, jer se u tom području društvenog života može misliti samo neplodno ako se držimo znanstvenih koncepata. - Tako je i u mnogim, mnogim drugim područjima. Ovim čisto intelektualnim znanjem čovjek gubi izvjesnu pokretljivost duha. Ona postane drugačija čim se netko uključi u koncepte znanosti duha. Pokušajte razumjeti koliko drugačije morate prilagoditi svoj duh ako želite razumjeti ono što se daje u znanosti duha, ili ako želite razumjeti ono što se daje u vanjskom svijetu. Svakako, znanost duha nailazi na toliko otpora jer zahtijeva veću pokretljivost, veću fluidnost duha da bi se do nje pronašao put. U onome što je danas popularna obrazovna literatura – ili čak u izdancima koji prelaze u novinarstvo, gdje se ljudi obrazuju u svojim

nedjeljnim novinama – ljudi se u tome mogu iznimno lako kretati. A ako uopće odu na današnja predavanja gdje im se zamažu oči onim što im se prikazuje – tako da uopće ne moraju razmišljati – svakakvim slajdovima tako da ne bi morali sami razmišljati, i ne trebate pokrenuti duh – u svemu tome nećete pronaći ništa što bi oslobodilo duh kao moć mišljenja i kao moć predodžbe. Gubi nepristranost. Duh postaje uzak i ograničen. Naše intelektualno obrazovanje put je do intelektualnog ograničenja. Zasigurno je naše intelektualno obrazovanje učinilo veliki napredak u područjima znanosti i tehnologije, ali to je put do ograničenja, sužava razmišljanje i predodžbe. I u predstavljanju se mora apelirati na nešto sasvim drugo, ako se želi razumjeti znanost duha. Stoga, kada ljudi danas dođu do znanosti duha, boje se napraviti prvi korak! Ako su pročitali samo nekoliko stranica, neki kažu: Tamo se gubim, ne mogu dalje, to ide u fantastiku! - Ali nema tu ništa fantastično, samo se radi o tome da su ljudi izgubili sposobnost osloboditi svoje misli, da sa svojim mislima urone u stvarnost, da se oslobode vanjskog svijeta osjetila.

Znanost duha poziva onu silu u ljudskoj prirodi koja uklanja ograničenja koja omogućuju našem razmišljanju i našim predodžbama da razumiju ne samo malo, već mnogo. Zaista se mislilo vrlo ozbiljno kada sam ovih dana na javnom predavanju u Stuttgartu rekao: Za duhovnog istraživača nije bitno je li materijalist ili duhovnjak; nema veze, nije bitno. Bitno je razviti dovoljno duhovne snage za pravilno napredovanje. Tko god ima tu moć, ovu duhovnu moć, može biti materijalist; pronaći će duh u materiji i njenim procesima, samo ako je dosljedan. A onaj koji je duhovnjak ne prestaje govoriti: duh i duh i duh ...! ali on ponire u materijalni život, također u praktičan život. Svestranost, kako današnji život zahtijeva – a život u budućnosti će još i više – svestranost je ono što prije svega postaje znanost duha za ljudska bića. I to je ono što čovječanstvu treba da bi se suprotstavilo u budućnosti. Svatko tko poznaje život danas i gleda katastrofalne događaje koji su oko nas, zna da je jedan od dubljih uzroka današnje katastrofe to što su ljudi, unatoč svom visokom znanstvenom obrazovanju, postali jednostrani, što nemaju priliku proniknuti u stvari na mnogo načina. Nedostaje im okretnost uma da urone u stvarnost. Svestranost, upravo to je ono što se stječe znanošću duha.

Znanošću duha također dobivamo nešto i za naš osjećaje. Ako razmišljamo onako kao što je to nužno u znanosti duha, i naviknemo se na ovaj mnogo agilniji svijet, također se oslobađa nešto što živi skriveno u nama, i dopuštamo da se to razvije. U našem osjećaju živi ritam kozmosa koji smo donijeli sa sobom rođenjem. Više nego se to obično vjeruje taj ritam svijeta živi u nama. To se čak može brojčano dokazati, vrlo mali broj ljudi zna nešto o tim tajnama egzistencije. Nemojte se bojati razmotriti kako ritam svijeta živi u našem vlastitom organizmu, u svemu što se u nama događa. Naprimjer, svi znamo da izlazak Sunca svake godine malo napreduje. Ako se vratimo u davna vremena, u takozvanu proljetnu ravnodnevnicu, Sunce je bilo u Biku; zatim je ušlo u Ovna, ali se svake godine pomicalo dalje u Ovnu; sada je u Ribama. Sunce ne izlazi svake godine 21. ožujka u istoj točki, tako da obiđe cijelu orbitu. I nakon otprilike 25920 godina Sunce se vraća u istu točku, opiše cijelu orbitu. Ako danas izađe u određenoj točki u Ribama tamo će se vratiti za 25920 godina. Zanimljivo je sljedeće: ako ovih približno 25920 smatrate velikom

svjetskom godinom, kako su to smatrali stari Grci, a sada tražite dan ove godine, morate podijeliti sa 365. Što je onda dan ove velike svjetske godine? To je otprilike 70 do 71 godina. To je u prosjeku trajanje ljudskog života. Ako mislite o ljudskom životu ovdje na Zemlji kao o jednom danu, i uzmete cijelu platonovu godinu, to je 365 puta više. To je vrijeme koje Suncu treba da opiše jednu orbitu, 365 kozmičkih dana, od kojih čovjek proživi jedan u jednom zemaljskom životu. Lijep je to ritam ali taj ritam ide puno dalje. Sjetite se da u minuti udahnemo 18 udaha. Tih 18 udisaja pomnoženo sa 60, daje broj udisaja u jednom satu; to pomnoženo s 24 daje broj u jednom danu i noći. Ako to izračunate, 18 puta 60 puta 24, dobit ćete, 25920. To znači da udišete onoliko puta u danu koliko Suncu treba godina da opiše puno orbitu. Isti ritam je unutarnji kod vašeg disanja i vanjski kod prolaska Sunca. I opet imamo čudnu stvar: provedemo dan udišući 25920 puta dnevno. Uzmite dan na takav način da ga tretirate kao dah: u određenom smislu takav dan je dah, jer ujutro naše tijelo i naše etersko tijelo udišu naš ego i naše astralno tijelo, a navečer kada zaspemo, izdišemo svoj ego i astralno tijelo; to je udah i izdah. Koliko često to radimo u jednom danu Sunca, za otprilike 70 ili 71 godinu? Koliko često radimo to disanje – izračunajte – gotovo točno 25920 puta. Toliko dana živimo u 71 godini. Pojedinačni dah povezan je s udisajima cijelog dvadesetčetverosatnog dana jer je napredovanje proljetne ravnodnevnice u jednoj godini napredovanje Sunca kroz 25920 godina. Pojedinačni ljudski život na Zemlji u odnosu je prema velikoj sunčevoj godini, poput dana, dana našeg života, dvadesetčetverosatni dan je u našem 71-godišnjem životu onoliko puta koliko je godina u potpunoj orbiti Sunca. Zamislite samo što to zapravo znači, da smo toliko u prekrasnom ritmu sunčevog kozmosa da naš život, u mjeri u kojoj je to unutarnji ljudski život, čisto aritmetički izražava veliku glazbu sfera kozmosa!

Ako u ovo uronimo s osjećajem, tada ćemo se osjećati kao mikrokozmos u odnosu na makrokozmos. Tek tada ćemo osjećati kako je ovaj veliki, beskonačni Božji svijet stvorio svoju sliku u ljudskoj prirodi. Ali to je nešto što možemo samo osjetiti, doživjeti. Taj osjećaj da smo dio kozmosa, da sudjelujemo u duhovnosti svijeta, to je nešto što nam daje znanost duha! Otvaramo se svijetu dok se u suprotnom zatvaramo u svoje usko ograničeno 'Ja'. Mi smo Božja slika, ali mi to inače ne shvaćamo; počinjemo se osjećati kao slika Božjeg svijeta, kao mikrokozmos u makrokozmosu. Naravno, to je spor i postupan proces. Htio bih reći: Baš kao i što mi kroz život prolazimo sporo dan za danom, tako nam i znanost duha daje taj osjećaj za svijet. Ali čovjek mora steći ovaj osjećaj za svijet. Budući da će ga ovaj osjećaj za svijet zauzvat nadahnuti za velike zadatke koje čovječanstvo ima u budućnosti. Koliko god to čudno zvučalo danas: neće proći pedeset godina i ljudi više neće moći graditi tvornice ili obrađivati polja prema zahtjevima koji će se postaviti pred čovječanstvo ako nemaju takav osjećaj! Ova katastrofa s kojom se sada suočavamo samo je izraz slijepe ulice u koju je čovječanstvo ušlo. Svijet je već išao dalje, a ljudi nisu išli dovoljno daleko sa svojim mislima i osjećajima; stoga nam misli i osjećaji ne omogućavaju da prodremo u ovaj svijet i učinimo djelo čovječanstva skladnim. Ako u osjećajima ne nađe svoj put u sklad s kozmosom, i ne unesemo taj osjećaj u sve što radimo pa i najmanje stvari, čovječanstvo će biti osuđeno da razvija sve više disharmonije u socijalnom suživotu i da sije sve više

ratnog materijala. Znanost duha je izravno povezana s onim što mora izravno intervenirati u vanjsku kulturu, inače čovječanstvo neće izaći iz ćorsokaka. U budućnosti se neće moći graditi tvornice ili škole ako se ne razviju koncepti iz velikih kozmičkih zadataka. Zadaci su već bili tu, ali ljudi su ih ignorirali; stoga je došlo do ove katastrofe. Dublji uzroci leže u upravo rečenom. Ove znakove Božje izražene u ovim katastrofalnim događajima, čovječanstvo mora uzeti u obzir. Ljudi moraju naučiti postaviti sebe u svjestan odnos prema kozmosu, jer u protivnom ništa neće funkcionirati.

Dopustite mi da vam navedem primjer koji će mnogi smatrati glupim, neki ludo heretičkim: Svakako je postignut veliki napredak, recimo na polju kemije, ali postignut je bez takvog osjećaja kakvog sam upravo opisao. U budućnosti će se ovaj osjećaj za svijet morati razviti: laboratorijski stol morat će postati oltar. Prirodna znanost, koju netko razvija, čak i u kemijskim pokusima, morat će biti svjesna da veliki univerzalni zakon vrijedi na laboratorijskom stolu kada netko otapa jednu tvar drugom kako bi dobio talog ili slično. U cijelom svemiru morat ćete se osjećati iznutra, tada ćete drugačije ići na posao, a onda će se pronaći nešto potpuno drugačije od onog što su ljudi danas pronašli, što je sjajno, ali neće moći donijeti prave plodove jer se pronalazi bez strahopoštovanja, bez osjećaja prožetosti svemirskim sklantom. Koliko je ljudi apstrahiralo ono što se kod Pitagore naziva glazbom sfera! Ovdje imate osjećaj glazbe sfera u doživljaju ritma koji prolazi kroz svemir. Tu se ne može zamisliti ništa apstraktno, već nešto što ulazi u živi osjećaj.

Što bi se dogodilo ako ne bismo otvorili naše duše našem osjećaju na ovaj način? Upravo smo rekli: Mobilnost mišljenja, svestranost mišljenja i predodžbi. Osjećaj bi trebao biti širokogrudan, osjećaj otvorenosti prema svijetu. Suprotno je – možete vidjeti što dolazi ako svijet pogledate s malo hrabrosti – filistejstvo. Što je velika kultura modernog doba, 'blagoslovljena' od mnogih modernih mislioca, donijela čovjeku? Filistejstvo leži na dnu duše. Filistejstvo će biti poraženo samo tom otvorenošću, tom velikodušnošću duše, koja se osjeća kao mikrokozmos u makrokozmosu, koja može biti zadivljena svime što pluta i pulsira svijetom kao božansko-duhovno. Baš kao što znanost duha mora nadvladati ograničenje, intelektualno ograničenje u životu ideja, tako i na području osjećaja mora nadvladati filistejstvo.

Treća stvar tiče se naše volje. Stvari su na početku često povezane s htijenjem. Samo psiholog koji poznaje dušu vidi što se sprema, ali to će doći! Naravno, današnji ljudi često vjeruju drugačije, ali tko god pronikne u dublji tijek ljudske evolucije, primijetiti će da ništa nije tako rašireno u općem ljudskom životu na polju volje – mnogo više u moderno doba nego u ranija vremena – nego nespretnost. Nespretnost je nešto što prijeto da se izrodi u strašno zlo u ljudskoj evoluciji u budućnosti. Mislim, već danas to možete vidjeti vrlo jasno: Ljude se danas vodi da učine ovo ili ono na jednostran način. Ako se pripremaju učiniti nešto što nisu naučili rukama, neće pronaći put do toga. Koliko je danas malo ljudi u mogućnosti – dopustite mi da spomenem takve stvari – kada je potrebno u posebnim situacijama pritisnuti gumb za hlače. Malo je ljudi koji mogu učiniti bilo što drugo što nije povezano s onim što su naučili u striktnom smislu. To je nešto što ne smije uhvatiti maha u

čovječanstvu. Ljudi bi uništiti ono što je u njima kao duhovno nasljeđe što su dobili kada su sišli iz duhovnog svijeta rođenjem, ako bi postali jednostrani kako to 'blagoslovljena' kultura četo zahtijeva. Ako samo teoretski pogledate stvar, nećete vidjeti poveznicu. No, tko doista na živ način stekne znanost duha, unutarjni je neprijatelj jednostranosti; jer znanost duha stvara raspoloženje u duši što također dovodi do svestranosti. Vi ćete – ako se ne bavite znanošću duha samo svojom glavom, već ako je postavite na takav način da pulsira u vašoj duši poput krvi u vašem tijelu – zasigurno ćete također dobiti određenu svestranost u prilagodbi vašem okruženju. Dobiti ćete priliku raditi stvari za koje jednostavno prije niste bili vješti. Razvija se spretnost u volji, osoba postaje prilagodljiva okolini. Naravno, ako želite to reći, možete reći: Kod antropozofa koji su ujedinjeni u društvo ne primjećujemo baš da su postali strašno spretniji, da su postali sposobniji za život. - Mnogi to govore. Ja to ne govorim, ali se priča. Da, to proizlazi iz nečeg drugog. Stvar još nije došla do točke u kojoj antropozofski život pulsira u dušama ljudi kao što krv pulsira u njihovim tijelima, a tu je i loša navika da se sve unese u razumijevanje, doneseno izvana. Za mnoge je znanost duha postala samo teorija; to jednostavno postaje ono što misle, ali to nije njihova bit. Ako samo razmišljate o znanosti duha, nije važno čitate li knjigu iz znanosti duha ili o kuhanju. Možda će kuharica biti korisnija. Znanost duha mora postati toliko ozbiljna da doista zahvaća cijelu osobu u duši. Zatim prelazi u uvode, tada udovi postaju fleksibilni, ljudsko biće postaje sposobnije za život. Ovdje se, naravno, radi o stjecanju unutarnjeg uvjerenja, da se netko ne zadovoljava vanjskim uvjerenjem, već stječe unutarnje uvjerenje.

Svatko tko poznaje znanost duha u njenoj unutarnjoj životnoj vrijednosti zna da je ona zasigurno prikladna, ako je primi svježja i puna života, da produži tjelesni život osobe. Naravno da ljudi mogu doći i reći: Pa, postoji netko tko je umro samo sa četrdeset sedam, ili čak dvadeset sedam godina! - Da, postavite protu pitanje: Koliko bi osoba koja je živjela četrdeset pet godina živjela da se nije njome bavila od dvadesetih godina? Zašto ne postavite protupitanje? Vanjske vrste dokaza ne vrijede za ove unutarnje stvari. Statistika i slično nemaju vrijednost ako želite uzeti u obzir unutrašnjost. Statistika ima svoju veliku vrijednost u vanjskom životu, ali čak je i tamo ograničena na ono što je vanjsko i ne drži se onoga što je načelo života. To možete vidjeti vrlo jednostavno: savršeno je opravdano da se osiguravajuća društva trebaju oslanjati na statistike i aritmetiku; izračunaju prosječni životni vijek osobe, i zatim osiguravaju ljude. Ali neće vam pasti na pamet da morate umrijeti kada, prema teoriji vjerojatnosti, dođe godina vaše smrti za osiguravajuće društvo! Dakle, ne smatrate da je ono što je zapravo odlučujuće za vanjski život odlučujuće i za stvarnost. Sve što statistika i izračuni vjerojatnosti imaju u smislu dobre vrijednosti za vanjski život, prestaje imati bilo kakvo značenje gdje počinje vrijednost uvjerenja u duhovno. No, to ćete imati samo ako znanost duha upijete kao živi eliksir života. I tada eliksir života postaje na takav način da se osoba uklopi u okolnosti.

Zatim se dogodilo obrnuto. Jednom sam bio jako tužan – možete reći, pa to je čudna osoba zbog koje morate biti tužni! – jednom sam jeo u jednoj kući, a vlasnik kuće uvijek je morao vagati na vagi koliko mesa i povrća mora pojesti. Morao je

vagati sve pojedinačne obroke! Zamislite do kakve bi neizvjesnosti u instinktima došlo kada bi svi htjeli vagati rižu i kupus pri svakom obroku. Ta neizvjesnost u instinktima dolazi iz čisto intelektualne znanosti jer statistika može pokazati samo vanjsko. No, nije poanta u tome da gubimo instinkt – a intelektualnim odgojem ga gubimo – nego da ga produhovljujemo; da postanemo sigurni u instinkte kao i inače, ali duhovno.

To je ono što moram okarakterizirati kao posebno značajno što uzima u obzir volju. Znanost duha uvlači se u volju, priprema je tako da ljudsko biće ulazi u okruženje ne primjećujući kako zapravo urasta u ono što je u njegovoj okolini. Rastući zajedno s duhom, urasta u okoliš.

Vidite, treba naučiti iskusiti duh. Ali to nam omogućuje znanost duha. Čovječanstvu će dok ide u budućnost sve više trebati iskustvo duha.

Jer, kako osoba doživljava ono što joj je dato začecem ili rođenjem? Zamislite: top puca na nekoj udaljenosti od vas. Čujete prasak. Svijetlo možete vidjeti malo ranije. Ali zamislite sljedeću stvar: Stajali ste pored topa i neki bi vas događaj odgurnuo jednako brzo kao i zvuk. Letite zrakom sa zvukom onoliko brzo koliko ide zvuk: tada zvuk ne biste čuli; zvuk ne čujete gdje se krećete brzinom zvuka. Zato čovjek ne primjećuje duh u nama, jer se kreće istom brzinom kao i duh, od rođenja do smrti. Onog trenutka kada upijete duhovne istine, stavljate sebe u drugačiji tempo od tijela. Stoga svijet počinjete percipirati u drugačijem svijetlu. Kao što opažate zvuk jer nemate istu brzinu, tako i tijekom života percipirate duh dovodeći se u drugačiji tempo, stvarajući unutaraju smirenost, kao što možete pročitati u mojoj knjizi '*Kako se stječe znanje o višim svjetovima*'? Ne živite sa svojim tijelom, postavljate drugačiji tempo! Ali to je nešto što se prije svega mora steći, što je od iznimne važnosti.

Ljudi danas uopće ne uzimaju u obzir kako je zapravo bilo u ranija vremena. Povijest je zaista svojevrsna '*fable convenue*', ali to nas danas ne bi trebalo zabrinjavati. U ranijim vremenima ljudi su drugačije odgajani. U ranijem odgoju mnogo se više razmišljalo o životu duše. Ovaj čisto intelektualni život kakav imamo danas zapravo se pojavio tek u posljednja četiri do pet stoljeća. Ne uzima se u obzir da je čovjek višeslojno biće. Intelpekt je vrijedan i pogodan za to da se može razvijati, ali ne za razvoj tijekom cijelog ljudskog života, a osobito ne u našem današnjem vremenskom ciklusu. Vezan je za čovjekovu glavu, a glava ostaje sposobna za razvoj najviše do dvadeset osme godine života. Čovjek mora živjeti svoj život na Zemlji tri puta toliko koliko mu je glava sposobna za razvoj. Zasiurno smo intelektualno sposobni za razvoj u mladosti, ali takvi ostajemo samo do otprilike dvadeset osme godine. Ostatak našeg organizma ostaje sposoban za razvoj do kraja našeg života; također traži od nas nešto tijekom života. Ono što se danas daje ljudima samo je znanje glave, a ne znanje srca. Znanje srca nazivam ono koje se obraća cijelom organizmu, znanjem glave ono što je samo intelektualno i obraća se samo glavi. Sada, glava i srce moraju biti u stalnom odnosu, moralno i duhovno. To se danas ne može dogoditi jer djeci dajemo tako malo za srce, da tako kažemo, za ostatak organizma, i dajemo samo nešto za glavu. Čovjek ima trideset pet godina. Tada ima

najviše znanja glave; kada to dođe on pamti znanje koje u upio. Čisto intelektualno, sjeća se znanja koje je usvojio. No zapitajte se ne samo da li će se današnji razred sjetiti kasnije u životu onoga što je naučio, već i da li će s ljubavlju osjećati ono što je u mladosti dobio; da li doista još uvijek imate nešto od onoga što su vas naučili kako biste to mogli opet osvježiti. Ali to mora postati ideal znanosti duha u obrazovanju, kako se čovjek ne bi samo sjećao. To danas ne radite. Prošli ste ispit i zaboravili što je bilo. No uzmimo slučaj gdje se ljudi sjećaju: Je li to što su ljudi prošli kroz školu, raj u koji se vole vratiti? Vratite se na takav način da kažete: Kad se sjetim, jutro života me obasja, a kako sam sada postao stariji, to se u meni dok starim pretvara u nešto novo; usvojio sam to na takav način da to mogu transformirati, ne samo da se sjećam, već to transformiramo, postaje mi novo.

Ljudska će duša postati puna života kada načela znanosti duha obnove cijeli naš odgoj i cijelu našu duhovnu kulturu. I tada će učinci ranog starenja u čovječanstvu biti sve rjeđi i rjeđi. Svatko tko prati evoluciju čovječanstva zna da najstariji ljudi prije 15. stoljeća nisu bili stari kao najmlađi ljudi danas. Starost je devastirajuća. Ovu starost možemo kontrolirati samo činjenicom da bi trebalo prevladati raspoloženje, da u mladosti primamo ono što se u starosti može preobraziti, ono što može postati novo; ono čega se ne samo sjećamo, već ono što mijenjamo jer se vraćamo u raj. Znanost duha također će to unijeti u neposredni život kao pravi eliksir života. Škola će postati nešto sasvim drugo. Škola će postati nešto u čemu je čovjek svjestan da se mora brinuti o cijelom životu osobe. Jer ono što se djetetu nudi, u starosti izlazi na potpuno drugačiji način. Određene stvari djetetu se nude u obliku, recimo, da uči gledati na nešto s divljenjem, s pijetetom. To se ponovno javlja u starosti. To ostaje više povučeno u srednjoj dobi, javlja se u starijoj dobi dajući nam moć da dobro djelujemo na djecu. Ili kao što sam jednom rekao na javnom predavanju: Oni koji u djetinjstvu nisu naučili sklopiti ruke ne mogu blagosloviti u starosti. Unutarnji osjećaj povezan s preklapanjem ruku ponovno se pojavljuje u nama kada se u kasnijoj dobi transformirao u sposobnost blagoslova. Danas čak i ne znamo, ako slijedimo današnje obrazovanje, što dajemo djetetu za kasniju dob, u dobi od sedme do četrnaeste godine, pa čak i ranije, a čak i nakon četrnaeste godine, što današnjoj mladosti nudimo. To je užasno ozbiljna stvar, jer postavlja temelj za svu megalomaniju koja se danas usađuje u mladost, za svu umišljenost i predrasude, kao da se na određeni način može imati '*gledište*'! To čujete od najmlađih ljudi danas: Ali to nije moje gledište. - Svatko ima svoje gledište. Naravno da nije moguće da se s dvadeset godina može imati gledište. Svijest o tome se danas ne potiče.

Sve su to stvari koje se mogu obuhvatiti riječima: Ono što živi u ljudima morati će se približiti stvarnosti. Stvarnost stavljena u zdrav odnos prema ljudskoj duši. To je ono što mora postati ideal znanosti duha, s obzirom na odnos ljudske duše prema stvarnosti. Pogotovo u pogledu šireg pogleda na život, ljudi danas govore bez ikakvog odnosa prema stvarnosti. Tko razumije odnos prema stvarnosti koji mora živjeti u ljudskoj duši, ponekad može biti na mukama čisto kroz oblik koji ima današnje razmišljanje. Kada učitelj tako razmišlja dijete nesvjesno podnosi te muke. Naprimjer, vrlo poznati profesor književnosti održao je uvodno predavanje na

kojem sam bio prisutan. Započeo je: Možemo pitati ovo, možemo pitati ono. - Postavio je niz pitanja, na sva bi trebalo odgovoriti tijekom semestra; zatim je rekao: Gospodo! Uveo sam vas u šumu znakova pitanja. - Morao sam zamisliti šumu punu upitnika! Zamislite to slikovito, osoba ne naslikavši realnu sliku pred svojom dušom, stoji ispred šume upitnika! To je nešto što se podcjenjuje. Ono čemu se mora težiti je živ odnos prema stvarnosti.

Nedavno je jedan državnik rekao riječi: Naš odnos sa susjednom monarhijom točka je koja mora postati politički smjer u čitavom našem budućem životu. - Pa zamislite, odnos jedne države prema drugoj je točka, a točka postaje smjer. Ne možete misliti nestvarnije! Ali zamislite kakvu konfiguraciju ima cijeli život duše, koji je toliko udaljen od stvarnosti, da bi se razradile takve konceptualne ljuške! No, takav je duševni život jednako udaljen od vanjskog socijalnog života; on ne uranja u socijalni život. Ono što smisli neće biti stvarnost. U znanosti duha nemoguće je razmišljati tako nestvarno, kao što su te konceptualne ljuške do kojih se postupno došlo. Sadašnjost je toliko drska da misli da misli da je postala osobito praktična. Ali je postala samo poput onog učitelja, postala je otuđena od života. A buduće će doba naše doba okarakterizirati činjenicom da je, što je čudno, svjetski učitelj imao impresivan utjecaj na toliko ljudi: Woodrow Wilson, koji nije povezan sa stvarnošću ni tankom niti konca u svom razmišljanju, već sve riječi odgovaraju nestvarnom. No, dive mu se oni koje tek malo ometa činjenica da s njime ratuju. Pa, danas među Centralnim silama ima mnogo onih koji se dive Woodrow Wilsonu! U budućnosti će biti osobito teško shvatiti kako se nalaze politički programi, bez veze sa stvarnošću, u kojima se utvrđuju velike ideje svjetskih ugovora i mirovnih ugovora među ljudima i tako dalje. Da je barem tako jednostavno! Apstraktni ljudi još od stoika misle na ove stvari! Ono što se danas pojavljuje kao Wilsonove ideje: za one koji znaju stvari, to postoji od kad ljudi uopće postoje. Zdrav način razmišljanja kaže: Jer to je uvijek bilo i nije se moglo realizirati, to je nezdravo! Današnje razmišljanje postalo je otuđeno od stvarnosti, zbog čega nalazi zadovoljstvo u takvim nestvarnim mislima.

Ove stvari su već povezane s najdubljim životnim načelima i životnim impulsima. A činjenica da je danas toliko zabune, da postoji toliko kaosa, proizlazi iz činjenice da je čovječanstvo došlo do načina razmišljanja koji, iako vjeruje da je ovladao životnom praksom, u osnovi je daleko od istinske stvarnosti. Sjedinjenje s pravom stvarnošću, u energičnom razmišljanju koje razvija takve snage da može prodrijeti u stvarnost, to je ono što za čovječanstvo kao ideal mora proizaći iz znanosti duha. Da bismo to učinili moramo početi s malim. U djetetu moramo razviti osjećaj, ne za apstraktan pojam, već za stvarno, zamislivo; samo moramo sami imati vezu s tim. Onaj koji želi dijete naučiti ideji besmrtnosti, u liku leptira koji izlazi iz kukuljice, ako sam ne vjeruje u tu besmrtnost, ne uči ni dijete. Ali svatko tko se bavi znanošću duha, zna da je leptir stvarna slika besmrtnosti koju stvara kozmički duh. I sami vjerujemo u tu sliku i ne biramo ništa drugo osim onoga u što sami vjerujemo, jer to znamo ili nastojimo spoznati. Na ovaj način pokušavamo uroniti u stvarnost, pokušavamo nadvladati egoizam koji ipak želi nešto apstraktno u razmišljanju. Nastojimo prodrijeti u duh stvarnosti i kroz to ćemo pronaći puteve koji su potrebni

suvremenom čovječanstvu, a koji su utoliko potrebniji jer su ih najviše napustili oni koji sebe nazivaju praktičnim ljudima. Oni nisu praktičari, već oni koji su osiromašili i koji brutalnošću nameću svoje osiromašenje čovječanstvu. Pomoć će u ovoj teškoj situaciji doći samo ako čovječanstvo kroz duh traži duh i stvarnost.

Danas sam vam htio govoriti o tome što moramo steći kao osjećaj o odnosu ljudske duše prema svijetu, budući da to proizlazi iz znanosti duha kao osnovno raspoloženje duše. A važnije od pojedinačnih istina znanosti duha je ovo raspoloženje s kojim idemo kroz život kada ga u nama rasplamsa znanost duha.

4. Znaci vremena. Istok, Zapad, Srednja Europa

Dragi prijatelji našeg duhovnog pokreta koji su se ovdje u Ulmu prije nekog vremena okupili kako bi njegovali misli, napore, i impulse našeg duhovnog pokreta. Ovdje smo, prijatelji iz drugih gradova, ujedinjeni s našim Ulmskim prijateljima danas u spomen na ovaj događaj. Okupili smo se u ozbiljnim vremenima, u teškim vremenima, vremenima koja nam se obraćaju značajnim znakovima. I trebamo se podsjetiti šireg konteksta, konteksta razvoja čovječanstva, u koji će se naš pokret smjestiti u naše vrijeme i u blisku budućnost. Htio bih reći: Skrenimo pogled s onoga što je povezano s neposrednim ljudskim interesima, također i duhovnim, na ono sveobuhvatno s kojim je naš pokret usko povezan.

Znamo da sadašnje osobnosti koje se spajaju pod znakom naših duhovnih impulsa moraju duboko u svojoj duši, u svom srcu, osjećati da traže nešto što drugi duhovni pokret, ne može dati, i što je povezano s onim što čovjek mora tražiti u duhovnoj sferi u naše vrijeme i u bliskoj budućnosti, ako želi svoju čovječnost osvijestiti u punom smislu riječi. Naši protivnici su upravo oni koji vjeruju da moraju zaštititi prava blaga ljudske evolucije, zaštititi ih od onog što misle da je odstupanje ljudskog duha kakvo se daje u našem pokretu. Toliko ljudi koji su religiozni, naizgled religiozni danas, vjeruje da naš pokret odvodi od onoga što je potrebno za stvarno vjersko produblјivanje.

Donekle površnim, ali ništa manje točnim sudom, mogli bismo se suprotstaviti onima koji ovako govore: Naprimjer, da li je prezentacija kršćanske ideje tijekom prošlih stoljeća uspjela dovesti čovječanstvo na razinu koja je mogla dovesti do sadašnje katastrofe, ne želim čak ni reći: kako bi je izbjegli, ali je li je mogla samo ublažiti? - Nije to mogla učiniti! Ali oni koji nikada ne žele učiti iz onoga što se događa, također ne uče ništa ni iz činjenice da se vjerski život u njihovom smislu razvijao stoljećima, čak i tisućljećima, a sada, unatoč tom vjerskom životu, imamo u cijelom svijetu ovu katastrofu. No čak i ako ima smisla ovako se pitati, ne želimo svoje misli usmjeriti u tom smjeru. Kao uvod danas želimo postaviti još jedno pitanje koje se možda vrlo malo razmatra, ali koje je ipak povezano s vrlo, vrlo dubokim stvarima sadašnjosti.

Znate li koja je riječ, prema suvremenim znanstvenicima i filozofima, najmanje poznata u svom porijeklu? Znate li za koju riječ nema referenci ni u najučenijim knjigama, kada tražite odakle je zapravo došla i što zapravo znači? - Riječ čije ćete jezično i duhovno podrijetlo uzalud tražiti raznim pomagalicama je riječ 'Bog'. Danas vam niti jedna znanost ne može dati podatke o jezičnom i duhovnom podrijetlu riječi Bog. To je čudna činjenica. Jer ta činjenica ne ukazuje samo na vanjske pojave, ne na nešto što je u ovom ili onom nizu činjenica, već ukazuje na nešto što je vrlo duboko, duboko povezano s ljudskim umom. Ljudi vjeruju da govore nešto kada govore o božanskom, kada govore o svojoj okrenutosti Bogu. I uz sva sredstva

suvremenog učenja oni čak ni ne znaju kako na bilo koji način naznačiti podrijetlo riječi Bog. To ukazuje na to da većina ljudi danas koji govore na vjerskim i drugim duhovnim poljima zaista ni ne znaju o čemu govore. Kad bi samo netko ušao dovoljno duboko u ono što to zapravo znači da ljudi ne znaju o čemu govore kada misle da govore o onome što je najintimnije povezano s težnjom ljudske duše! To osjećaju, ako ne svjesno onda barem instinktivno, oni koji osjećaju potrebu izaći iz različitih duhovnih zabluda sadašnjosti i privlače ih naši duhovni impulsi. Da su ti duhovni impulsi, koji potječu iz antropozofski orijentirane znanosti duha, povezani s najhitnijim potrebama našeg vremena, to sam stalno naglašavao u vremenima u kojima traje ova grmljavinska oluja.

Dopustite mi da vas podsjetim na rečenicu koju sam često izgovarao, kao što znaju oni prijatelji koji nas godinama prate. Često sam govorio da je u posljednja tri ili četiri stoljeća Zemlja sa svojim raznim narodima, postala jedno u trgovačkom, industrijskom, bankarskom smislu i tako dalje. Istakao sam kako su moderna prijevozna sredstva iznjedrila jedinstvo ekonomskog života, vanjskog ekonomskog života, ako se tako može reći, fizičkog zemaljskog života. Imamo jedinstvo fizičkog zemaljskog života. Ček napravljen u New Yorku mogao bi se unovčiti u Tokiju ili Berlinu ili bilo gdje drugdje. Ovoj činjenici uvijek sam u godinama koje su prethodile ovom ratu dodavao zahtjev: Ne samo da ljudsko tijelo treba dušu, već svako tijelo treba dušu i ne može živjeti bez duše. Ono što se po cijelom svijetu kao fizičko tijelo proširilo na komercijalni, industrijski način, treba dušu, takvu dušu, koja nudi mogućnost da se ljudi na Zemlji mogu osjećati kao da se komercijalno razumiju, kao da se financijski razumiju, kao da se duhovno razumiju. Dati zemaljskom tijelu dušu nešto je za što sam često govorio da tome treba težiti.

Pa, tako nešto ne nastaje preko noći, za tako nešto je potrebno vrijeme, a ono što ovdje govorim nije namijenjeno da bude kritika vremena, već samo karakteriziranje; tako da u ljudskim dušama potaknem impulse za djelovanje, za mišljenje, osjećanje i volju. Namjera mi nije optuživati, već govoriti o tome što treba učiniti. Stoga se ne misli u obliku prijekora [ako je kazano] da ljudi nisu uspjeli u posljednjim desetljećima, u kojima se posebno razvijalo zajedničko zemaljsko tijelo, formirati zajedničku zemaljsku dušu za ovo zemaljsko tijelo. Ova zemaljska duša može se pronaći samo ako čovjeka navedemo da shvati ono što je čovjeku toliko zajedničko u duhovnom odnosu kao što je to u fizičkom odnosu Sunce, a što se u čovječanstvu treba širiti putem antropozofski orijentirane znanosti duha.

No to je do sada zanemareno. I u ovom sadašnjem katastrofalnom vremenu doživljavamo to na najstrašnji način, kao što se to nikada prije nije dogodilo u povijesti ljudskog razvoja, što se može pratiti dokumentima, da je čovječanstvo zapelo u slijepoj ulici, u pravoj slijepoj ulici. I izaći će iz slijepe ulice ako se onome što je kultura fizičkog, na koju je čovječanstvo toliko ponosno, pridruži zaista duhovna kultura za naše vrijeme i blisku budućnost.

Netko se može odupirati tim nastojanjima da se Zemlji da nova duhovnost, ali istina će se bez obzira pokazati. Čovječanstvo sada proživljava strašnu katastrofu. Ako ne usvojimo ovu novu duhovnost na koju se ovdje misli, katastrofe će se uvijek

iznova ponavljati, možda u vrlo kratkim razdobljima. Sredstvima koje je čovječanstvo poznavalo prije izbijanja ove katastrofe, katastrofa i njezine posljedice nikad se neće izliječiti. Tko god još to vjeruje, ne razmišlja o razvoju čovječanstva. I ovo katastrofalno vrijeme trajat će toliko dugo – čak i ako se premosti nekoliko godina između – dok ga čovječanstvo ne protumači na jedini ispravan način, naime da je to znak da bi se ljudi trebali okrenuti duhu, koji mora prožimati čisto fizički život. Za mnoge danas ovo još može biti gorka istina, jer je neugodno, ali je istina.

Zapitajmo se što je zapravo održalo vezu s duhovnim svijetom do danas, unatoč čisto materijalističkoj kulturi koja je sve intenzivnija zadnjih nekoliko stoljeća? Svatko tko ima iskustva na ovom polju zna da se veza s duhovnim svijetom zapravo održava samo jednom činjenicom koja je ozbiljna. Čovjek koji je bio jedan od najvažnijih vođa sterilnog 'Društva za kulturu etike' jednom mi je rekao da je dugo razmišljao kako to da u naše prosvjetljeno vrijeme, kada čovječanstvo zna da spas može samo ležati u razumijevanju materijalnog svijeta, kako je moguće da u ovom prosvjetljenom vremenu još postoje crkve, crkve uz države. Rekao je da je shvatio zašto još postoje crkve. To rješenje, kojim je htio izraziti veliku tajnu, obukao je u sljedeće riječi: Države upravljaju životom, crkve upravljaju smrću; a budući da ljudi još nemaju naviku o smrti misliti kao o nečem strašnom, moć crkve sastoji se u upravljanju smrću. - To je doista materijalistički način razmišljanja, jer je htio izraziti da kad bi se ljudi konačno navikli na smrt gledati kao na nešto što značajno utječe na ljudski život, ako bi je prihvaćali kao što je prihvaćaju životinje, tada bi crkve izgubile svoju moć.

Pa, naravno da je ova izreka potpuno besmislena, briljantna glupost; ali ako se pogleda duhovni život sadašnjosti, nije posve neutemeljena. Da bi se razumjelo samoga sebe, izrazilo ono što jest u duhovnom odnosu, sada se ponekad moraju reći besmislice. U budućnosti će se kao posebnost našeg vremena navoditi to da su najgenijalniji ljudi sadašnjice, odnosno u vrijeme prijelaza iz 19. u 20. stoljeće, ljudi morali govoriti gluposti. No, postoji nešto istinito u ovoj besmislici, naime to da za sadašnje ljude postoji gotov samo jedan most za povezivanje s duhovnim svijetom, da se u određenom pogledu, ili boje smrti, ili ne mogu podnijeti pomisao da su njihovi voljeni otišli u ništavilo. Svakako, ne treba pogrešno shvatiti da su te misli dovoljno značajne da su povezane s najdubljim interesima ljudske duše. No, niti strah niti bilo koji drugi osjećaj ne može dovesti do stvarnog povezivanja s duhovnim svijetom. Osim toga, mora postojati stvarno, istinsko znanje o duhovnom svijetu, mora postojati razumijevanje stvarnosti duhovnog svijeta. A to razumijevanje stvarnosti duhovnog svijeta danas nije moguće osim dodavanjem duhovno-znanstvenog stava prirodoznanstvenom stavu.

Ako ljudi ne znaju odakle riječ Bog zapravo potječe, što je zapravo božansko, što zapravo rade kada govore o potrebama ovog ili onog vjerskog obožavanja, kada govore o božanskom? Ljudi koji vjeruju da su duboko religiozni pretvarajući se da štiju najviše božansko, što oni zapravo rade? Dovođenje ovog pitanja u misli u ozbiljnom trenutku nije nimalo nevažno. Što uključuje ovo pitanje? Ovo pitanje uključuje: Što zapravo govori Bog o kojem suvremeni ljudi govore, koji se pretvaraju da su religiozne prirode?

Sada, ljudi to odbacuju kada sa stajališta znanosti duha govorimo da postoje i druga bića iznad nas, Angeloi, Archangeloi, Archai, i tako dalje, tako da vidimo hijerarhije duhovnih bića, i da je dug put do onoga što je najviše božanstvo. Ali ljudi ne žele tu kognitivnu skromnost. Često to izražavaju na takav način da kažu: Ne žele imati nikakvo posredovanje između sebe i Boga, uvijek se žele izravno obraćati najvišem Bogu. Međutim nije pitanje što netko vjeruje o takvom obraćanju, već ono što doista čini u svojoj duši, što doista doživljava u svojoj duši.

Uzmite sve što vam propovjednik bilo koje priznate vjerske zajednice danas daje o božanskom, govori o božanskom. Na što se to odnosi kada se ne uzmu riječi, već stvarnosti? Odnosi se na dvije stvari. Ono o čemu govori ne odnosi se na neko više biće od njegovog anđela, koji stoji kao biće vodilja iznad svakog od nas. Obožava ovog anđela, naziva ga najvišim Bogom. Onaj tko zna kakav sadržaj zaista mogu imati riječi, zna da se sve što se o Bogu kaže u modernim propovijedima nikada ne odnosi na Boga višeg od anđela, ali ako ne na anđela, onda na nešto drugo. Ako se istraži pitanje odakle to zapravo dolazi, što osjećaju ljudi koji govore o svom Bogu, koji propovijedaju o svom Bogu u svojim crkvama, koji se često čak pretvaraju da imaju iskustvo Boga u duši, kao što rade neki – tada sebe nazivaju 'evangeliziranim ljudima', ponovno rođenim, i slično s određenom arogancijom – kakvi impulsi izvire iz duše takvih ljudi, dolazimo do sljedećeg: Takvi ljudi u duši osjećaju impuls vlastitog bića, kako se to biće razvilo u čisto duhovnom okruženju između posljednje smrti i rođenja. Ovo duhovno biće, koje se u nama razvilo između posljednje smrti i našeg rođenja, povezano je s našim tijelom. Većina onog u čemu sada živimo dolazi samo od ovog bića, od ovog prenatalnog bića. Čovjek ovo prenatalno biće osjeća kao nešto duhovno; to je prenatalno biće s kojim se osjeća sjedinjen. Čak su i takozvani teozofi različitih smjerova uvijek iznova govorili ljudima, kako bi im dali nešto duhovno-medeno, da je važno da se osoba sjedini sa svojim bogom. Ali ono što čovjek osjeća kada se navodno sjedini sa svojim bogom, to je samo njegovo duhovno i duševno biće u vremenu između posljednje smrti i posljednjeg rođenja. A ono o čemu brojni pastori i svećenici govore kada govore o Bogu kojeg osjećaju u svojoj duši, nije ništa drugo doli da osjećaju vlastiti ego, ne kakav je ovdje u fizičkom tijelu, u razvijenom fizičkom okruženju, već onako kako se razvio u duhovnom svijetu između smrti i rođenja. Oni to osjete, a zatim se počnu moliti. A što štuju? Sebe.

To je ono što je tako srceparajuće i dolazi od mnogih duhovnih struja sadašnjosti. Ako te stvari gledate u odnosu na stvarnost, morate priznati da su ljudi postupno, podsvjesno, a da to nisu znali, obožavali sebe. A ako netko to ikada sazna, izražava to na čudne načine, kao što je učinio *Friedrich Nietzsche*. Mora nam biti jasno: Ili onaj tko ne štuje hijerarhije, koji ne želi prepoznati divnu širinu i veličinu duhovnog svijeta, obožava samo svog anđela – što je također sebično obožavanje – ili obožava samoga sebe. Ovo je oblik duhovnog egoizma u koji je čovječanstvo postupno došlo pod utjecajem materijalističkog razvoja modernog doba.

Sada ćete reći: Što nam sve govori? Nije istina! Ljudi ne kažu da obožavaju sebe, da štuju samo svog anđela! - Sigurno, to ne govore, ali čine; a ono što govore znači samo da su otupjeli na činjenicu koja stoga nije manje stvarna. Ovo što se danas govori često je anestetik, jer ljudi, naravno, ne žele priznati o čemu se radi.

Današnjim ljudima često je previše neugodno uzdići se u duhovne svjetove unutarnjim radom. Oni to ne žele. Žele doći do duhovnih svjetova na mnogo jednostavniji način nego je to moguće. Stoga se lažu, dakle, sami sebe otupljuju. Ali ne možete se nekažnjeno otupiti. Svijet ide svojim putem. Božansko-duhovno radi u svijetu, čak i ako to ne želimo priznati. U njemu radi i tka. I to je najdublji zadatak našeg vremena da ponovno otkrijemo vezu sa stvarnim duhovnim, da iz sebe izađemo iz produhovljenog egoizma koji smo upravo opisali, da ga prevladamo. To je ono što se čovjeku obraća kada shvati sadašnji duboki impuls znanosti duha. Svijet će – već sam to ranije istaknuo – natjerati ljude da ponovno traže duh kroz njegove moćne zakone. Ali mora postojati određena jezgra težnje čovječanstva, koja svoj put nalazi u ovoj duhovnoj težnji, koja za sadašnje vrijeme može biti samo ispravna, istinita i stvarna.

Vidite, Zemlja je imala različite zadatke. Ne samo da pojedinci imaju zadatke, cijela Zemlja stalno ima svoje zadatke. U razdoblju neposredno nakon velike atlantske katastrofe, ljudi indijske kulture imali su jedan zadatak, a nešto kasnije ljudi perzijske kulture imali su drugi zadatak; ljudi su opet imali drugačiji zadatak kada su ton davali Egipćani i Kaldejci, opet drugačiji zadatak nego su to imali grčko-rimski narodi. To se nastavilo do u 15. stoljeće. Još jedan zadatak dodijeljen nam je od 15. stoljeća na dalje. I ovaj zadatak koji nam je sada dodijeljen uvelike se razlikuje od onoga što je ikada bilo na Zemlji. Ovaj zadatak, koji je trenutno dodijeljen čovječanstvu, koji je započeo u 15. stoljeću i trajat će do četvrtog tisućljeća, može se okarakterizirati ukazivanjem na najvažnije stvari koje se u tom razdoblju događaju na Zemlji.

Ako se osvrnete na vrijeme do 15. stoljeća, ako to promatrate iz perspektive znanosti duha, možete vidjeti kako je sve što su ljudi radili do 15. stoljeća bilo prožeto određenom duhovnošću. Vanjska povijest ne govori nam ništa o tome, jer je to *'fable convenue'* koju učimo u školama i na sveučilištima. Doista proučite ono što su ljudi stvarali u svakodnevnom životu, to je bilo prožeto određenom duhovnošću. Karakteristika naše epohe je da se ta duhovnost povukla, da se postupno mora potpuno izgubiti ako čovjek čisto vanjskoj, materijalnoj kulturi, ne doda novu duhovnost. Zbog čisto vanjskih uvjeta, razvoj Zemlje je osuđen da postane isključivo materijalistički. Duh, koji je u izvjesnoj mjeri sam dolazio u ranijim epohama razvoja Zemlje, sada je na čovječanstvu da se pridruži duhu u svijetu i da to bude slobodno unutarnje djelo.

Ako zanemarite ono što ljudi mogu unijeti u zemaljsku kulturu iz svoje unutarnje slobode, iz svoje svijesti, i pogledate samo ono što dolazi prirodno u našem petom razdoblju, koje traje od sredine 15. stoljeća, onda se ispostavlja da je to razdoblje u kojem Zemlja počinje postupno umirati za kozmos, za svemir. Peto razdoblje je početak Zemljine smrti. Iako su sva ranija razdoblja mogla pridonijeti gore spomenutom duhu univerzuma kroz ono što je proizašlo iz same Zemlje, sva briljantna kultura koja se razvila u ovom petom razdoblju – telegraf, telefon, željeznica – ima veliku važnost za Zemlju, ali nema važnosti izvan Zemlje. Ništa što je nastalo u Egiptu, u Grčkoj, ne nestaje sa Zemljom; ali ono što nastane u naše vrijeme na temelju čisto materijalističke kulture, nestat će sa Zemljom kad i sama

Zemlja postane leš svijeta. Ono što sadašnja materijalna kultura stvara nestaje sa Zemljom. To vrijeme je moralo doći. Jer ljudi moraju postati slobodni. Nisu prisiljeni pronaći duh, moraju pronaći duh iz slobodnog, unutarnjeg svjesnog čina. Zato je došlo ovo sadašnje razdoblje kada sve što možemo izvana saznati, na što možemo biti toliko ponosni, izvana postoji samo za Zemlju, ali ne postoji za duhovni svijet. Stoga je to i vrijeme koje ljude oslobađa da se uzdignu do duha, što ih upućuje na njihovo unutarnje biće, na njihovu dušu, na njihovo srce, na njihov duh, ova epoha ih ne prisiljava da budu više duhovni, već im stavlja slobodu da odluče žele li propasti s vanjskom kulturom koja propada, ili ne žele propasti s tom kulturom.

Takve uvide možete naći, ono što je čovječanstvu apsolutno potrebno, u znanosti duha – i sve što nađete u duhovno-znanstvenoj literaturi daje vam ključne elemente za razumijevanje, onoga što sam upravo sažeo – ili, ako smo pravilno pripremljeni kroz znanost duha, to možemo iščitati iz moćnih znakova koji se javljaju u naše vrijeme. No, ljudi su još uvijek malo skloni čitati znakove vremena.

Uzmite u obzir sljedeće. Svatko tko je u posljednjih nekoliko godina promatrao područje ljudskog razvoja iznio je vrlo čudna zapažanja. Ako se upitao: Kako ljudi teže idealima budućnosti, duhovnoj obnovi? – i kada je doista otišao tamo da bi upoznao te stvari, tada je našao aktivno stremljenje, našao je duhovnu težnju, duhovnu aktivnost, osjećaj da na Zemlji stvari moraju biti drugačije na području koje smo navikli nazvati socijalističkim u svijetu radničke klase, u radničkom pokretu. Čisto materijalni ali ispravni ideali za budućnost, koji uvijek pitaju kako svijet treba preoblikovati, kako doći do nečeg novog, to je bila jedna stvar.

Ako pitate u drugim područjima osim u području socijalizma – naš duhovni pokret je još uvijek mala gomila nekih, kako kažu, čudnih, poluludih ljudi – ako se pita pametne ljude, one koji su doista shvatili ideje vremena, u posljednjih nekoliko desetljeća može se naći monstruoza duhovna pustoš posvuda. Najčudnije rasprave pojavile su se unutar crkvene teologije: Je li Krist Isus uopće živio ili nije, u svakom slučaju nije mogao biti neko izvanzemaljsko biće; 'jednostavan čovjek iz Nazareta', na kraju krajeva, to je ono do čega je stalo. A inače? Da, Što ste pronašli? Tijekom tog vremena, kada su se ljudi 'oslobodili svake vjere u autoritet', u kojem se ljudi samo pridržavaju načela: Testirajte sve i zadržite najbolje, slijepo vjerovanje u autoritet u onome što se kaže da zahtjeva znanost. Slijepo vjerovanje u autoritet na svim područjima! Slijepo vjerovanje u autoritet od povijesti do svijeta medicine. Nikome nije bilo zgodno učiti o čemu ovisi zdravlje; to može učiniti za vas onaj koji je autoritet na ovom polju. Jednostavno najstrašnije vjerovanje u autoritet! Ljudi vise na ostacima onoga što je spašeno iz prošlosti, što je zadržano radi praktičnosti. Nema težnje koja polazi od svijesti da je obnova čovječanstva u duhovnom smislu nužna!

Nasuprot tome, iz perspektive znanosti duha, u istočnoj Europi najavljeno je novo doba, takoreći, usred plamenova, kao rezultat čisto prirodnih procesa, s najsravnijom vanjskom tiranijom kao pozadinom, buduće vrijeme pronaći će se u samim umovima čak i letargičnih stanovnika te istočne Europe. Izvanredno je kako je od 9. stoljeća ostatak Europe potisnuo na istok ono što bi trebalo ostati, što zapad

ne bi trebao imati, jer se tada pojavljuje u vanjskom obliku takozvanog Ruskog Carstva u različitim stoljećima, i u ljusci starog pripremajući novo za kasniju kulturu! Moglo bi se reći da su kultovi misterija još uvijek preživjeli unutar ovog ruskog naroda, ovaj ruski narod živi s idejama misterija, koje malo shvaćaju apstraktne vjerske koncepte zapada, ali koje osjećaju mnogo, u najdubljem, najdubljem unutarnjem osjećaju kulturnih formi, onoga što ljudski um donosi u božanstvo u slikovnom obliku. Na istoku ljudi osjećaju u vlastitoj duši ono što zapadni vjerski vladar nosi u imenu: 'Pontifex', odnosno graditelj mostova, graditelj mostova prema duhovnom. No, na istoku je očuvano onoliko staroga koliko je bilo potrebno kako bi se most barem održao slobodnim za duhovno, bez utjecaja novog, novog materijalističkog.

A sada uz ovo uzmite današnje znakove vremena! Mogli bi reći: Najgorča ironija ljudskog razvoja upravo se izlila na istok Europe, najgorča ironija! Karikatura svake više ljudske težnje, koja se u trockizmu i lenjinizmu afirmirala kao posljedica čisto materijalističkih socijalističkih ideja, poput je haljine koja ne pristaje uz tijelo, navučena na ljude Istoka. Nikada se prije nisu sukobile veće suprotnosti od duše europskog istoka i protuljudskog trockizma ili lenjinizma. Ovo se ne govori iz bilo kakve simpatije ili antipatije, govori se iz znanja, iz znanja koje bi nam trebalo pokazati ono užasno što se kuha na europskom istoku spajanjem najvećih proturječnosti koje su se ikada spojile. To bi nam također trebalo ukazati da su znakovi vremena smisleni. To bi nam trebalo pokazati da prije svega, počnemo iznova uzimajući znanost duha dovoljno ozbiljno da kroz nju želimo ući u stvarnost; jer se njome može prodrijeti u stvarnost sadašnjosti.

Tagore je održao zanimljiv govor Japancima, *Rabindranath Tagore*, o duhu Japana. Govori kao čovjek Orijenta, ali govori tako da bi ga Europljanin mogao razumjeti samo ako bi htio. Ali taman kad uronite u ono što je Tagore rekao o duhu Japana, što je htio reći cijelom svijetu, ustanovit ćete da ovaj Tagore sa svim pronicljivim ljudima istoka zna: Istok čuva drevnu duhovnu kulturu, duhovnu kulturu koju su mudraci s istoka pomno čuvali u tajnosti, kojoj nisu dopuštali da izađe među običan narod. To je duhovna kultura koju su nedavno ugradili u društvene institucije. Kultura koja je duhovna, ali čije je vrijeme isteklo. Otuda neobično neprirodna stvar s kojom se susrećemo, želim reći, cijelim Orijentom. Osim stare duhovne percepcije, ljudi usvajaju zapadne oblike mišljenja, zapadne oblike kulture. U osnovi iz toga izlazi nešto strašno, jer je duhovno mišljenje, osobito onako kako su ga Japanci razvili, fleksibilno i prodire u stvarnost. Ako se bratimi s europsko-američkim materijalizmom, onda će ga, ako se europski materijalizam ne želi produhoviti, zasigurno prestići. Jer Europljanin nema okretnost duha kakvu imaju Japanci. On to ima u nasljeđu svoje stare duhovnosti.

Sada, kao nekim prekrasnim djelom mudrosti, ruska narodna duša sačuvana je od onoga što prije svega dovodi do propadanja, do dekadencije. No, sada je treba otrovati lenjinizmom i trockizmom. Trebala bi biti zaražena onim što bi izbrisalo duh iz cijele zemaljske kulture, ako dođe na vlast. Naravno, to se ne bi trebalo dogoditi. Ali iako ne bi trebalo, uspjeh, duhovni uspjeh, ovisi o odluci da se znanost duha ne smatra samo apstraktnom teorijom, samo prikladnim sredstvom,

određenim mističnim snom koji će se razviti u duši kada je opuštena, kroz što se zavarava da nema veze sa svijetom – prezire se ovaj prezreni svijet, osjeća se s onu stranu, u duhovnom. To je samo egoizam, viši egoizam, ali samo egoizam. Ne treba se htjeti imati ikakve veze s takvim misticizmom, takvom teozofijom, već samo s onim duhovnim shvaćanjem egzistencije koje stvarno razumije duh, doživljava duh, ali kroz duh želi spoznati stvarnost.

Sada se treba prepoznati o čemu se tu radi kao o zadatku, ozbiljnom zadatku za sadašnjost. No stvari su ponekad neugodne. I upravo zato što su neugodne, određena bratstva su neugodne istine skrivala od masa, skrivala to. To vrijeme je sada prošlo. Vrijeme je da ljudi iznutra teže prema slobodnoj duhovnosti. Stvari koje su se tisućljećima držale u tajnosti sada se moraju priopćiti ljudima. Treba shvatiti da je na istoku duhovna mudrost već bila prisutna u starim, zastarjelim epohama, ali vrijeme te duhovne mudrosti je prošlo. Mora doći nova duhovna mudrost. Mnogi ljudi to poriču. Koliko se učitelja pojavilo koji su htjeli olakšati stvari nama Europljanima, našu potragu učiniti lakšom, jer im je nešto poput naše znanosti duha previše teško, jer tu treba misliti; mišljenje je tako neugodno! Morate biti duhovno budni; biti duhovno budan nešto je tako neugodno! Toliko je ljudi, takozvanih učitelja, naišlo koji su željeli Europljane poštediti traženja vlastitog puta do duha, te ih poučiti raznim orijentalnim mudrostima, zoroastrijskoj mudrosti i raznim drugim stvarima. Europljani su se osjećali tako ugodno kad sami nisu morali tražiti duh, već kad su im taj duh donijeli iz drevne Indije. Bio je to anestetik, jer se nije htjelo istraživati svijet kroz duh. Ljudi su htjeli spoznati sebe hvatajući se za stara sredstva spoznaje. To je bila greška koju su ljudi radili u vezi istoka. I napravljena je još jedna greška. Ova druga pogreška ima veze s činjenicom da ovo novo doga, koje u određenom smislu vodi Zemlju da uvene u svojoj kulturi, unosi u ljude nesvjesnu potrebu traženja vlastitog unutaršnjeg bića. Poriv da tražite i pronađete svoje unutarnje biće, taj poriv je već tu. Oh, sve je više ljudi koji su krenuli tražiti taj unutarnji život! To se prikriva, čak i maskira potragom za vlastitim unutaršnjim bićem u štovanju Boga, što je zapravo štovanje anđela ili samog sebe. Potraga za unutaršnjim bićem postajati će sve živopisnija u modernom čovječanstvu. Što imaju više prirodne znanosti, što više shvate tehnologiju u posljednje vrijeme, to će biti viši prioritet traženje unutaršnjeg bića. Ljudi danas često traže pogrešnim putem, ali oni to traže. Oni koji najmanje traže su oni koji su zaposleni kao službeni organi za 'traženje Duha'; traže 'granice znanja'. Oni nastoje ustanoviti ono što čovjek ne može znati o duhovnom svijetu. I tako danas imamo, duhovne vođe koji prije svega nastoje reći ljudima kako se ne može prodrijeti u duhovni svijet, i čovječanstvo koje traži, ali nema stvarnu svijest o tome što traži.

To je najuočljivija pojava. Nasuprot tome, što će pokazati dublje razumijevanje ljudske duše, potragu za dušom pronaći ćete posvuda u ljudima koji su laici, koji su usred životnih teškoća i borbi. Naši vođe s propovjedaonica i govornica trebali bi govoriti ljudima na takav način da zadovolje tu potragu, ali oni će im reći da znanost ne dopušta da se prijeđe granica znanja i da čovjek ne može prodrijeti u duhovni svijet. Kant je za sva vremena naveo granice ljudske spoznaje, a oni koji to ne prihvate, budale su. - To je najuočljivija pojava sadašnjosti. Ali poriv postoji u

najširim krugovima, čak i ako nisu svjesni tog poriva za traženjem iznutra. Tamo gdje postoji takav poriv, dugoročno se neće zadovoljiti pukim granicama, već će tražiti nešto drugo.

Kao što Istok šalje istrošenu drevnu kulturu, zastarjelu kulturu, tako i daleki zapad šalje drugu opojnu drogu. To će se postupno vidjeti: Angloamerikanizam je u moderno doba narkotik koji je kulturni anestetik za traženje duha u ljudskoj nutrini. S jedne strane, englesko-američka kultura ima zadatak organiziranja i širenja materijalnog po cijeloj Zemlji, ali taj zadatak povezuje, zahvaljujući unutarnoj posebnosti anglo-američke prirode, s otupljivanjem i ometanjem ljudi u potrazi za duhovnim u duši. Što mi u Europi više usvojimo orijentalne mudrosti, to bi više otupili s obzirom na duhovno znanje o svijetu; što bi više postali amerikanizirani, više bi otupili u potrazi za pravim duhom, pravim 'Ja' u nama.

Ove se stvari ovdje govore ne zato da bi se razvio šovinizam, niti se govore tirade o ovoj ili onoj svjetskoj misiji, već zato kako bi se – na najskromniji način – razumio odgovoran položaj srednjoeuropskog naroda. Jer od vremena duhovnog produbljivanja kroz Lessinga, Herdera, Goethea, Schillera, kroz sve ono što sam u knjizi '*Vom Menschenrätsel*' pokušao opisati kao zaboravljeni duh njemačkog intelektualnog života, srednjoeuropski duh pozvan je odvesti čovječanstvo od ova dva narkotika: od narkotika orijentalizma, od narkotika amerikanizma.

Znanost duha može nam pomoći da vidimo kakva je duhovna situacija na Zemlji, da vidimo što je zadatak stavljen na naše duše, znanost duha bi za to trebala biti vodič. Mogu li današnji ljudi u svijetu znati koji duhovni impulsi mogu doći iz Srednje Europe u svijet? Možete li to znati? Postavimo pitanje na drugačiji način: Jesmo li se pokazali vrijednima takve duhovne potrage kakvu su potaknuli Herder i Goethe? - Dragi moji prijatelji, znanost duha nam s pravom preporučuje meditaciju. Znate li što bi bila divna meditacija za početak s najmlađom djecom? Pročitajte od Herdera kako svaki izlazak Sunca ujutro prikazuje kao novo stvaranje u grandioznoj slici svijeta. I pročitajte bezbroj slika koje Herder može naći u svojim '*Ideen zu einer Philosophie der Geschichte der Menschheit*'. Zaboravljeno, umrlo! Ovih dana gospodin koji se ozbiljno bavi srednjoeuropskim intelektualnim životom rekao mi je: Nikad nisam to čuo o Herderu!

Da, imamo zadatak; moramo razumjeti ovaj zadatak. Čujte danas Kineza kao što je Ku Hung-Ming. Poslušajte Indijca poput Tagore. Mislite li, naprimjer, da ovi ljudi zaista imaju priliku vidjeti što se zaista događa, koji su duhovni poticaji u srednjoeuropskom duhovnom životu? Pogledate i sebi kažete: Pa, živio je Goethe; osnovano je čak i društvo za njegovanje goetheanizma. Ali što se dogodilo? Posljednjih nekoliko godina tražilo se tko bi trebao voditi ovo Goethe društvo, tko bi trebao biti na čelu ovog Goethe društva; nije se postavilo pitanje: bi li to trebao biti čovjek koji radi u duhu goetheanizma, koji bi mogao nešto učiniti za duhovnost u smislu kako bi to sada trebalo biti, stotinu godina nakon Goethea? Ne, na čelo Goethe društva postavili su čovjeka koji je bio bivši ministar financija. Vanjski svijet vidi ga kao upravitelja Goetheove duhovnosti. Nitko osim bivšeg ministra financija ne može se smatrati administratorom Goetheove duhovnosti!

Nije dovoljno zazivati: duh, duh, duh – već treba proniknuti u stvarnost na temelju stečene duhovne percepcije, i da se tu percepciju uvede u stvarnost. Jedan zadatak upravo je dodijeljen Srednjoj Europi i taj je zadatak započeo. Jer znanost duha, kakva se ovdje razmatra, nije ništa drugo nego nastavak onoga što je nastalo oko velike prekretnice u modernom duhovnom životu, na koju sam upravo ukazao. Trebalo je pronaći protivnika čisto materijalnoj socijalističkoj težnji, koja je desetljeća bila jedina pokretačka snaga! Nikad nije kasno, ali se konačno mora shvatiti da se stvari ne smiju pogoršati, što je naš zadatak. Konačno se mora shvatiti da se sa parolama ne može dalje, da novi duh mora zahvatiti čovječanstvo. Ali ljudi danas izbjegavaju duh. Život nam daje bezbroj primjera za to.

Samo jedan primjer, a mogle bi se navesti tisuće. Nedavno se u jednom čitanom njemačkom listu pojavio čudan članak vrlo pametnog čovjeka. Ovaj duhoviti čovjek 'prokleo' je knjigu koja se nažalost pojavila u zbirci 'Iz prirode i svijeta duha'; strašno je prokleo ovu malu knjigu. A ako ste pročitali ovaj esej, niste mogli shvatiti: Da, zašto ovaj čovjek zapravo grdi? Budući da se u ovoj knjizi o razvoju astrologije i horoskopa govori kao što bi govorio normalan moderni sveučilišni profesor, koji je vrlo dobar i naravno ne sudjeluje u 'praznovjerjima' astrologije, samo govori. I na kraju razvija svoje gledište opisujući Goetheov horoskop i zapravo se sprda s činjenicom da se u ovom horoskopu može pronaći sve moguće. To je vrlo dobar sveučilišni profesor napisao s današnjeg gledišta. Ne možete biti ugledniji sveučilišni profesor od onoga koji je napisao knjigu. No Fritz Mauthner grdi ovu knjigu da netko tamo širi praznovjerje. Grdi i grdi i ne zna zašto! Nekoliko dana kasnije autor je objavio ispriku u kojoj je istaknuo: Potpuno se slažem s Fritzom Mauthnerom, on se sprda s astrologijom i horoskopima, ja također! Koristio sam horoskop samo da pokažem da iz njega možete pročitati što god želite. Tako da smo se potpuno složili. - *'Berliner Tageblatt'*, čiji je bivši kazališni kritičar bio Fritz Mauthner, nije imao na što odgovoriti jer se nije pokazalo da je Mauthner to krivo shvatio. Ni Mauthner nema što objasniti. Ukratko, dvoje ljudi koji su se apsolutno slagali sudarili su se na najljući način, ni jedan nije znao zašto. Nije postojao ni najmanji razlog za to.

Tako to općenito ide sada, to je karakteristika sadašnjosti! Ljudi čak i ne slušaju što međusobno kažu; također obično imaju jako malo za reći jedno drugome. No, ono što razvijaju, ono što imaju jedno protiv drugoga, proizlazi iz nečega posve različitog od onoga što si priznaju. Živite u nečemu potpuno neobjašnjivom, u nečemu potpuno iracionalnom, jer ste se otuđili od onoga što je stvarnost, i više ne možete u nju ući.

Ako razmišljate o takvim stvarima, osjećate ih, tada ćete osjetiti važnost, značaj onoga što je znanost duha već postala u vašim dušama. Na potpuno pogrešnom je putu onaj koji vjeruje da je znanost duha nešto nepraktično. Za pedeset godina više se neće moći osnivati tvornice, niti bilo koji drugi pothvat, a da se ne prodre u znanost duha, jer će samo ona pronaći put do stvarnosti. Ako netko shvati, ispravno će shvatiti, da svi slogani vode u slijepu ulicu, da nam je za najekstremniji materijalni život potreban uvid u duh koji vlada svijetom, tada ćemo razumjeti

znanost duha, tada se neće htjeti prijeći na egoističan način kroz 'jedini most smrti' u duhovni svijet, već će se tada iz smrti izvući život.

Netko tko se ozbiljno bavio duhovnim istraživanjem možda bi o takvim stvarima mogao govoriti u intimnom krugu. Ja, koji sam o Goetheu pisao prije više od trideset godina, nisam želio o Goetheu pisati na vanjski filološki, filozofski, ili drugi učeni način, već mi je kroz odnos s Goetheom bilo uvijek važno ponuditi priliku i u svojim knjigama izraziti ono što Goethe sada želi reći čovječanstvu na nekom području koje mi je pri srcu. Nisam želio ići do mrtvog Goethea da bih ga proučio, nego sam htio pronaći put do živog Goethea kroz ono što je Goethe ostavio iza sebe. Goethe, koji se obraća našoj duši, kad znamo da umrli žive poput nas, da žive u svijetu u kojem i samo živimo, samo što mi hodamo naokolo svojim tijelom, a umrli su među nama u duhu.

Postoji li istinski suživot s umrlima u vjerskim zajednicama? Postoji egoističko vjerovanje u besmrtnost, ne treba ga kritizirati; ali da bi život umrlih bio plodan, to će ponovno učiniti znanost duha. Zato što će ljudi kroz znanost duha pronaći put do onih s kojima su bili karmički povezani i koji su prešli na drugi svijet i još su povezani sa svijetom s tisućama niti. Jer na ono što se događa ovdje na Zemlji ne utječu samo impulsi živih. Čovjek ne prestaje raditi za svijet kada je prošao kroz vrata smrti. Čak i po danu mi smo samo djelomično budni. Kad opažamo i oblikujemo ideje, budni smo. U osjećajima sanjamo. Naši osjećaji ne žive snažnije u našoj svijesti od naših snova. Pa čak ni naši impulsi volje, koje prespavamo. Mi se sjećamo snova, ali u običnoj svijesti ne znamo ni kako volja djeluje kada pokrenemo ruku. U osjećaju sanjamo, u volji spavamo. U osnovi mi smo bića osjećaja i volje, okruženi sa svijetom duha kojem nemamo pristup s uobičajenom svijesću. Percepcija i mišljenje odvaja nas od tog svijeta. Budući da percipiramo, mislimo i uživamo u fizičkom svijetu, ne znamo da umrli hodaju među nama. Umrli hodaju među nama. Čovjek, nakon što se u životu razvija, prolazi kroz vrata smrti. On ostaje povezan s zemaljskom egzistencijom, mnoge veze i snažne niti povezuju nas sa životom na Zemlji. Zapravo nema osjećaja i htijenja bez onih umrlih koji su s nama karmički povezani, oni rade u našem osjećaju i volji. Znanost duha omogućava nam da to shvatimo. Da na umrlog gledamo ne kao na život izgubljen za Zemlju, ne kao na život izgubljen u ništavilu, već kao na život koji se nastavlja i nastavlja raditi na Zemlji. To shvaćanje je također temelj duhovne orijentacije ljudi na istoku. Narodi europske sredine imaju zadatak svjesno izvući iz duše sve što se može stvoriti iz slobode, zadatak koji će trajati do 4. tisućljeća. Međutim, da bi se to učinilo, mora se duhom prožeti vanjska materijalna stvarnost. Ali ne smije se uroniti u Wilsonizam, koji je suprotan od svake duhovnosti. Na istoku, iz onih strašnih proturječja, iz onog što ne pripada zajedno, što se razvilo od cijepljenja trockizma i lenjinizma na klijajuću duhovnost, iz onoga što se priprema kao sljedeća kultura, ta će kultura biti pozvana pitati svaki puta kada se nešto dogodi na Zemlji: Što umrli govore o tome?

Da, danas je esencijalno znati da se to približava u razvoju Zemlje. Danas su ljudi pametni, sa dvadeset su već toliko pametni! U parlament možete biti izabrani sa dvadeset godina, jer danas sa dvadeset godina već se ima svoje gledište, osoba je spremna. Treba shvatiti da nam život nije dan uzalud od dobi od dvadeset pa do

smrti, već da se neprestano razvijamo, da nam se otkrivaju nove stvari, da kad smo kročili kroz vrata smrti, mudrost ide dalje, život ide dalje, mi postajemo pametniji, a to je nešto s čime se ljudi moraju složiti. A u budućnosti će se vidjeti da su najmudriji ljudi koje treba pitati o tome što se mora dogoditi na Zemlji, umrli.

Duša svijesti – možete pročitati što je to u mojoj knjizi *'Teozofija'* – tvori sadašnjost, Duh sam, tvori sljedeću kulturu. Duh sam, nastaje činjenicom da će umrli biti savjetnici živih na Zemlji. Danas se to još uvijek smatra fantastičnim snom, polu ludilom. To će ipak postati stvarnost. Doći će vremena kada će ljudi koji su ujedinjeni na Zemlji za učiniti nešto razumno, što je važno za razvoj Zemlje, pitati ne samo žive, već i mrtve. Još nije moguće ući preciznije kakav će to u budućnosti poprimiti politički oblik, kako se mora pripremiti; to može ostati samo misterij. Ali može se prodrijeti u činjenicu da se ta svijest mora pojaviti u čovječanstvu, to da smo uvijek zajedno s umrlima; da čovjek ne bi trebao razvijati samo egoističnu težnju za besmrtnošću, već i živu težnju koja je tada zapravo u našim djelima.

Kao zaključak danas, želim da razmislite kako znanost duha integrira aspiracije svakog pojedinca u sveukupna stremljenja Zemlje. Mislio sam da je ova tema posebno pogodna za naše okupljanje ovdje s našim prijateljima koji u znanosti duha traže odgovore na životna pitanja. Ovdje se ne radi o uskogrudnim potrebama ljudske duše, ovdje je prije riječ o sudbini zemaljske kulture. Postajanje svjesnim toga neće nas napraviti arogantnim, niti megalomanim, što se može dogoditi uz svu poniznost, ali danas moraju postojati ljudi koji doista shvaćaju ozbiljnost ljudskih nastojanja na Zemlji. Uronite li u znanost duha: Koliko god neka grana bila mala, ona može dati svoj doprinos onome što će doći u ljudskoj evoluciji, što mora biti ako se Zemlja želi kretati prema svom cilju!

5. Pobuna ljudi protiv duha

Često smo se približavali pitanju koje nas sve mora zanimati: Otkuda to da relativno mali broj ljudi još uvijek ima pristup duhovnom znanju o sadašnjem svjetskom poretku? Na ovo se pitanje može odgovoriti s najrazličitijih gledišta. Danas ga želimo razmotriti s gledišta koje nas može približiti određenim mislima koje bi mogle biti važne za nas u sadašnjem trenutku.

Kada razmatramo čovjekov odnos prema duhovnom svijetu, naravno da nas zanimaju razne stvari na ovom području. Ono što nas posebno zanima je odnos u kojem se osoba suprotstavlja onim ljudskim dušama koje su iz njenog kruga prošle kroz vrata smrti, iz kruga s kojim je karmički povezana, odnosno, ostaje sama u području duha. Odnos prema takozvanim umrlima uvijek će iznova pobuditi veliki interes za odnos čovjeka prema duhovnom svijetu. Upravo u tom odnosu posebno je očito kako je u osnovi percepcija duhovnog svijeta drugačija od percepcije fizičkog, osjetilnog svijeta. Već sam to nekoliko puta spomenuo: Kad se čovjek suoči s duhovnim svijetom, vrlo se često događa da mora radikalno raskinuti s idejama koje je stvorio o fizičkoj egzistenciji; radikalno raskinuti, jer se stvari i procesi duhovnog svijeta često moraju shvatiti upravo suprotnim pojmovima od stvari fizičkog svijeta. Ali ne smije se vjerovati da se može doći do spoznaje o duhovnom svijetu ako se, naprimjer, zamisli da se jednostavno fizički svijet treba okrenuti naopačke, da se sve preokrene. Nije tako. Svaki detalj i iskustvo treba ispitati pojedinačno. No, upravo kada je u pitanju odnos čovjeka s takozvanim umrlima, stvar je – barem za intuiciju – takva da moramo usvojiti uobičajene pojmove koji su suprotni fizičkim pojmovima.

U početku duhovni istraživač može samo reći kako stvari stoje. Ono što ima za reći o svom odnosu prema takozvanim umrlima više-manje je u stvari prisutno u svakoj osobi, samo što ostaje u podsvijesti ako osoba nije duhovni istraživač. Pa stvari koje ću vam reći, postoje za sve vas. Govorit ću o odnosima s takozvanim umrlima, u kojima ste svi vi. Ali to u početku leži u nesusjesnom. Znanost duha mora osvijestiti stvari.

Pretpostavimo na trenutak: Onaj kome se otkrio duhovni svijet suočava se s određenom umrlom osobom. Tu se vidi da kada govorimo s umrlima, naravno da to ne činimo fizičkim riječima, već mislima. Kada mislimo-govorimo s umrlima, onda, ako je odnos s umrlima stvaran, javlja se osjećaj: Ono što netko pita umrlu osobu ili ono što kaže umrloj osobi, to dolazi od nje. - Nije li istina, iz fizičkog života navikli smo ovako zamišljati stvari: Kad nekog nešto pitamo, nešto mu kažemo, čujemo sebe kako govorimo, usmjeravamo riječi prema njemu. Upravo je suprotno kada stupimo u odnos u umrlima. Kad mu želimo nešto priopćiti, a odnos bi trebao biti stvaran, imamo osjećaj: Mi smo unutra mirni. Jer ako doista primi ono što moramo pitati ili reći, onda nam se čini kao da nam riječi, odnosno misli, dolaze od njega.

Zatim nam se obraća. A ono što nam govori izvire iz naše vlastite duše kao odgovor ili poruka. Odnos koji sam upravo opisao, koji je potpuno suprotan odnosu u kojem stojimo prema osobi na fizičkom planu, naravno da je nešto čega čovjek u običnom životu ne postaje lako svjestan jer je potpuno drugačiji od onoga na što je navikao. Da ljudima nije toliko neobično naviknuti se na nepoznato, mnogo bi više ljudi moglo ispričati o svom odnosu s umrlima.

Uzmimo poseban slučaj. Uvijek ste u vezi s nekim umrlim koji je karmički povezan s vama. Ako želite ovaj odnos oblikovati u posebno intiman, u posebno stvaran, bilo bi dobro da imate na umu važno pravilo, naime da apstraktne misli i apstraktne ideje imaju malo značenja za duhovni svijet. Sve što je apstraktno ne dopire u duhovni svijet. Dakle, ako mislite na umrle samo apstraktno, recimo, ako vi – moglo bi se i tako reći – apstraktno volite umrle, iz toga neće doći mnogo. S druge strane, ako taj odnos snažno vežete za nešto konkretno, to će doći do izražaja. Mislite ovako: Naprimjer, sjećate se određene situacije u kojoj ste bili s njim dok je pokojnik još bio živ. Predstavite to precizno: Tako je stajao ili sjedio preko puta vas, pa ste s njim otišli u šetnju. Zamišljate ga u vrlo specifičnim situacijama, zamišljate kako je to bilo, što je rekao, što ste mu rekli, sjetite se boje njegovog glasa i pokušajte – što je najteže – izraziti osjećaje koje ste njegovali prema njemu da ponovno budu prisutni u vašoj duši. Vežete se za određene stvari koje ste s njim doživjeli. A onda, polazeći od toga, pokušajte nešto reći mrtvom čovjeku, što biste rekli da je živ u nekoj situaciji, što ga želite pitati, što mu želite reći. Napravite to što živopisnije. To je dovoljno. U trenutku kada imate osjećaj: Sada govorim nešto umrloj osobi – ili: sada nešto pitam umrlu osobu – veza se neće uspostaviti odmah. U tom pogledu treba računati s vremenom. Vrijeme je doista nešto što ima potpuno drugačije značenje za duhovni život nego što ga ima ovdje za fizičku egzistenciju.

Čak i ako niste duhovni istraživač, zasigurno možete uspostaviti vezu s umrlima kroz ono što sam upravo opisao, tako da je to stvarnost. Ali na neki način ćete morati pričekati da ono što želite uputiti umrloj osobi zaista dopre do nje. Uglavnom s onima koji nisu inicirani, koji nemaju svjesni odnos s duhovnim svijetom, stvar će biti takva da je trenutak koji je posebno važan za uspostavljanje te veze s umrlima, trenutak padanja u san. Trenutak prijelaza iz budnosti u spavanje, ujedno je i trenutak koji obično prenosi umrlima ono što ste tijekom života usmjerili na njih, kako sam to opisao. Put koji vas vodi u duhovni svijet zaspavši, također vodi i ono što se namijenili umrlima u područje umrlih. Stoga morate biti oprezni u tumačenju snova. Snovi su vrlo često samo sjećanja, sjećanja na svakodnevni život, ali ne moraju biti; lako mogu biti odraz stvarnosti. A osobito – ne uvijek, ali vrlo često – oni snovi u kojima se sanja o umrlima zapravo proizlaze iz stvarne veze s umrlima. No, ljudi obično vjeruju u ono što im se čini u snu, pogrešno misle da je neposredna stvarnost ono što im osoba kaže. Nije tako, Ali ono što ste htjeli priopćiti umrlom, to je ono što ta osoba prima, a ono što se pojavljuje u snu je to kako ta osoba to prima. Dakle, upravo kad vam umrla osoba u snu nešto kaže, to je ono što vam treba pokazati da je poruka primljena. Tu imate ono što sam okarakterizirao: Umjesto da vjerujete da vam se umrla osoba pojavljuje u snu i da vam nešto govori, možete reći: Sanjao sam umrle, pa je ono što sam rekao umrlima doista došlo umrlima; to što ga

sanjam pokazuje mi da mu je došlo ono što sam htio reći.

Za povratak poruke umrle osobe – recimo odgovor ili slično – trenutak buđenja je od posebne važnosti. Ono što se prenosi iz duhovnih područja jest ono što nam umrli moraju reći, živeti, da tako kažemo, u trenutku buđenja. A onda to dolazi iz dubine vaše vlastite duše. Ljudima je svojstveno da ne vole obraćati pažnju na ono što izvire iz dubine vlastite duše. U naše vrijeme ljudi nemaju mnogo smisla za obraćati pažnju na ono što dolazi iz dubine duše. Ljudi samo žele primati utiske iz vanjskog svijeta, žele samo uzeti u obzir ono što je vanjski svijet; htjeli bi otupjeti za ono što izvire iz dubina duše. Ali kad netko shvati da nešto izvire iz dubine duše, misao, ideja – uzima to kao vlastito nadahnuće. To više godi taštini. Za nadahnuće uzimamo sve što izvire iz dubine duše. To može biti, ali najčešće nije. Uglavnom, stvari koje dolaze kao nadahnuće iz naše duše odgovor su umrlim. Jer umrli žive s nama. Dakle, ono što izgleda da izvire iz vas, zapravo je ono što govore umrli. Samo je važno da iskustvo tumačimo na pravi način. Već sam vam detaljno govorio o odnosima s umrlima: čitanje naglas i tako dalje. Što živopisnije, što emocionalnije, što živopisnije živite u tim stvarima, veza s umrlima postaje značajnija.

Nije beznačajno da se upravo ove odnose mora razumjeti. Jer u naše vrijeme je više nego ikad potrebno da se stvari koje sam rekao približe. Živimo u vremenu u kojem je ljudski organizam zapravo već duže vrijeme u opadanju. Svi smo mnogo duhovniji, mnogo mudriji nego to ispada – zbog propadanja našeg tijela. Grčka su tijela mogla bolje odražavati kakav je bio čovjekov duh. Čovjek je zapravo u padu u odnosu na svoje tijelo od sredine atlantskog razdoblja, a u naše doba posebno je izraženo to da tijelo više ne može odražavati ono što je čovjek zapravo duhom. Tako se iznimno često u našim godinama događa da kad umremo – htio bih se to ovako reći – još nismo završili sa svojim razvojem. Kad bi samo to ljudi pravilno shvatili! Razvijamo se tijekom života, ali možemo postati svjesni tog razvoja samo u onom dijelu koji tijelo odražava. Ponekad smo kao ljudi kad umremo, već toliko mudri – samo što naše tijelo u opadanju nije u stanju odraziti te stvari – da bismo i dalje mogli biti na usluzi za Zemlje, ne samo u duhovnom području, već bismo mogli pružiti uslugu Zemlji kroz naše znanje, ako bi se moglo primijeniti. Te bi usluge tada mogle biti od koristi kada bi se, kako sam naznačio, ljudi tako odnosili prema umrlima. Umrli i dalje žele imati utjecaj na fizički život, ali to mogu učini posredno samo kroz ljudske duše, kada im ljudske duše priđu na odgovarajući način.

Ovdje sam već jednom spomenuo da zaista mogu reći ono što je, očito osobno, u vezi s tim: Nikada nisam vjerovao da ću se baviti samo književnim, ili povijesnim aspektima pogleda na svijet koji je povezan s Goetheom, već sam uvijek bio mišljenja da se ne bavim samo Goetheom iz 1832. godine, već i Goetheom s kraja 19. stoljeća, početka 20. stoljeća, s živim Goetheom. S Goetheom koji je 1832. mnogo toga iznio iz fizičkog svijeta, ali što još može imati učinka, samo ako bi se to htjelo dokučiti. Dakle, ono što sam napisao nije bilo samo književno - povijesno istraživanje, već prenošenje onoga što mi je rekao. Naša takozvana sadašnja kultura, naše sadašnje obrazovanje, međutim, radikalno se suprotstavlja ovome što sam upravo rekao.

Zaista je potrebno da se znanost duha povezuje s životom, da bi život postao plodan. U naše vrijeme postoji ideal, mogao bih reći, koji je potpuno suprotan onome što sam upravo naveo kao posebnost našeg vremena. Taj ideal može se okarakterizirati ovako: Sve više ljudi nastoji što je moguće manje vjerovati u život. Zaista vjerujete u život tek u dvadesetim godinama. To se već može vidjeti i u praktičnim ciljevima koje ljudi postavljaju. Čak i kad odemo u staru Grčku, vidimo da su ljudi vjerovali da su mudriji kad ostare nego kad su mladi. Starije osobe mogu bolje poznavati državne i gradske institucije od mlade osobe. To je uvjerenje potpuno napušteno, jer je ideal većine ljudi odrediti što mlađu dob u kojoj se može biti izabran u parlamentu, jer ljudi vjeruju u život tek u ranim dvadesetima. Ali život doista zahtijeva da vjerujemo u njega kao cjelinu, da vjerujemo u razvoj u cjelokupnom životu. Zamislite samo na trenutak, kako bi se naš društveni suživot promijenio moralnim impulsima kad bismo ponovno znali: Čitav život omogućuje čovjeku razvoj – kako bi se mladi odnosili prema starima da je to ukorijenjeno u ljudskim dušama! Zamislite kakva drugačija svijest postoji kad si uvijek iznova govorite: Sada sam tek mladi jazavac od trideset ili trideset pet godina, ali ostarit ću jednog dana, a starenje za mene znači nadu, očekivanje: s godinama će doći nešto što ne može doći dok sam mlad. - Zamislite s koliko žara i vitalnosti živi osoba koja ima tu svijest kroz cijeli život do smrti, pa čak i prije smrti kaže: Da, ne mogu doći toliko daleko da u svoju svijest preslikam sve ono što mi život nudi, nešto ću nositi u smrt; tada će pristupiti ljudi koji vjeruju u umrle i dopustiti umrlima da savjetuju. - Zamislite samo koliko bi se smatrao glupim netko tko bi ovo objavio, međutim, to sada mora postati praktično načelo. Ozbiljno to mislim kad kažem: Naši bi parlamenti u cijelom svijetu doista smislili pametnije stvari nego što danas smisle, ako bi umrli savjetovali, kad bi se danas pitali: Ne što o tome govore samo mladi jazavci od trideset ili trideset pet godina? – već, naprimjer, što kaže Goethe ili što o tome kažu drugi umrli koji imaju toliko i toliko stotina godina? To je nešto što mora odmah postati praktična stvarnost u budućnosti.

Danas postoje određena, pa, recimo tajna društva; drže se svakakvih drevnih simbola. Bilo bi im bolje ako bi razumjeli svoje vrijeme i postali mjesta na kojima se istražuju savjeti umrlih. To je tako beskrajno značajno! Jer čovječanstvo ne napreduje ako sviješću ne pronikne: božansko - duhovno je djelatno u razvoju čitavog našeg života; nismo završili u dvadesetima.

Ovdje sam vam već skrenuo pažnju na ovo: U starijim vremenima ljudske evolucije bio je slučaj da su ljudi, čisto svojim fizičkim - tjelesnim razvojem, osjećali razvoj tijekom cijelog života, a također i duševno - duhovno. Kao što čovjek danas osjeća duševno - duhovni život samo u spolnoj zrelosti ili drugačije tek do dvadesetih godina fizičko - tjelesnog života, tako se u antičko doba do četrdesetih i pedesetih godina osjećalo da duševno - duhovni život ovisi o fizičko - tjelesnom životu. Ali od trideset pete godine nadalje, kada čovjek ostaje sposoban za razvoj, jer tijelo tada ide prema dolje, razvijaju se upravo one duhovne snage, do kojih se ne dolazi osim ako im se ne dopusti da niknu kroz znanost duha. U prošlosti su se stariji ljudi štovali jer se znalo da se u njima otkriva nešto što se mladima još ne može otkriti. Skrenuo sam pozornost na ovo: čovječanstvo postaje sve mlađe. Ako se

vratimo u drevnu indijsku kulturu, ljudi su ostajali sposobni za razvoj do pedesetih. U izvornoj perzijskoj kulturi ostajali su sposobni za razvoj do četrdesetih, u egipatsko - kaldejskoj kulturi do druge polovine tridesetih, u grčko - latinskoj kulturi do trideset pete. Kad je grčko - latinskoj kulturi došao kraj u 15. stoljeću, ljudi su bili sposobni za razvoj tek do dvadeset osme godine, danas do dvadeset sedme. Kakva je osoba karakteristična za današnje vrijeme, za ovo današnje materijalističko doba? Vidite, to bi bila osoba koja u potpunosti odbija da iz duše bude stimulirana za duhovni razvoj, koja prima samo ono što se izvana ulijeva u nju, ono što nudi sadašnjost.

Dopustite da idealno, mogao bih reći, postavim lik koji je osobito karakterističan za sadašnjost. To bi bila osobnost koja ne prolazi ni jednu od naših intelektualnih gimnazija – jer tamo primete stare stvari, potičete dušu – već koja prihvaća samo ono što ljudima dolazi izvana. On je čovjek koji sam stvara sebe, inače iz stvarnosti apsorbira sve u smislu osjećaja. Onaj tko odrasta od sedme, osme, devete godine nadalje s određenom averzijom prema društvenim klasama, tko ne skida kapu nekome tko ima titulu ili slično, tko ne uči grčko-latinski u školi, kroz život prolazi tako da sam uči iz života. Tko tada dobiva neko zanimanje poput advokata, opet ne studiranjem prava, već praktično u odvjetničkom uredu i savladavanjem; kojemu sve pada na pamet do dvadeset sedme godine, ali ne stvari koje dobije proučavanjem prošlosti, već samo ono što sadašnjost može donijeti. U dvadeset sedmoj godini trebao bi biti izabran u parlament. Tada stupa pred svijet oko sebe, i baš kako se do tada sam razvijao, daje se ljudima, ne vjeruje u daljnji razvoj. Iz parlamenta možete postati ministar. Po mišljenju naših suvremenika, razvoj više ne bi dolazio u pitanje, jer bi ljudi govorili da si proturječite, da ste govorili nešto sasvim drugo nego što sada govorite. Ako ste izabrani u parlament ne možete reći nešto drugo. - Možete se pitati postoji li zapravo takva osoba? Poznajete li posebno osebujnu osobu koja je najkoncentriraniji izraz ovog vremena? Njegovo ime je Lloyd George. Danas se ne može shvatiti osobitost nekih suvremenika ako se ne uzmu u obzir ove stvari. Lloyd George je osoba koja je stvorila samog sebe. Do dvadeset sedme uzimao je samo ono što je sadašnjost davala sama po sebi; ali budući da uopće nema impulsa za razvoj duše, razvoj prestaje u dvadeset sedmoj godini života. Zatim je izabran u parlament. Lloyd George je u parlamentu, sjedi ondje prekriženih ruku, očiju malo okrenutih sebi, govoreći svugdje na odgovarajući način, obraćajući pažnju na slabosti svojih protivnika. Sad je došlo ministarstvo Campbell-Bannerman. Sad se pitaju: Što biste trebali učiniti s Lloyd George-om? Kritizira sve što radite u ministarstvu! – što napraviti? Odlučeno je da postane ministar; iznutra će stvarati manje problema nego izvana. I postaje ministar. Pokazalo se da se u vrlo kratkom roku prilagodio novoj situaciji, jer je doista predstavnik našeg vremena. Naravno, sada se pitaju: koji portfelj da damo Lloyd George-u? - Poanta je u tome da je on sposobna osoba. Tada su mu odlučili dati ono što nije razumio: portfelj javnih radova, javne izgradnje. Ali gle: U tri mjeseca ušao je u to i postigao velike rezultate kao ministar, i to u ovom području o kojem prije nije ništa znao.

To je karakteristična osoba sadašnjosti. Ima ih mnogo u ovom ili onom smislu. Trebate se samo upitati: Koji su to ljudi koji su se do dvadeset sedme godine – to je

danas granična godina – razvili na takav način da su upili ono što nudi okolina, pa odmah ušli u javni život, i više nisu nastavili svoj razvoj?

Matthias Erzberger osobnost je koja nam je malo bliža. Proučite njegovu biografiju i pronaći ćete isto, ako na to gledate okultno. To je nešto što se u oblikovanju sadašnjosti pojavljuje na tako čudan način. Gledati u srce ljudi na tako pomalo okultistički način ipak je nešto što mora ući u povijest ljudskog razvoja. Vidite, kad to saznate možete otkriti kulturu vremena. Sada, međutim, kultura našeg vremena zahtijeva da prodremo dublje nego što smo to navikli danas. Ali to će biti moguće samo ako postanemo svjesni da i umrli imaju riječ. Naravno, oni koji su karakteristični predstavnici našeg vremena to će potpuno odbaciti.

Ako bi željeli proučavati osobu u kojoj vidite kontinuiranu težnju ka daljnjem razvoju, to nesvjesno vjerovanje u trajnu stvarnost božansko-ljudskog sve do smrti, onda je to Goethe. Goethe je u tom smjeru mnogo karakterističniji nego što se obično misli. Goethe se želio osvrnuti na doba, na godine života, u kojima je iz vanjskog svijeta uzimao ono što je vanjski svijet davao, ali on je želio nastaviti svoj razvoj. Svoj mladenački život opisao je u *'Poeziji i istini'*. Tu staje kada dolazi u Weimar. Rođen 1749. godine, došao je u Weimar 1775. godine, pa je razmišljao o svom životu onako kako ga je želio prikazati do dvadeset šeste godine, i završio je prije dvadeset sedme godine jer je nesvjesno znao da je posebno značajan trenutak blizu. U trideset petoj godini čovjek doživljava trenutak koji danas uglavnom prespava. To je trenutak kada klijajući, uzlazni život, prelazi u silazni život u odnosu na tijelo. No tada je upravo duh potaknut da se sve više i više otkriva.

To je važan trenutak u ljudskom životu, ova trideset peta godina. To je zapravo godina u kojoj čovjek rađa svoju dušu u fizičkom životu. Zapitajte se kako je to bilo za osobu poput Goethea, koja je ostala sposobna za razvoj tijekom cijelog života. 1786. godine, dakle nakon trideset pete godine, točno unutar važnog razdoblja od trideset pete do četrdeset druge godine, Goethe odlazi u Italiju. Ako bolje pogledate biografiju Goethea, vidjet ćete kakvu promjenu to znači u njegovom životu. U eseju koji će se sada pojaviti u maloj knjizi pod naslovom: *'Goetheov duh u svom otkrivenju kroz Fausta i kroz Bajku o zmiji i Ljiljani'*, pokazao sam kako se Goethe osobno osjeća u odnosu na svog Fausta. O tome sam dao barem nekoliko naznaka. Upravo s tim u vezi, čovjek je više zbunjen nego prosvijetljen onim što je inače napisano. Nije osobito važno, što većina samozadovoljnih ljudi ukazuje na to da Faust odmah na početku kaže:

Uz silan trud sam, ma u tančine,
Proučio filozofiju,
Pravo, znanje medicine,
Nažalost i teologiju.
I, jadna bluna, tu sam sad,
Pametan ko i nekoć mlad!

Ljudi samozadovoljno naglašavaju: Prošao je sva četiri fakulteta i nije došao na zelenu granu, sumnja u sve znanje. - Osobito glumci koji proučavaju tu ulogu često

imaju osjećaj da moraju prezirati četiri fakulteta. Ali to uopće nije ono što je karakteristično, to nije posebno ono što je važno, to je samo uvod. Mnogi su to govorili u doba Goethea. Gdje god Goetheanski element uđe u Fausta, postaje drugačiji. Tu Faust uzima u ruke knjigu Nostradamusa i prvo ugleda znak makrokozmosa. Ovaj znak pokazuje kako je čovjek postavljen u čitavom makrokozmosu. Kako je njegov duh povezan s duhom svijeta, njegova duša s dušom svijeta, njegova tjelesnost s tjelesnošću svijeta, predstavljeno je u velikoj slici svjetskih kanti koje se pretaču jedna u drugu [Goethe je u Faustu upotrijebio riječ 'kante', njemački 'eimer', nap.pr.] – planete i sunca, s hijerarhijama iza njih. Ali Faust se okreće s riječima: 'Kakav spektakl! ali oh, samo to!' On vidi slike, predstavu. Zašto? Jer u tom trenutku, odmah, on želi prigrliti tajnu svijeta. Ali to se može dogoditi samo u cijelom ljudskom životu, utoliko jer je to fizički svijet. Znanje nam općenito može dati samo slike. Zatim se okreće simbolu mikrokozmosa. Tamo nema duha makrokozmosa, već samo zemaljskog duha. Zemaljski duh daje ono što uključuje povijest, ono što je ljudsko na Zemlji.

Na valovima života, u oluji,

Njišem se gore - dolje,

Tkam amo - tamo!

Faust traži samospoznaju kroz zemaljski duh, on odbacuje znanje o svijetu. To je goetheizam, tu počinje goetheizam. Prije toga je samo uvod. Zapravo, Goethe je u mladosti zaključio da je samo mogao reći: Sve što se odnosi na makrokozmos daje mi samo slike, ne mogu prodrijeti u njih. Zagonetka života može se riješiti samo iznutra. - Ali ovaj zemaljski duh, to jest duh samospoznaje, rekao mu je:

Ti sličiš duhu, kojeg ti razumiješ!/Ne meni!

Faust se sruši. Na kakav duh nalikuje? Vidite, u Faustu je prigoda da upoznate pjesnika koji ne teoretizira! Tu se ništa ne teoretizira, imate pjesnika koji prikazuje stvari u živoj umjetničkoj stvarnosti. Pratite: '*Ti sličiš duhu, kojeg ti razumiješ!/Ne meni!*' Čulo se kucanje: ulazi Wagner. To je odgovor: Vi ste poput Wagnera, ne mene! - Posebno ovaj pasus treba ponovno razmotriti. To se ne smije prezentirati na pozornici kako se to obično događa: da je Faust samo idealna nastojeća osoba koja se želi popeti do visina duha, koja je potpuno u pravu, a Wagner šepa. Da je ja moram prikazati, prikazao bi je na način da Wagner nosi Faustovu masku, da su oboje slični, jer Fausta valja istaknuti: Pogledaj svoju sličnost, zaglavio si! - A ono što kaže Wagner konzistentno je; ono što govori Faust zapravo je samo stvar težnje. No, objašnjenja Fausta koja se daju žele stvar učiniti što lakšom i zgodnijom. Ljudi vole citirati: '*Čuvstvo je sve, ime samo zvuk i dim*', iako Faust to oblikuje za šesnaestogodišnju djevojčicu. Dakle, biseri mudrosti zapravo su uvijek zamišljeni kao filozofska mudrost. Wagner tada suočava Fausta s njegovom samospoznajom – kao što sam rekao, to sam objasnio u maloj knjizi – ali Fausta je barem dotaknuo

duh. Pojavio mu se zemaljski duh, došao je u duhovni svijet, i sada mora nastaviti i nadoknaditi ono što je propustio do četrdesete godine. Faust ima četrdeset godina kada se pojavi na početku pjesme. Da, također mora nadoknaditi ono što nije prošao: Bibliju. On pravi svojevrstu retrospektivu propuštenog mladenačkog života. Tada mu prilazi još jedna vrsta samospoznaje: Mefisto. Nakon samospoznaje kroz Wagnera, postoji još jedna vrsta samospoznaje.

Ali sada se dogodilo nešto čudno. Devedesetih godina, 1797. godine Schiller je nagovarao Goethea da nastavi '*Fausta*'. Godine 1797, Goethe je imao četrdeset osam godina. Još jedan važan trenutak u vremenu. Sedam puta sedam je četrdeset devet; to je trenutak u kojem čovjek nadilazi razvoj individualnog *Duha samog*, u *Duh života*. Schiller je pritiskao. Ljudi su imali lako objašnjenje. Minor, koji je napisao zanimljivu knjigu o Goetheu kaže: Goethea pritišću godine, pa on više i nije zaista sposoban za poeziju. - Ali samo promislite da je to istina, '*Faust*' nikada ne bi mogao biti napisan! Ne bi se mogao predstaviti život čovjeka u starosti, a ipak je Faust imao visoke godine! Goethe se sada približava onom dobu za koje su stari Indijci govorili: Sada čovjek ulazi u doba u kojem se može uzdići u oblast praotaca, i može se postupno uzdići u dublje tajne duhovnog života. - U tom trenutku se Faust na čudan način suočava s Mefistom.

Kao što znate: Postoje dvije snage koje se suprotstavljaju čovjeku, Ahriman i Lucifer. Goethe je pobrkao to dvoje, spojio ih. Tada to nije osjećao, pa je Mefisto postao kontradiktorna figura. Trebate se držati samo jednog, i vidjet ćete da to nije ujednačena figura, ona Mefista, Goethe je spojio Lucifera i Ahrimana zajedno. To je primijetio 1797. godine, zbog čega mu je bilo toliko teško nastaviti *Fausta*. Znanost duha još nije bila podijelila protivnike na dva protivnika; Goethe je stao na jednom od njih. Goetheova priroda se prepoznaje ako se smatra da je Goethe zapravo trebao stvoriti dvije figure koje je spojio u jednu. Goethe je doista u sebi pronašao nešto jer je osjetio Mefista kao inherentno proturječnu figuru. Činjenica da je '*Faust*' ipak nastao i stoji kao poezija naravno, posljedica je velike Goetheove pjesničke moći. No to je nešto što je Goethe našao da se uzburkava u njegovoj podsvijesti. Vidite, čovjek može biti sposoban za razvoj, može osjetiti u svojoj duši na vrlo elementaran način ono što djeluje kao duh u nama kroz cijeli naš život, ne samo u dvadesetim godinama.

Ono što poznajete kao '*Prolog na nebesima*' Goethe nije napisao sve do 1798. Što se onda dogodilo u *Faustu*? Nije to rekao, ali to mu je u duši: Pustio je *Fausta* da ponovno podigne knjigu, i sada se suočio s duhom! Sada to više nije spektakl: tamo duhovi tkaju u sferama, tamo Faust stoji usred borbe dobra i zla u makrokozmosu. *Fausta* se ne smije čitati kao da sve od početka do kraja ima jednako značenje, ili cijelu dramu čitati s istim stavom, umjesto toga vidimo da je Goethe raskinuo s pogledom na svijet iz svoje mladosti, *Fausta* je sve više uvodio u duh makrokozmosa. - Samo sam vam htio pokazati kako se pravilno razvija Goetheov život. Mogao bi se koristiti za pokazivanje razdoblja ljudskog razvoja od sedam po sedam godina do smrti. U skladu sa smislom i duhom sadašnjosti, podsvijest se mora sve više dizati u svijest. Danas se mnogo govori o podsvijesti, ali na to se ne gleda na pravi način, ne gleda se dovoljno duboko.

Danas postoji nešto što se zove analitička psihologija, psihoanaliza. Time se pokušava upravljati podsviješću, duševno - duhovnim elementom u nama; ali neodgovarajućim sredstvima; samo znanost duha daje odgovarajuća sredstva za to. Školski primjeri koje psihoanalitičari uvijek iznova navode pokazuju kako rade s neodgovarajućim resursima. Uzmimo primjer na kome se psihoanaliza zapravo razvila: Postoji žena koja upoznaje oženjenog muškarca. Razvija odnos s njim, njemu se to sviđa, ali njegovoj supruzi ne. I gle, žena muškarca postaje bolesna, nervozna, iz različitih razloga – jedan od njih može biti i ova gospođa – danas je toliko ljudi nervozno, neurastenično, ne treba se čuditi. Žena odluči provesti nekoliko mjeseci u toplicama kako bi se oporavila. Trebala bi otići, ali prije toga organizira večeru na koju je pozvana i gospođa koja dobro poznaje muškarca i cijelu obitelj. Večera se odvija sasvim dobro. Zatim dođe trenutak kada žena mora otići na željezničku stanicu. Društvo se također postupno raspršuje, kako kažu. Jedna grupica gostiju šeta ulicom s ovom ženom, koja je dobar prijatelj muškarcu iz kuće. Pa, kako se to događa tu i tamo, zar ne, kasno u noć ljudi više ne hodaju nogostupom, već nasred ulice. Ali eto, kočija, ne automobil, dolazi iza ugla, a gospođa koja je prijateljica gospodara kuće ne izmakne se na pločnik poput ostalih, već potrči ispred konja. Kočijaš grdi, puca bičem; ali ona trči ispred konja, trči i trči, dok ne dođe do mosta. Tada joj padne na pamet misao: mora se spasiti. To je opasna situacija. Tada se spašava skokom u vodu. Izvučena je iz vode i spašena, a društvo je nosi u kuću iz koje je upravo došla. Tu ostaje noćiti. Ostali odlaze svojoj kući. I postignuto je nešto što sada ne želim dodatno karakterizirati. [Vidite kako je Rudolf Steiner pristojan, ne želi reći što je dalje bilo. nap. pr.] Psihoanalitičar sada proučava slučaj iz skrivenih motiva duše: Možda je u sedmoj ili osmoj godini gospođa prošla kroz nešto traumatično s konjima, možda je to vibriralo u njenoj duši, i u tom trenutku izgubi svijest, to dolazi samo od straha od konja. - Stoga se traže 'skrivenne oblasti duše'. Ali to nije istina. Istina je sljedeća: U čovjekovoj duši postoji podsvijest koja može biti pametnija, profinjenija od nad-svijesti. Ova je dama bila vrlo pristojna dama, ali je bila zaljubljena u domaćina. Njen svjesni um ne bi joj dopustio da prizna:

Želim ostati u kući – ali podsvijest to čini. Razmotrite ovo vrlo pažljivo: Ako potrčim pred konjima i skočim u vodu, biti ću vraćena! - To se tu postiže. Gospođa to sebi nikad ne bi priznala u svijesti, ali te stvari dolaze u podsvijest, eto. Čovjek u sebi nosi ovu podsvijest, koja je mnogo mudrija, mnogo pametnija, na dobroj i na lošoj strani, nego svijest. - Kao što sam rekao, sadašnjost počinje pomalo paziti na ovu podsvijest, ali je traži neodgovarajućim sredstvima. Mora nam biti jasno da se to može pronaći samo odgovarajućim sredstvima pomoću znanosti duha, ako se želi pokazati da pored 'Ja', koje živi kroz tijelo, u nama živi i vječno duhovno, koje nije samo anđeosko, i stoga također može biti i suptilno, zavisno o karmi. U znanosti duha mora se proučavati kako se ta podsvijest otkriva u čovjeku. Sadašnjost mora doći do toga da se istina, stvarnost, mora spoznati. Podsvijest danas kuca na vrata svijesti, a mi kroz život više ne možemo proći ako to zanemarimo, ako ne idemo svojim svjesnim umom putevima kojima ide podsvijest. Mnogi ljudi to ne žele, pa ne žele ulaziti u znanost duha.

S jedne strane, postoje određeni razlozi zašto ne ovladati znanošću duha: ljudi ne žele shvatiti da su stvari potpuno obrnute u vezu umrlih. Moraju se potruditi to naučiti. Dok smo u običnom životu navikli na to da nam iz usta izlazi kad nešto kažemo ili nešto pitamo, u odnosu s umrlima, to što govorimo izlazi iz njegove duše, ono što govori, izlazi iz naše nutrine. To je prirodna stvar.

Drugo je antipatija koju ljudi imaju prema duhu jer ne vole sebi priznati koliko je to duhovno blizu vrata svijesti. Na mnogim mjestima ovaj se duh nalazi na vratima svijesti. Ljudi koji su, naprimjer, pomalo nenormalni u svom životu, kod kojih danas dolazi do olabavljenja duševno - duhovnog u fizičko - tjelesnom, podsvijest snažnije ulazi u svijest. Nikako ne kažem da treba težiti olabavljanju, doista ne, ali kod nekih ljudi nešto se prirodno olabavi, kao naprimjer kod Otta Weiningera. Bio je doista talentirana osoba; Početkom dvadesetih godina doktorirao je, a zatim je iz doktorske disertacije napravio knjigu '*Spol i karakter*', koja je u velikoj mjeri amaterska, pa čak i trivijalna u mnogim aspektima, ali je ipak čudna pojava. Zatim je otišao na putovanje u Italiju i vodio dnevnik koji je sadržavao nešto vrlo čudno. Određeni uvidi znanosti duha izraženi su kao karikatura. Ovaj olabavljeni duh i duša može vidjeti i razumjeti mnoge stvari, ali to karikira! Kod takvih ljudi obično nalazimo i izvjesnu eroziju morala. Ali Weininger je bio genij. Zatim je u dvadeset i trećoj godini iznajmio kuću koju je i Beethoven bio iznajmio i upucao se unutra. Iz ovoga možete vidjeti da je bio vrlo abnormalne prirode. Ali samo želim napomenuti: Ako pročitate njegovu posljednju knjigu, naći ćete čudan odlomak među raznim stvarima. Zatim kaže: Zašto se čovjek ne sjeća svog života prije rođenja? Zato što se duša toliko srušila da želi uroniti u nesvijest u odnosu na prethodni život! - Ovo samo spominjem – a primjer bi mogao pomnožiti s tisuću – da pokažem da postoji mnogo ljudi koji su vrlo blizu znanosti duha, ali je ne mogu pronaći jer sadašnjost ne dopušta ljudima da joj pristupe. Ovo spominjem kao primjer jer možete vidjeti da Weininger olabavljenjem duha i duše dolazi do toga da se ljudsko biće kao duh i duša povezuje s fizičkim i tjelesnim. Naravno, on izražava nešto što neki drugi ljudi danas govore, samo na vrlo sramežljiv način. Ali to je osnovni zahtjev našeg vremena da ljudi zaista imaju hrabrosti razviti snagu da se suoče s duhovnim svijetom u njegovim konkretnim manifestacijama.

A takva jedna konkretna manifestacija je upravo ona o kojoj sam vam htio govoriti: da ljudi puste umrlima da govore; da je socijalni život ljudi ponovno određen činjenicom da se osjećaju razlike među ljudima prema njihovoj dobi, ali i postane donekle drugačiji jer ljudi vjeruju u cijeli ljudski život. Bog se ne otkriva samo u dvadesetima. Prije se fizički očitovao, sada se to mora osjetiti kroz znanost duha. Ali čovjek mora vjerovati u darove božansko - duhovnog svijeta. Tijekom cijelog života mora imati ohrabrujući, održiv osjećaj: Kad budem petnaest godina stariji, s božansko - duhovnim, suočiti ću se s onim što to može prihvatiti drugačije nego ono prije. - Zamislite kako se netko može prilagoditi budućnosti ako ima tolika očekivanja! Kako to izliva drugačiju auru duše i duha kroz cijeli naš društveni život! Morate znati da će ljudima ova aura trebati kako bi se razvijali prema budućnosti. To je beskrajno važno. Pokušajte osjetiti koliko se stvari mora promijeniti. Iznad svega, mora biti takvo da se na neke stvari više ne gleda

licemjerno, nego se to vidi u stvarnosti. Nema smisla lagati sebe o određenim stvarima. Htio bih razgovarati o jednoj takvoj laži o sebi.

Koliko danas ima ljudi koji kažu: Poštujem – ne različite hijerarhije, ne anđele, arkanđele, i tako dalje – već ono što zovem '*Bože moj*'. A koliko ih i dalje tvrdi kako je veliki napredak to što je čovječanstvo došlo do jednog boga, do monoteizma. Moramo, međutim, postaviti pitanje: Kome se ljudi zapravo obraćaju kada nastoje doći u konkretan odnos s duhovnim svijetom i govore o '*svom Bogu*'? - Bilo da je katolik ili protestant – što god on bio – kada govori o svom Bogu može govoriti samo o onome što mu doista svijest može shvatiti. To mogu biti samo dvije stvari: ili je to anđeo zaštitnik, kojeg čovjek tada naziva Bogom, koji nije viši bog od anđela – a budući da svaka osoba ima anđela koji ima zadatak štititi je – ili misli na vlastito 'Ja'. Čovjek griješi samo u tome što ima isto ime za to, što svatko naziva svog posebnog anđela s istim imenom 'Bog'. U tom kontekstu, treba razmotriti jednu stvar koja je vrlo poučna. Jer postoji jedna riječ o čijem podrijetlu, nakon svih istraživanja ljudi ne znaju ništa: to je riječ '*Bog*'. To je zanimljivo i tjera vas na razmišljanje! Pogledajte razne rječnike u kojima se riječi obrađuju jezično i filološki: riječ '*Bog*' potpuno je nejasna. Ljudi ne znaju kako zapravo nazivaju Boga. A u naše vrijeme ljudi, ili misle na svog anđela, ili govoreći o svom bogu nesvjesno postaju sljedbenici našeg učenja, da tako kažemo: naime, govore o vlastitom egu, o tome kako se on razvijao od posljednje smrti do novog rođenja. To je ono što oni konkretno nazivaju Bogom: to je ili anđeo zaštitnik, samo anđeo a zovu ga Bog, ili je to samo individualno 'Ja'. Kako će to netko protumačiti, nije važno: to je sebično vjerovanje koje je danas u mnogim dušama, ali to si ne žele priznati. Samo će znanost duha osvijestiti ljude o tome. Tada će mrziti znanost duha i borit će se protiv nje sve više i više ljudi, jer tako lako imenuju ono što im je najbliže, što je odmah iznad njih u hijerarhijskom poretku, kao njihovog Boga. Kad se danas o Bogu govori, ne misli se na ništa drugo nego na vlastito 'Ja', ili na anđela.

Takvo gledanje na hijerarhije može se nadići samo ako se usvoji znanost duha na konkretan način. To će biti sve hitnije za shvatiti kako bi se pripremili za budućnost. A istina mora biti među ljudima. To će osobito morati biti zahtjev za budućnost, a u sadašnjosti istina nije toliko česta, uopće nije uobičajena. Upravo se u područjima znanja ponekad nađu vrlo čudni pojmovi o tome što je istina. Znae iz moje knjige '*Zagonetke duše*' – ako je smijem kratko spomenuti – osebujan način na koji se čudni čovjek Max Dessoir nosio s istinom. Zaista je srceparajuće ono što vidite u posljednjem broju časopisa Kant! To mogu posebno spomenuti jer se u tom eseju uopće ne spominje antropozofija; pa nam to ne šteti. No, u ovom 'učenom' časopisu može se pronaći članak, koji nije samo na području antropozofije, već i skroz naskroz banalan i amaterski za one koji razumiju stvari. Ali on se shvaća ozbiljno.

Kao što znate iz moje knjige da se Dessoiru mora dokazati korak po korak – nema drugog načina – da nije čitao moje knjige, ali da je izvrnuo sve moguće. Htio bih spomenuti samo jednu od najglupljih izopačenosti: Dessoir u prvom izdanju svoje knjige '*Vom Jenseits der Seele*' navodi da je '*Filozofija slobode*' prva moja knjiga. Pa, ta se '*Filozofija slobode*' pojavila 1894, deset godina nakon mog prvog djela; ali kao što je ovdje površan, površan je u svemu. Tako da je '*Filozofija slobode*' moj prvi

rad. Između ostalog, ukazao sam mu na tu grešku da mu pokažem njegovu površnost. Pojaviti će se drugo izdanje. U predgovoru tvrdi svakakve stvari koje pokazuju kakva osoba je ovaj sveučilišni profesor. Ali u prvom izdanju je rekao da je 'Filozofija slobode' moje prvo literarno djelo; sada kaže da nije na to mislio već da je to bilo moje 'prvo teozofsko djelo'. Kada ovu tvrdnju vidite u svijetlu onoga što drugi govore o mojoj 'Filozofiji slobode', kao o nečemu što bi moja '*Teozofija*' porekla: gledate u pravu močvaru! Ove stvari nam pokazuju pravu prirodu našeg sadašnjeg vremena. Od krajnje je važnosti da razumijemo ove stvari a to možemo učiniti samo ako se naoružamo znanošću duha.

Povijesna razmatranja, također, u svijetlu znanosti duha morat će postati nešto potpuno drugačije od onoga što je bilo do sada, jer povijest uglavnom nije ništa drugo, kako se kaže, nego *Fable convenue*. Gdje god se doista približio činjenicama, one vode u nešto potpuno drugačije od onoga što se nudi kao trenutna priča.

Želim istaknuti jednu stvar. Odmah nakon toga vidjet ćete na što mislim s tim razmatranjem. Znamo da je četvrto post-atlantsko razdoblje zaključeno s petnaestim stoljećem. To je grčko-latinsko vrijeme; sa svojim posljednjim izdancima ide u petnaesto stoljeće. Godine 1413. počinje peto post-atlantsko razdoblje, kada dolazi do snažne promjene. Ako ovo imate na umu, možete se upitati: Kako je propalo ovo Rimsko carstvo u kojemu se konačno spojilo sve što je grčko-latinska kultura? Uzroci su različiti, ali jedan od najvažnijih je ovaj: Rimljani su vodili velike ratove; ti su ratovi postupno proširili područje izvan početnih granica. Pojavilo se mnogo novih rubnih naroda. To je imalo vrlo specifične posljedice. Svatko tko proučava tadašnje vrijeme, prva kršćanska stoljeća, otkriti će da je osebujan kontakt Rimskog carstva s njegovom upravom i unutarnjom socijalnom strukturom s marginaliziranim narodima i preko cijelog Orijenta rezultirao kontinuiranim odljevom metalnog novca od Rimskog carstva do Orijenta. I ovo je jedan od najvažnijih događaja u 2, 3, 4, stoljeću poslije Krista, kada je Rimsko carstvo tako postupno propadalo: metalni se novac slijevao prema marginaliziranim narodima na Istoku. A Rimsko carstvo, iako ima kompliciranu vojnu upravu, sve je siromašnije u zlatu i novcu. To je vanjski izraz, slika unutarnjih procesa. Spominjem tu vanjsku sliku, pad zlata i novca u Rimskom carstvu, jer je to i vanjski izraz za raspoloženje duše. Što se dogodilo s takvim raspoloženjem duše? Naravno, ovo raspoloženje duše ima određeno značenje u cijelom smislu svjetske povijesti. Nešto je trebalo doći od toga, od ovog osiromašenja u metalnom novcu od strane Rimljana. I što se dogodilo s tim? Tu je nastao individualizam, koji je karakterističan za naše doba. Mnogo se govorilo o umjetnosti izrade zlata. Odakle je došla ta umjetnost? Budući da je Europa materijalno postala siromašna zlatom, ta vanjska fizička čežnja za izradom zlata javljala se sve dok nije otkrivena Amerika i zlato nije došlo odatle. Te velike veze moraju se shvatiti. Ovo morate shvatiti da je pad Rimskog carstva utjecao čak i na alkemiju, a kroz nju i na razvoj ljudskih duša: siromaštvo zlatom zbog širenja društvene strukture izvan marginaliziranih naroda na Orijentu.

Sada živimo u vremenu u kojem si ljudi moraju priznati: Vrijeme instinktivnog života je prošlo. Ne možemo obnoviti socijalnu strukturu ukoliko ne stimuliramo

naše razmišljanje o socijalnim pitanjima mislimo koji se temelje na spoznaji duhovnog svijeta. Zato su društvene znanosti tako sterilne, i zato se čovječanstvo dovelo u ovu katastrofalnu sadašnjost, u kojoj socijalne strukture izazivaju ovaj kaos u cijelom svijetu, jer ljudi nemaju duhovno-znanstvenih misli koje bi trebale proizlaziti iz impulsa ljudskog razvoja i ući u razmišljanje o socijalnim pitanjima, dopuštajući mu da se ulije u život zajednice. Za ovu katastrofalnu sadašnjost zasigurno postoje duhovni uzroci. To je pobuna ljudi protiv utjecaja duha. To je zapravo uzrok trenutne katastrofe. Zato što se ljudi posvuda okreću protiv duha koji želi ući.

Dopustite mi da vam dam primjer koji bi se ipak mogao smatrati karakterističnim. Pretpostavimo da netko danas razmišlja o različitim svjetonazorima, a čisto izvana klasificira svjetonazore: katolicizam, protestantizam, socijalizam, naturalizam i tako dalje. Uzmite ciklus koji sam nekad držao u Berlinu, gdje sam svjetonazore strukturirao više prema unutarnjim kategorijama, prema broju dvanaest i broju sedam. Doista imate sedam svjetonazora: gnozu, logiku, voluntarizam, empirizam, misticizam, transcendentalizam, okultizam. Naravno, tko god ih samo pokupi, svjetonazore, neće ih nazvati ovim imenima. Pa ipak glazba sfera vlada posvuda! Dakle, danas zamislite osobu koja bi bila samo materijalistički promatrač koja bi pobrojila svjetonazore onako kako su joj dostupni, koliko bi ih trebala pronaći? Trebala bi ih pronaći sedam. Može ih nazvati drugačije prema tome kako se pojavljuju izvana, ali moraju se pojaviti u sedam udova. Pročitajte aktualno izdanje *'Pruskog godišnjaka'*. Tamo ćete u prvom eseju pronaći takvo zapažanje prema kojem je osoba htjela pobrojiti svjetonazore kakvi su trenutno. On ih nabraja. Koliko ih može izvući? Sedam: katolicizam, protestantizam, racionalizam, humanizam, idealizam, socijalizam i individualizam. To je zapravo sedam. Kategorije su samo pomaknute, ali zbroj ne može biti ništa osim sedam. - Tu imate primjer gdje značaj našeg razvoja utječe na sasvim običan vanjski razvoj. Ljudi to ne žele priznati, ali sada je potrebno da se to prizna; da se te stvari ne zanemaruju, već se ima hrabrosti pogledati ih.

Što se zapravo sada događa? U davna vremena, u trećem post-atlantskom kulturalnom razdoblju, postojao je sveobuhvatni impuls s istoka prema zapadu, širio se cijelim svijetom, impuls koji, za razliku od današnjih impulsa, nije došao samo iz materijalnog života, već iz duhovnog. U to su vrijeme duhovni impulsi također intervenirali u socijalni život. Određeni impuls razvio se od istoka prema zapadu. To se može okarakterizirati na takav način da se kaže: U to su vrijeme neki ljudi nastojali predati drugim ljudima ono što su iz duhovnog svijeta izvukli kao prosvjetljenje, ono što im je više-manje dolazilo kroz njihovu dob ili inicijacijom u dobre ili loše misterije; htjeli su nametnuti drugim ljudima ono što su morali. U to je vrijeme impuls koji je išao od istoka na zapad bio: širiti nekoliko duhovnih snaga u smislu napretka čovječanstva, donijeti u Zemlju nekoliko duhovnih maksima, sa snagama koje su došle iz misterija koji blijede. Tada se na tome temeljio socijalni život. Bilo je to u trećem post-atlantskom razdoblju; povijesno je malo zapisano. Ali ponavljanje onoga što se tada dogodilo događa se i sada. Zamislite što se u to vrijeme proširilo kao impuls s istoka na zapad, pretvoreno u čisto materijalno u

petom post-atlantskom razdoblju: U to su vrijeme atavističke duhovne snage donijele socijalnu strukturu dajući ljudima snažne duhovne impulse; to treba unijeti u čovječanstvo. U to se vrijeme htjelo dati duhovno. Zamislite sada suprotno: Neki ljudi za sebe žele osvojiti materijalnu oblast Zemlje, oduzeti to drugim ljudima. Upravo je to uzrokovalo katastrofe toliko godina nakon Otajstva Golgote. Rimsko carstvo je propalo. U to vrijeme bila je provala duhovnih katastrofa koje su kulminirale činjenicom da su određeni narodi s istoka htjeli preplaviti zemlje svijeta pojedinim maksimumima. Isto se događa i sada kada britansko-američki narod želi oduzeti Zemlju od ljudi. To je iza cijele stvari. I provodi se točno ista stvar: pojavljuje se kao zrcalna slika. Ne postoji drugi način razumijevanja onoga što se događa u sadašnjosti osim kad se pogleda u stvarni tijek ljudskog razvoja, kada prava povijest zauzme mjesto onoga što se sada proučava kao povijest. Više nego ikada, radi budućnosti, potrebno je da ljudi potpuno osvijeste ono što se doista događa. Današnji gospodarski život dugo je bio kaos iz kojeg se razvila ova katastrofa. Sada imate dvije stvari uključene u to. Od zapada prema istoku: zrcalna slika onog što se dogodilo u prošlosti; od istoka prema zapadu: struja zastarjele kulture i znanja. Tu još imate ostatke starog duhovnog gledanja azijskog Orijenta, onoga što je učinilo da proširi duhovno, da ugura duhovno. Ako proučavate sadašnju katastrofu, otkriti ćete rat duša koje dolaze s istoka, tamo se duše bore za utemeljenje istočno-slavenskih koncepata; preko puta od zapada na istok: čisto materijalni rat za prodajna područja. Ove stvari se mogu razumjeti samo kako se na njih gleda iz šire perspektive. Ali potrebno je slobodno govoriti o ovim stvarima. Ljudi trebaju znati što se zaista događa u svijetu u kojem žive. To je od najveće važnosti. No, ono što treba prestati je da ljudi doslovno prespavaju ono što se događa. Ljudi ne razumiju ni najvažnije događaje našeg vremena. Oni ne mogu shvatiti njihovu težinu, jer se sada to može napraviti samo ako je stvar osvijetljena svijetlom duhovnog znanja. Ne mogu se osvijetliti na bilo koji drugi način.

No, kako se najučćeniji ljudi odnose prema današnjem znanju znanosti duha? Da, imamo dobar primjer. Na raznim sam mjestima spominjao da je zanimljiva činjenica da je napisana knjiga iz Haeckel-ove škole, to jest od strane Haeckel-ova učenika, Oscara Hertwiga, izvrsna knjiga: '*Nastanak organizama, opovrgavanje Darwinove teorije slučaja*'. U njoj je Oscar Hertwig ukazao na razne mane darvinizma. Ovoj knjizi dao sam mnogo pohvala. Ali moramo napustiti vjerovanju u bilo koji autoritet. Budući da se nedavno pojavila još jedna knjiga istog Oscara Hertwiga: '*Zur Abwehr des ethischen, sozialen und politischen Darwinismus*'. Ne smijete reći: Pa, Steiner je pohvalio Hertwiga, pa proučimo njegovu posljednju knjigu imajući to na umu – jer tada ćete se razočarati. Razočaranje, moram reći: Iako je jedna knjiga izvrsna, ova najnovija je amaterska, najbesmislenija stvar koja se može reći o temi. Dakle, ako samo želite reći: Steiner je to pohvalio, pa ga možemo prihvatiti kao evanđelje – onda sam prisiljen isto napraviti i za ovu knjigu, samo suprotno. U našim redovima ne smije cvjetati vjera u autoritet, već samo naše vlastito gledanje, naše mišljenje. Ali od čega to zapravo dolazi? Hertwig je izvrstan prirodoslovnik; ali se pojmovi prirodnih znanosti ne smiju uvoditi u socijalne odnose. Učinite li tako, posvuda ćete pronaći samo mrtvu, umiruću povijest, kao što je slučaj s Gibonom, koji je napisao izvrsnu priču o propadanju Rimskog carstva.

Jedan od misterija povijesnog razvoja – već sam to objasnio – je da ako netko želi razmatrati povijesno razdoblje s pojmovima koji vrijede u prirodnoj znanosti, nikada neće pronaći ono što raste i niče, već samo ono, što prelazi u leš. Znakovi opadanja u povijesnom životu susreću se tek kad se pokušaju koristiti izrazi koji su dobro primjenjivi u prirodnoj znanosti. Ponekad su ljudi to osjećali. Zato je Trietschke rekao da su pokretačke snage u povijesti, strasti i glupost ljudi. Naravno, to nije tako. Tijekom povijesnog razvoja silaze nesusvesne sile. Zato je istina: ako želite unijeti propadanje u javni život, uključujući praktični, onda u parlamente postavite znanstvenike i teoretičare. Ti će ljudi donositi zakone koji izazivaju znakove propadanja, jer s onim što se danas smatra znanstvenim, u povijesti se mogu naći samo znakovi propadanja. Te stvari moraju ući u svijest ljudi. To je mnogo potrebnije nego što većina ljudi vjeruje i to se mora shvatiti ako je netko pošten i iskren prema onome što će čovječanstvo odvesti od sadašnjih katastrofalnih vremena. Ne smiju se prespavati važni događaji koji nesusvesno ulaze u ljudski život, s kojima se ljudska bića neće moći nositi sa svojom sviješću, ako to ne žele osvijetliti sa znanošću duha. No poanta je u tome da se život shvaća u njegovoj stvarnosti, da se zaista gleda u pravu strukturu života.

Moramo uzeti u obzir interakciju ova tri impulsa: normalnog čovjeka, luciferskog, ahrimanskog. S tim se stvarima ne smije postupati tako da se kaže: želim biti normalna osoba, pa izbjegavam sve ahrimansko, sve lucifersko! - Svatko tko želi biti zaista dobar, tko želi izbjeći sve ahrimansko, sve lucifersko, lupi u lucifersko s jedne strane, a u ahrimansko s druge.

Jer nije riječ o izbjegavanju stvari, već o dovođenju ahrimanskog i luciferskog u ravnotežu. Lucifersko je pretežno svojstveno mladima, ahrimansko odgovarajućoj dobi. Lucifersko je više svojstveno ženi, ahrimansko muškarcu. Kad gledamo u budućnost, fokusirani smo na ahrimansko; kad pogledamo u prošlost, u ono što bi još trebalo biti klica, fokusirani smo na lucifersko. Ako pogledamo Britansko carstvo, gledamo u oblast Ahrimana; u slučaju istočnjačkih državnih institucija gledamo na teritorij Lucifera. Poanta je u tome da posvuda nalazimo kako te sile ulaze u ljudski život. Ne smije se biti slijep za te stvari.

Uzmite samo jednu stvar: U čitavoj socijalnoj strukturi čovječanstva lucifersko je ponekad igralo katastrofalnu ulogu, jer se nije znalo kako ga ispravno usmjeriti, jer mu se dopuštalo da nadvlada. Stoga su luciferski impulsi igrali važnu ulogu u načinu na koji se napravljena socijalna struktura. Čak su i u školi mala djeca navikla na to: 'biti prvi', 'biti drugi', 'biti treći'. Zamislite samo kakva je luciferska ambicija uključena kada čovjek želi postati premijer! Onda opet titule, i medalje i sve što ide uz njih! Zamislite kakvu je socijalnu strukturu izgradilo lucifersko! Ali ovo vrijeme se bliži kraju; to bi također bilo nešto što bi trebalo prepoznati! Vrijeme ističe, lucifersko sve više odlazi u sjenu. I bilo bi dobro da su ljudi malo oprezniji u vezi s nestajanjem luciferskog. Ali ne reagiraju na nešto što pak na drugi način ulazi kao štetno. Odnosno: ahrimansko zauzima mjesto luciferskog. Krilatica je skovana: Slobodan prolaz za sposobne! - Već sam rekao: Kakve je korist ako kažete 'Slobodan prolaz za sposobne', a zatim svog nećaka smatrate najспособnijim! - Nije li istina, važno je gledati u konkretno, u stvarno. Ali nije to ono na što mislim sada, mislim na

ovo: Cijeli ahrimanski sustav dolazi s vrlo opasnim nuspojavama. Ovaj ahrimanski sustav ima neke veze s ovom frazom, koja se danas naziva test darovitosti u obrazovnom području. Ovaj test darovitosti danas se svugdje hvali. Ljudi su đavolski opsjednuti govoreći o tome. Od određenog broja, recimo od stotinu, darovitih dječaka i djevojčica, koji imaju osobito dobre svjedodžbe, treba odabrati najdarovitije, najbolje u smislu intelektualnosti, koncentracije, pamćenja i tako dalje. Za testiranje se sada koriste najnovije psihološke metode. Prema eksperimentalnoj psihologiji, naprimjer, inteligencija se provjerava na vrlo osebujan način. Djeci se predstavljaju tri pojma; ubojica, ogledalo, spas. Sada bi trebali pronaći vezu putem svoje inteligencije. Onaj tko samo pronalazi vezu: Ubojica se vidi u ogledalu poput drugih ljudi – samo je glup. Ali onaj koji pronađe 'najbližu stvar': Osoba se pogleda u ogledalo, vidi ubojicu koji se šalja i može se spasiti – on je normalan. 'Darovita' osoba bi bio netko tko kaže, naprimjer, da se ubojica prikrade do ogledala, vidi svoje vlastito lice u ogledalu, uplaši se i odustane od ubojstva. Bio bi osobito pametan kada bi rekao, naprimjer: U blizini osobe čiji će život ubojica okončati nalazi se ogledalo; u mraku ubojica naleti na ogledalo, napravi buku i zatim ostavi se ubojstva. - Pa to je još pametnije! Ovako iskušavate svoj talent! Dakle, ovo bi trebalo biti nešto posebno veliko, a u stvari nije ništa drugo do prenošenje čisto ahrimanske metode, koja se odnosi na strojeve, na ljude. Najstrašnije stvari će izaći iz mehanizacije ljudskog života ako se na ovaj način želi otkriti talent. Ljudi samo trebaju razmišljati o onome što su sami prihvatili prije nekog vremena, i to će vam pokazati koliko su besmisleni ovi testovi. Uzmite čitav niz ljudi koji ove testove vide kao nešto važno; recimo naprimjer Helmholtz, fizičar i drugi. Da su svi oni testirani prema metodi testa za darovitost, mnogi bi bili predstavljeni kao netaleantirani, naprimjer Helmholtz. Sve se ove stvari moraju shvatiti mnogo ozbiljnije, jer o tim stvarima zavisi spas budućnosti. Ne smijemo se zadovoljiti praznim frazama. Moramo naučiti lekcije koje nas sami događaju uče.

Uzmite sljedeće: U budućnosti, recimo od 1930 do 1940, brojni ljudi će biti u njihovim četrdesetima ili ranim pedesetima. Zamislite da ste 1913. imali ovu misao, mislili ste: Od onih koji žive 1913. određeni broj će i dalje biti živ 1930, neki od njih će biti na vodećim položajima; socijalna struktura, općenito vanjski fizički život u raznim oblastima Zemlje, ovisiti će o njima. Otprilike možete zamisliti kako bi se stvari odvijale od 1930 do 1940 godine, da su osamnaestogodišnjaci, današnji mladi ljudi, tada bili u četrdesetima. Sada razmislite još jednom i zapitajte se: Koliko je onih koji bi učinili ono što ste očekivali za 1930, sada palo na ratištu, više neće moći sudjelovati u vođenju zemaljskih fizičkih poslova? - Drugi će sudjelovati! Zamislite ove dvije slike jednu pored druge: Da nije došlo do ove ratne katastrofe, ono što bi nastalo odgovaralo bi onome što ste u to doba zamišljali. A sada druga slika koju sada morate sami sebi predstaviti: Kako su možda svi oni koji su mogli imati najvažnija mjesta pali na bojištu! Ako zamislite takvu sliku, doći ćete do vrlo opipljivog koncepta maye, velike zablude vanjskog fizičkog plana. Je li ovaj fizički plan 1930 bio onakav kakav je trebao biti da su živjeli svi mladi iz 1913. godine? Tada bi bio potpuno drugačiji. Razmišljanje o ovakvim stvarima nije od važnosti. Ali samo znanost duha, kada se razmišlja o takvim stvarima, može ponuditi mogućnost razmišljanja u pravom smislu, realno i stvarno. Samo znanost duha dovodi nas do

konceptata koji nisu vezani za fizički mozak, već idu izvan njega. Trenutno je većina naših pojmova vezana uz fizički mozak, pa to oblikuje današnje razmišljanje. Upravo zato jer znanstveni pojmovi, koji su najbliže povezani s mozgom, dominiraju sadašnjošću, naše mišljenje u sadašnjosti ima posebnu kvalitetu: uskogrudnost, ograničenost. Jer je mišljenje koje je vezano za mozak općenito najviše uskogrudno. Znanost duha mora otrgnuti mišljenje od mozga, naše misli moraju postati pokretne. Naprimjer, danas sam pokušao pred vaše duše postaviti čitav niz misli, koje su lako pokretne i šire horizonte.

Ali ne samo da se horizont misli mora povećati, već i horizont osjećaja. Ljudi su postali toliki Filistejci jer su im misli vezane uz fizički život! Uz uskogrudnost, filistejstvo je glavna osobina našeg doba. Mnogi ljudi misle samo na ono što je ispred njih, i zanima ih samo njihov uski krug. Znanost duha mora ponovno odvesti ljude u prostranstva svemira, mora otkriti širi kontekst događaja ispred njih, jer se sadašnjost može shvatiti samo iz toga. Znanost duha mora ljude izvesti iz filistejstva. Znanost duha mora se boriti protiv uskogrudnosti i filistejstva.

Čak je i naša volja poprimila određena svojstva. Budući da je određena socijalna struktura izrasla iz materijalističke kulture, ljudi su postali nespretni. Nastala je nespretnost! Ljudi su se ugnijezdili u vrlo specifične teme i zapravo ne znaju ništa više osim svog predmeta, izuzetno su nespretni u pogledu svega ostalog. Danas upoznate ljude koji, jer nisu postali krojači, ne mogu sašiti gumb. No znanost duha ima posebnost u tome što razvija žive koncepte, koji prelaze u udove što također čini ljude vještimima. Lijek protiv uskogrudnosti, protiv filistejstva, protiv nespretnosti je znanost duha. Nama treba doba koje ljude izvodi iz ograničenosti, iz uskogrudnosti, iz nespretnosti, u široke horizonte, u širokogrudnost, u vještinu. Znanost duha mora se primiti sa žarom. Čak i najjednostavniji koncepti i ideje znanosti duha, pokazati će nam da je nesreća, sva patnja našeg vremena, a još nismo ni blizu vidjeli najgore, intimno povezana s nesklonošću čovječanstva prema duhu. Ljudi su se isključili iz božansko-duhovnog života i moraju ponovno pronaći vezu s božansko-duhovnim životom.

To sam vam ovaj put htio unijeti u dušu. Sve više dobivate osjećaj: Znakovi vremena govore jasno i zvučno! Ali ono što govore pronaći će samo onaj tko ih je naučio čitati putem znanosti duha. Ne mogu se naći riječi za to koliko ozbiljno i energično se mora shvatiti znanost duha, mora se nastaviti i dalje prožimati onim što nam znanost duha daje. Ljudi u naše vrijeme nemaju dovoljno hrabrosti razmišljati koje sile kroz život dolaze iz duha. To se mora naučiti, jer uglavnom nedostaje. Ako se to ne nauči, ova katastrofa koja je zadesila čovječanstvo, trajati će dugo, dugo. Izlaz iz sadašnjih sukoba treba tražiti uz pomoć znanosti duha. Molim vas da to shvatite ozbiljno i duboko: tada će ono o čemu smo htjeli razgovarati na ovom skupu uroditi pravim plodom u vašim srcima i dušama.

6. Što anđeo radi u našem astralnom tijelu?

Antropozofsko shvaćanje duha ne smije biti samo teoretski pogled na svijet, već kvasac, stvarna snaga u životu. Tek kada uspijemo istražiti taj pogled na svijet tako temeljito da on stvarno u nama oživi, on ispravno ispunjava svoju misiju. Jer vezujući našu dušu s ovom antropozofskom koncepcijom duha postajemo čuvari, takoreći, sasvim određenih i značajnih procesa u evoluciji čovječanstva.

Kakav god da je njihov pogled na svijet, ljudi su općenito uvjereni da misli i ideje u njemu nemaju statusa osim kao sadržaj njihovih vlastitih duša. Oni koji imaju takve poglede vjeruju da su misli i mentalne slike „ideali” koji će se utjeloviti u svijetu samo u onoj mjeri u kojoj ih čovjek uspije potvrditi svojim fizičkim djelima.

Antropozofski pristup postavlja uvjerenje da naše misli i ideje moraju naći i druge putove za ostvarenje osim puta kroz naša djela u fizičkom svijetu. Prepoznavanje ovog esencijalnog principa podrazumijeva da antropozof mora igrati svoju ulogu u *promatranju znakova vremena*. Mnogo toga se stalno zbiva u evoluciji svijeta; i dužnost je ljudi, posebno ljudi našeg vremena, da stječu stvarno razumijevanje o tome što se događa u evolucijskom procesu u koji su sami smješteni.

U slučaju pojedinog ljudskog bića, poznato je da treba uzeti u obzir stupanj njegova razvoja, ne samo vanjske činjenice i pojave oko njega. Mislite na to sasvim grubo na trenutak. Vanjski, fizički događaji se zbivaju oko ljudskih bića od pet, deset, dvadeset, trideset, pedeset, sedamdeset godina starosti. Ali nitko ne očekuje istu reakciju njihovih osjetila na te događaje od pet godina starih, deset godina starih, dvadeset godina starih, pedeset godina starih, sedamdeset godina starih! Kako se može očekivati da ljudska bića reagiraju na njihovo okruženje može se odrediti jedino uzimajući u obzir njihov stupanj razvoja. Svatko će to priznati u slučaju pojedinca.

Ali baš kao što postoje određeni stupnjevi evolucije pojedinog ljudskog bića, baš kao što se priroda njegovih snaga i sposobnosti razlikuje u djetinjstvu, srednjoj dobi i staroj dobi, tako se isto i snage i sposobnosti koje posjeduje čovječanstvo općenito stalno mijenjaju tijekom evolucije. Ne uzeti u obzir činjenicu da je karakter čovječanstva različit u 20-om stoljeću od onog kakav je bio 15-om stoljeću, a kamoli prije i u vrijeme Misterija na Golgoti, je spavati kroz proces svjetske evolucije. Jedna od najvećih mana, jedan od glavnih izvora odstupanja i konfuzije u našem vremenu, je ne obaziranje na to, kao i prevladavajući utisak da je moguće govoriti o čovjeku ili o čovječanstvu u terminima apstraktnih generaliziranja, da nema potrebe gledati na čovječanstvo kao da je uključeno u stalni proces evolucije.

Kako se može postići točniji uvid u ove stvari? Kao što znate, uvijek se spominjala važna faza u evoluciji čovječanstva. Grčko-latinska epoha civilizacije, u

trajanju od 8-og stoljeća B.C. do približno 15-og stoljeća, bio je period razvoja duše intelekta, ili duše uma; razvoj duše svijesti (duhovne duše) teče od 15-og stoljeća. To je faktor u evoluciji čovječanstva koji se bitno tiče našeg vlastitog vremena. Vrhovna sila u ljudskoj evoluciji od 15-og stoljeća do početka trećeg milenija, je duhovna duša.

Ali kod prave znanosti duha nikada ne smijemo stati na generaliziranju i apstrakcijama; svugdje i u svim vremenima naša težnja mora biti dosezanje konkretnih činjenica. Apstrakcije su, u najboljem slučaju, korisne radi znatiželje u najobičnijem smislu te riječi. Ako će duhovna znanost postati pravi kvasac i esencijalna životna snaga, ozbiljnost mora prevladati znatiželju i ne smijemo stati na apstrakcijama kao što je ova o kojoj sam upravo govorio. I točno je i važno da zbog toga što živimo u epohi duhovne duše moramo u obzir uzeti njen razvoj; ali tu ne smijemo stati.

Da bi došli do jasne koncepcije ovih stvari, moramo iznad svega detaljnije razmotriti prirodu samog čovjeka. U smislu znanosti duha, članovi čovjekova bića, počevši odozgo nadalje, su: Ego, astralno tijelo, etersko tijelo — kojeg sam u zadnje vrijeme također zvao tijelo formativnih snaga — i fizičko tijelo. Ego je jedini od tih članova u kojem živimo i funkcioniramo kao bića duha i duše. Ego nam je bio usađen od evolucije Zemlje i Duhova Forme koji time upravljaju. Fundamentalno govoreći, sve što ulazi u našu svijest ulazi kroz Ego. I ukoliko Ego, kako se otvara, ne bi ostao spojen — spojen preko tijela — s vanjskim svijetom, imali bi onoliko malo svijesti koliko imamo tijekom sna. Ego je taj koji nas povezuje s našim okruženjem; astralno tijelo je naslijeđe evolucije Mjeseca, etersko tijelo evolucije Sunca, fizičko tijelo, u svojim prvim rudimentima, evolucije Saturna.

Ali ako proučavate opis ovih tijela kakav je u knjizi, ***Osnove tajne znanosti***, shvatit ćete s kakvim je kompliciranim procesom došlo do ove četverostruke konstitucije čovjeka. Zar nije evidentno iz činjenica navedenih u toj knjizi da su Duhovi koji pripadaju svim hijerarhijama imali udjela u formiranju tri omotača čovjekova bića? Zar nije evidentno da je naš trostruki omotač koji se sastoji od fizičkog tijela, eterskog tijela, astralnog tijela, iznimno kompliciran? To nije jednostavno da ta tri omotača duguju svoje *porijeklo* suradnji hijerarhija; Hijerarhije još uvijek stalno rade unutar njih. I oni koji vjeruju da je čovjek samo aparat od kostiju, krvi, mesa i tako dalje, o kojem govore prirodna znanost, fiziologija, biologija i anatomija, ne razumiju njegovu prirodu.

Ako iskreno proučavamo ove omotače čovjeka, shvaćamo da duhovna bića viših hijerarhija mudro rade zajedno i daju smisao svemu što se odvija, bez da smo mi toga svjesni, u našim tjelesnim omotačima. Iz kratkih osnova koje sam dao u ***Tajnoj znanosti*** o suradnji koja se odvija između određenih bića hijerarhija da bi čovjek mogao postojati, shvatili ste kako zapetljani moraju biti detalji. Pa ipak ako će se shvatiti čovjeka, također i te stvari moraju biti proučavane sve konkretnije.

U ovoj domeni je teško čak i formulirati konkretno pitanje, zbog ogromne kompleksnosti svih takvih pitanja. Pretpostavimo na trenutak da je netko pitao: Što Hijerarhija, recimo, Serafina ili Dinama (Moći) radi u čovjekovu eterskom tijelu u

godini 1918 sadašnjeg ciklusa evolucije? Jer zasigurno možemo pitati to pitanje, baš kao što možemo pitati da li sada u Luganu kiši ili ne. Ni na jedno pitanje se ne može odgovoriti samim razmišljanjem ili teoretiziranjem, već jedino konstatacijom činjenica. Baš kao što bi morali doznati, možda pomoću telegrama, da li kiši u Luganu ili ne, tako je nužno istražiti same činjenice, da bi dobili odgovor na pitanje kao što je: Koji je zadatak Duhova Mudrosti ili Trona u eterskom tijelu čovjeka tijekom sadašnjeg ciklusa evolucije? Jedino, ova potonja vrsta pitanja je neopisivo složena i ne možemo napraviti više nego pristupiti domeni gdje se ovakvo pitanje pojavilo. Velika pažnja je posvećena da se čovjek ne vine previše visoko i postane arogantan i ohol u njegovim nastojanjima da stekne znanje o tim stvarima.

Grubo govoreći, to su kandidati *najbliži* nama — oni koji nas se direktno tiču — o kojima možemo dobiti jasan pogled. I takvo gledanje *moramo* steći, ako nećemo ostati uspavani na našim postajama evolucije čovječanstva.

Ja ću prema tome govoriti o pitanju koje je manje maglovito i nedefinirano nego pitanje o tome što Dinami ili Troni rade u našem eterskom tijelu. Govoriti ću o drugom pitanju od neposredne važnosti za čovjeka u sadašnje vrijeme. To je pitanje: Što *Anđeli* — duhovna bića najbliža čovjeku — rade u čovjekovu astralnom tijelu u sadašnjem ciklusu evolucije?

Astralno tijelo je član najbliži Egu; očito, prema tome, odgovor na to pitanje nam je od vitalnog interesa. Anđeli su hijerarhija neposredno iznad same hijerarhije ljudi. Tako pitanje nije previše arogantno i vidjet ćemo kako može biti odgovoreno. Što Anđeli rade u čovjekovu astralnom tijelu u sadašnjoj epohi koja je počela u 15-om stoljeću i trajati će do početka trećeg milenija?

Što u općenitom smislu treba reći u odgovoru na takvo pitanje? Može se samo reći da duhovno istraživanje, kada je iskreno provedeno, nije stvar žongliranja s idejama ili riječima, već utire put u stvarnu sferu gdje duhovni svijet postaje primjetan ... ali na to pitanje može se, u stvari, plodonosno odgovoriti jedino u dobu same duhovne duše.

Možete misliti da ako bi ovo pitanje bilo pitano u drugim epohama, odgovor bi vjerojatno bio ono što predstoji. Ali niti u epohi atavističke vidovitosti niti u grčko-latinskoj civilizaciji ne bi se *moglo* odgovoriti na ovo pitanje, jer su slike koje su se u čovjekovoj duši javljale iz atavističke vidovitosti činile nejasnim njegove opservacije djela Anđela u njegovu astralnom tijelu. Ništa se od toga ne bi moglo vidjeti, upravo zato jer je u sebi imao slike atavističke vidovitosti. A u grčko-latinskom periodu, misao nije bila jaka kao što je danas. Misao je ojačala kao direktna posljedica prirodne znanosti. Stoga u epohi duhovne duše ovakva pitanja mogu biti predmet svjesnog proučavanja. Plodonosnost duhovne znanosti u životu mora se pokazati činjenicom da mi ne prolazimo samo teorije već znamo kako reći stvari od bitke važnosti za život.

Što anđeli rade u našem astralnom tijelu? Uvjerenje o tome što rade može nam doći tek kada smo postigli određeni stupanj vidovitosti i možemo percipirati što se

stvarno zbiva u našem astralnom tijelu. Određeni stupanj barem Imaginativne spoznaje treba prema tome biti dosegnut ako će se na to pitanje odgovoriti.

Tada se otkriva da ta bića hijerarhije anđela — posebno preko njihovog rada u suglasju, premda u izvjesnom smislu svaki pojedini anđeo ima svoj zadatak u vezi sa svakim pojedinim ljudskim bićem — ta bića formiraju *slike* u čovjekovu astralnom tijelu. Pod vodstvom Duhova oblika (Ekskuzija) anđeli formiraju slike. Ukoliko nismo dosegnuli nivo Imaginativne spoznaje mi ne znamo da se slike stalno formiraju u našem astralnom tijelu. One se javljaju i odlaze, ali bez njih za čovječanstvo ne bi bilo evolucije u budućnost u skladu s namjerama Duhova oblika. Duhovi oblika su obvezni, za početak, otkriti u slikama ono što s nama žele postići tijekom evolucije Zemlje i iza. I onda, kasnije, slike postaju stvarnost u preobraženom čovječanstvu.

Preko anđela, Duhovi oblika već oblikuju te slike u našem astralnom tijelu. Anđeli formiraju slike u čovjekovu astralnom tijelu i te slike su dostupne mišljenju koje je postalo vidovito. Ako smo u mogućnosti proučavati te slike, postaje očito da su utkane u skladu sa sasvim određenim impulsima i principima. U njima su sadržane snage za buduću evoluciju čovječanstva. Ako gledamo anđele kako izvršavaju taj njihov rad — premda zvuči čudno, to bi trebalo izraziti na ovaj način — jasno je da imaju sasvim određeni plan za buduću konfiguraciju socijalnog života na Zemlji; njihov cilj je u astralnim tijelima ljudi izazvati takve slike koje će donijeti sasvim određene uvjete u socijalnom životu budućnosti.

Ljudi mogu zazirati od pojma da anđeli žele prizvati u njima ideale za budućnost, ali svejedno je tako. I zaista u formiranju tih slika anđeli rade na određenom principu, naime, da u budućnosti ni jedno ljudsko biće neće naći mir u uživanju sreće ako su drugi pored njega nesretni. Impuls bratstva u apsolutnom smislu, ujedinjenje ljudske rase u ispravno shvaćeno bratstvo — to će biti vodeći princip socijalnih uvjeta u fizičkoj egzistenciji.

To je jedan princip po kojem anđeli formiraju slike u čovjekovu astralnom tijelu.

Ali postoji i drugi impuls u radu anđela. Anđeli u vidu imaju određeni cilj, ne samo u vezi vanjskog socijalnog života već također i sa čovjekovim životom duše. Preko slika koje ulijevaju u astralno tijelo njihov cilj je da u budućem vremenu svako ljudsko biće vidi u svakom i svim svojim drugovima skrivenu *božanstvenost*.

Sasvim jasno, tada, prema namjeri koja je u podlozi rada anđela, stvari će u budućnosti biti veoma različite. Niti u teoriji ni u praksi ne bi trebali gledati samo na čovjekove fizičke kvalitete, gledajući ga kao više razvijenu životinju, već svako ljudsko biće moramo suočiti s punim shvaćanjem da se u njemu otkriva nešto od božanskih temelja svijeta, otkrivajući se kroz meso i krv. Shvatiti čovjeka kao sliku otkrivenu od duhovnog svijeta, shvatiti to sa svom ozbiljnošću, svom snagom i svim uvidom u našu zapovijed — to je impuls položen od anđela u slike.

Kada je to jednom ispunjeno, biti će sasvim određena posljedica. Osnova svih religijskih osjećaja koji će se u budućnosti razviti u čovječanstvu biti će priznanje, ne

samo u teoriji već u stvarnoj praksi, da je svako ljudsko biće napravljeno prema slici Božanstva. Kada to vrijeme dođe neće biti potrebe za bilo kakvom religijskom prinudom; jer će tada svaki susret jednog čovjeka s drugim sam po sebi biti prirode religijskog obreda, sakrament, i nitko neće trebati posebnu Crkvu s institucijama na fizičkom planu da podržava religijski život. Ako Crkva stvarno sebe razumije, jedan njen cilj mora biti da učini sebe ne-nužnom na fizičkom planu, kako cjelina života postaje izraz nadosjetilnog.

Poklanjanje čovjeku potpune *slobode u religioznom životu* — to leži iza impulsa, ili barem, rada anđela.

I postoji treći cilj: Napraviti za čovjeka mogućim *dosegnuti Duh preko mišljenja*, prijeći bezdan i preko mišljenja doživjeti stvarnost Duha.

Znanost duha za duh, sloboda religijskog života za dušu, bratstvo za tjelesni život — to odjekuje kao kozmička glazba kroz rad anđela u astralnim tijelima ljudi.

Sve što je neophodno je podići našu svijest na drugi nivo i trebali bi se osjetiti premješteni na to divno radilište anđela u čovjekovu astralnom tijelu.

Mi živimo u doba duhovne duše, i u ovom dobu anđeli rade u astralnom tijelu čovjeka kao što sam opisao. Čovjek to mora postepeno razumjeti u svojoj potpuno budnoj svijesti. To je dio samog procesa ljudske evolucije. Kako se tako nešto može izraziti? Gdje trebamo tražiti ovaj rad anđela?

To još može biti otkriveno u čovjeku dok spava, u uvjetima koji prevladavaju između trenutaka padanja u san i buđenja — također i u pospanim budnim stanjima. Često sam govorio da premda su ljudi budni, oni u stvari spavaju u odnosu na najvažnije stvari u životu. I mogu vam dati ne baš obećavajuće jamstvo da svatko tko ide kroz život probuđenom sviješću danas nalazi brojna ljudska bića koja zaista spavaju. Puštaju da se događaji dogode bez da imaju i najmanjeg interesa za njih, bez zanimanja za njih ili da se vide u tim događajima na bilo koji način. Veliki svjetski događaji često prolaze pokraj ljudi baš kao što nešto što se događa u gradu prolazi pokraj spavača ... premda su ljudi očito budni. U ovakvim vremenima, dok ljudi, unatoč tome što su budni, spavaju tijekom nekih bitnih događaja, može se vidjeti kako se u njihovim astralnim tijelima — sasvim nezavisno od toga što oni žele ili ne žele znati — ovaj važan rad anđela nastavlja.

Ovakve stvari se odvijaju na način koji se nužno mora činiti zagonetan ili paradoksalan. Čovjeka bi se moglo smatrati potpuno nedostojnim ikakve veze s duhovnim svijetom. Ali istina o ovakvom čovjeku bi mogla biti da je u toj inkarnaciji on samo grozni puh koji spava kroz sve što se oko njega zbiva. Ipak jedan od zborova anđela radi na njegovom astralnom tijelu na budućnosti čovječanstva. Promatranje njegova astralnog tijela pokazuje da se koristi, unatoč tim uvjetima.

Ono što je važno, međutim, je da čovjek postane svjestan ovih stvari. Duhovna duša se mora uzdići na nivo gdje je moguće prepoznati ono što se može otkriti jedino na ovaj način.

Nakon svega ovoga, razumjeti ćete me kada naglašavam da je ova epoha duhovne duše pravac prema određenom događaju, i da će — baš zato što je uključena duhovna duša — ovisiti o samom čovjeku kakve će taj događaj imati posljedice u evoluciji čovječanstva. Može doći stoljeće ranije ili stoljeće kasnije, ali je vezan uz dio evolucijskog procesa. Može ga se okarakterizirati izrekom: Čisto preko duhovne duše, čisto preko njihova svjesnog mišljenja, ljudi moraju doći do točke aktualne *spoznaje* što anđeli rade da bi pripremili budućnost čovječanstva. Učenja duhovne znanosti u toj domeni moraju postati praktična mudrost u životu čovječanstva — praktična, jer ljudi mogu biti uvjereni da njihovoj vlastitoj mudrosti pripada da prepoznaju ciljeve anđela, onakve kakve sam opisao.

Ali napredak ljudske rase prema slobodi je već otišao toliko da o samom čovjeku zavisi da li će prespavati taj događaj ili se suočiti s potpuno budnom sviješću. Što bi to zahtijevalo? Suočiti se s tim događajem sasvim budnom sviješću zahtijevalo bi proučavanje duhovne znanosti, što je danas moguće. Zaista ništa drugo nije potrebno. Vježbanje različitih meditacija i pažnja prema uputama danim u knjizi ***Kako se stječu spoznaje viših svjetova***, bila bi dodatna pomoć. Ali esencijalni korak je već poduzet kada se proučava duhovna znanost i zaista svjesno razumije. Duhovna znanost se danas može proučavati bez razvijanja vidovitih sposobnosti. Svatko to može, tko ne pregrađuje svoj put vlastitim predrasudama. I ako ljudi sve temeljitije proučavaju duhovnu znanost, ako asimiliraju njene koncepte i ideje, njihova svijest će postati tako budna da će umjesto spavanja kroz određene događaje, biti ih potpuno svjesni.

Ti događaji se mogu detaljnije karakterizirati, jer znati što radi anđeo je samo pripremni stupanj. Esencijalna stvar je da će u određeno vrijeme — zavisno, kako sam rekao, od stava koji ljudi sami usvoje to će biti ranije ili kasnije ili u najgorem slučaju uopće neće — anđeli čovječanstvu otkriti *trostruku istinu*.

Najprije, biti će pokazano kako će njegov originalni interes omogućiti čovjeku da razumije dublju stranu ljudske prirode. Doći će vrijeme — i ne smije proći neopaženo — kada od duhovnog svijeta ljudi prime preko svog anđela impuls koji će upaliti daleko dublji interes za svako pojedino ljudsko biće nego što smo ga skloni imati danas. Taj povećani interes za naše drugove neće se otvoriti na subjektivan, ležeran način koji bi ljudi preferirali, već će naglim poticajem određena tajna biti udahnuta ljudima s duhovne strane, naime, *što je zaista drugi čovjek*. S ovim mislim nešto sasvim konkretno — ne nikakvo teoretsko razmatranje. Ljudi će nešto naučiti čime će biti upaljen njihov interes za svakog pojedinca. To je jedna stvar — i to je ono što će posebno utjecati na *socijalni život*.

Drugo: Iz duhovnog svijeta anđeo će otkriti ljudima da, kao dodatak ostalom, Krist impuls zahtijeva *potpunu slobodu u pitanjima religijskog života*, da je jedino pravo kršćanstvo ono koje čini mogućim potpunu slobodu religijskog života.

I treće: Neupitan uvid u *duhovnu prirodu svijeta*.

Kao što sam rekao, ovaj događaj teži da se odigra na takav način da u njemu sudjeluje duhovna duša u čovjeku. To lebdi nad evolucijom čovječanstva, jer rad anđela vodi prema tome preko slika utkanih u čovjekovo astralno tijelo.

Ali neka bude istaknuto da se taj događaj koji se nadvio suprotstavlja *volji čovjeka*. Mnoge stvari koje bi trebale voditi do svjesnosti o tom događaju mogu biti i zaista i jesu ostavljene neriješene.

Ali kao što znate, ima i drugih bića koja rade u evoluciji svijeta, bića koje zanima skretanje čovjeka s njegovog ispravnog smjera: to su ahrimanska i luciferska bića. Ono što sam upravo rekao pripada božanskoj oporuci evolucije čovječanstva. Ako bi čovjek slijedio diktat vlastite prave prirode, ne bi sasvim propustio percipirati što anđeli otvaraju u njegovu astralnom tijelu; ali cilj luciferskih bića je razdvojiti čovjeka od uvida u rad anđela. I oni to uređuju obuzdavanjem čovjekove slobodne volje. Pokušavaju zamračiti njegovo razumijevanje o vršenju slobodne volje. Istina, oni ga žele napraviti dobrim — jer sa aspekta o kojem sada govorim, Lucifer želi da bude dobrota, duhovnost, u čovjeku — ali automatska dobrota, automatska duhovnost — bez slobodne volje. Lucifer želi da čovjek bude vođen automatski, u skladu sa savršeno dobrim principima, do vidovitosti — ali ga želi lišiti slobodne volje, otkloniti od njega mogućnost činjenja zla. Lucifer želi od čovjeka napraviti biće koje, istina, djeluje iz duha, ali djeluje kao *odsjaj*, kao robot, bez slobodne volje.

To je povezano s određenim specifičnim tajnama evolucije. Kao što znate, luciferska bića su zaostala na određenom stupnju evolucije i ona uvode element koji je stran normalnom procesu evolucije. Ona su duboko zainteresirana da tako vežu čovjeka da ne razvije slobodnu volju, jer oni sami nisu stekli slobodnu volju. Slobodna se volja može steći samo na Zemlji ali luciferska bića nisu željela ništa imati sa Zemljom; željela su samo Saturn-, Sunce-, Mjesec- evoluciju, i da ostanu na tim stupnjevima. U određenom smislu mrze slobodnu volju čovjeka. Njihov način djelovanja je visoko duhovan, ali je automatski — to je od velike važnosti — i žele podići čovjeka u njihove duhovne visine, napraviti ga robotom — duhovnim, ali automatski duhovnim, bićem. Time će se u jednu ruku pojaviti opasnost da preuranjeno, prije nego je njegova duhovna duša u punoj funkciji, čovjek postane biće čije su djela ona od duhovne lutke i da spava kroz otkrivenje koje se nadvilo.

Ali i ahrimanska bića rade da zamrače to otkrivenje. Ona ne pate da naprave čovjeka posebno duhovnim, već prije da *unište u njemu svijest o vlastitoj duhovnosti*. Ona mu streme usaditi uvjerenje da nije ništa više osim potpuno razvijene životinje. Ahriman je u stvari učitelj *par excellence* materijalističkog darvinizma. On je također veliki učitelj svih onih tehničkih i praktičnih težnji u evoluciji Zemlje gdje se odbija priznati valjanost svega osim vanjskog života osjetila, gdje je jedina želja širenje tehnologije, tako da iako nešto uglađenije, ljudi trebaju zadovoljiti glad, žeđ i druge potrebe na isti način kao i životinja. Ubiti, zamračiti u čovjeku svijest da je slika božanstva — to je što ahrimanska bića teže svakakvim suptilnim znanstvenim sredstvima postići u našem dobu duhovne duše.

U ranijim epohama ne bi bilo koristi da ahrimanska bića zamrače od čovjeka istinu ovakvim teorijama. A zašto? Čak i tijekom grčko-latinskog doba, ali još i više u

ranijoj epohi kada je čovjek još imao slike atavističke vidovitosti, *kako* je mislio bilo je potpuno nebitno: imao je svoje slike i te slike su bile prozori kroz koje je gledao u duhovni svijet. Što god je Ahriman mogao insinuirati čovjeku u vezi njegova odnosa prema životinji ne bi imalo nikakva efekta na njegov način života. Misao je po prvi puta postala zbilja snažna — mogli bi i reći, snažna u njenoj nespretnosti — u našoj petoj post-atlantskoj epohi, od 15-og stoljeća. Tek je od tada mišljenje bilo sposobno dovesti duhovnu dušu u oblast duha, ali je u isto vrijeme sprječavati da uđe u duhovni svijet. Tek sada prolazimo kroz doba kada teorija ili znanost, putem svijesti, lišavaju čovjeka njegove božanstvenosti, njegovog znanja o božanstvenosti. Tek u dobu duhovne ili duše svijesti to je moguće. Stoga ahrimanski duhovi teže širiti učenja koja zamračuju čovjekovo božansko porijeklo.

Iz ovog navođenja struja koje rade suprotno od normalne, po božjoj volji evolucije čovjeka može se zaključiti kako treba provoditi život, da ga otkrivenje koje se nadvilo ne bi našlo u stanju spavanja. Može doći do velike opasnosti i ljudi na to trebaju biti spremni. Ako nisu, umjesto događaja koji treba igrati veliku ulogu u oblikovanju buduće evolucije Zemlje, naići će velika opasnost za tu evoluciju.

Sada određena duhovna bića postižu svoj razvoj *preko* čovjeka koji evoluiraju zajedno s njima. Anđeli koji otvaraju njihove slike u ljudskom astralnom tijelu ne rade to iz zabave već da bi nešto postigli. Ali pošto taj cilj treba biti postignut u samom zemaljskom čovječanstvu, cijela stvar će postati igra ako je, dosegnuvši stupanj duhovne duše, čovjek namjerno ignorira. Postati će igra! Anđeli bi igrali igru u evoluciji čovjekova astralnog tijela! Tek kada je ta aktivnost shvaćena u samom čovječanstvu, to nije igra već ozbiljna stvar.

Iz ovog možete shvatiti da rad anđela jest, i unatoč svim okolnostima mora to ostati, ozbiljan. Samo zamislite kakvo bi stanje bilo iza scene egzistencije ako bi preko svoje uspavanosti čovjek mogao preokrenuti rad anđela u igru!

I što ako se to ipak dogodi? Što ako čovječanstvo na Zemlji bude ustrajno u spavanju kroz velika duhovna otkrivenja u budućnosti? Ako bi se to dogodilo u odnosu na slobodu religijskog života, na primjer, ako bi ljudi spavali kroz ponavljanje Misterija na Golgoti na eterskom planu, ponovno pojavljivanje eterskog Krista, ili drugih stvari isto tako, tada bi anđeli trebali pokušati drugačija sredstva postizanja onog što su slike koje tkaju u astralnom tijelu ljudi trebale postići. Ako ljudi ne dopuste da se to postigne u astralnom tijelu dok su budni, anđeli bi, u tom slučaju, težili ispuniti ciljeve preko njihovih uspavanih tijela. Dakle ono što anđeli nisu mogli postići, jer su u njihovom budnom životu ljudi to prespavali, bilo bi postignuto uz pomoć fizičkog i eterskog tijela ljudi tijekom stvarnog spavanja. Tamo bi anđeli tražili snage potrebne za ispunjenje onog što se nije moglo postići kroz ljude u njihovoj naširoko budnoj svijesti kada su duše bile unutar eterskog i fizičkog tijela u budnom stanju. To bi bilo postignuto pomoću eterskog i fizičkog tijela u stanju spavanja, kada je ljudsko biće koje bi trebalo biti svjesno što se događa, ono bilo izvan tih tijela sa svojim Egom i astralnim tijelom.

Tu leži velika opasnost u dobu duhovne duše. To je ono što se još može dogoditi ako se, prije početka trećeg milenija, ljudi odbiju okrenuti duhovnom životu. Treći

milenij počinje godinom 2000, tako da je malo vremena pred nama. Još bi se moglo dogoditi da cilj anđela u njihovom radu bude morao biti postignut pomoću uspavanih tijela ljudi — umjesto preko budnog čovjeka. Anđeli još mogu biti osuđeni da povuku cijeli svoj rad iz astralnog tijela i urone ga u etersko tijelo da bi ga doveli do ispunjenja. Ali tada, u svom pravom biću, čovjek ne bi imao udjela u njemu. Trebalo bi biti izvršeno u eterskom tijelu dok čovjek nije tamo, samo zato jer ako bi *bio* tamo u budnom stanju, on bi ga ometao.

Dao sam vam sada opću sliku ovih stvari. Ali što će biti posljedica ako anđeli budu morali izvršiti taj rad bez da sudjeluje sam čovjek, da ga provedu u njegovom eterskom i fizičkom tijelu tijekom spavanja?

Posljedice za evoluciju čovječanstva bi bez sumnje bile trostruke. Najprije, nešto bi bilo izazvano u uspavanim ljudskim tijelima — dok Ego i astralno tijelo nisu bili unutar njih — i čovjek bi se s tim susreo ujutro pri buđenju ... ali tada bi to postao instinkt umjesto svjesne duhovne aktivnosti i prema tome *štetno*. Zaista je tako: određeno instinktivno znanje koje bi se pojavilo u ljudskoj prirodi, instinktivno znanje povezano s misterijem rođenja i začecem, sa seksualnim životom u cjelini, prijeti da postane štetno ako opasnost o kojoj sam govorio bude ostvarena. Određeni anđeli bi tada i sami pretrpjeli promjenu — promjenu o kojoj ne mogu govoriti, jer je to predmet koji pripada višim tajnama znanosti o Inicijaciji koje se još ne mogu otkriti. Ali ovoliko se sigurno može reći: Posljedica u evoluciji čovječanstva bila bi da bi se određeni instinkti povezani sa seksualnim životom pojavili u opasnom obliku umjesto u dobrom, pri jasnoj budnoj svijesti. Ti instinkti ne bi bili samo odstupanja već bi prešli u, i oblikovali socijalni život, iznad svega bi ljude spriječili — preko onog što bi onda ušlo u njihovu krv kao posljedica seksualnog života — od ostvarivanja bratstva u bilo kojem obliku na Zemlji, i prije bi ih pobudilo na pobunu protiv toga. To bi bila stvar instinkta.

Dakle kritična točka leži naprijed kada se može skrenuti desno — ali to zahtijeva budnost — ili lijevo, što dopušta spavanje. Ali u tom slučaju na scenu dolaze instinkti — instinkti plašljive vrste.

I što mislite da će znanstveni eksperti reći kada takvi instinkti postanu očigledni? Reći će da je to prirodan i neizbježan razvoj u evoluciji čovječanstva. Od prirodne znanosti na ove stvari ne može biti bačeno svijetlo, jer bilo da ljudi postanu anđeli ili vragovi bila bi jednako sposobna za objašnjenje znanstvenim rezoniranjem. Znanost bi u oba slučaja rekla isto: kasnije je posljedica ranijeg ... toliko je velika i mudra interpretacija prirode u pogledu uzročnosti! Prirodna znanost bi bila potpuno slijepa za događaj o kojem sam govorio, jer ako ljudi postanu napola vragovi preko njihovih seksualnih instinkta, znanost će zapravo gledati to kao prirodnu nužnost. Znanstveno, dakle, stvar jednostavno nema objašnjenja, jer što god se desilo, sve se od znanosti može objasniti. Činjenica je da se ove stvari mogu razumjeti jedino duhovnom, nadosjetilnom spoznajom. To je jedan aspekt.

Drugi aspekt je da se od takvog rada koji uključuje promjene i na samim anđelima, još jedan rezultat gomila za čovječanstvo: instinktivno znanje o određenim lijekovima — ali znanje štetne vrste!

Sve povezano s medicinom napraviti će veliki napredak u materijalističkom smislu. Ljudi će steći instinktivne uvide u medicinska svojstva određenih supstanci i određenih postupaka — i time napraviti strašnu štetu. Ali šteta će se nazivati korisnom. Bolestan čovjek će se nazivati zdravim, jer će se percipirati da primjena određenog postupka vodi do nečeg prijatnog. Ljudi će u stvari *voljeti* stvari koje ljudsko biće čine — u određenom smjeru — nezdravim.

Znanje o medicinskim efektima određenih procesa i postupaka biti će unaprijeđeno, ali to će voditi u vrlo štetne kanale. Jer čovjek će naučiti preko određenih instinkta, koja vrsta *bolesti* se može inducirati određenim supstancama i postupcima. I onda će za njega biti moguće da prouzroči ili ne prouzroči bolest, u potpunosti prema svojoj egoističnoj svrsi.

Treći rezultat će biti ovo. Čovjek će upoznati određene sile koje će mu, pomoću sasvim lakih manipulacija — dovodeći u sklad određene vibracije — omogućiti da oslobodi ogromnu mehaničku silu u svijetu. Instinktivno će na taj način shvatiti mogućnost izvršavanja određenog duhovnog vođenja i kontrole mehanicističkog principa — i cijela tehnička znanost će ploviti u napuštene vode. Ali ljudski egoizam će smatrati te napuštene vode iznimno korisne i na dobrobit.

To je, moji prijatelji, fragment konkretnog znanja o evoluciji egzistencije, fragment koncepcije života koji može biti vjerno procijenjen samo od onih koji shvaćaju da neduhovnom pogledu na život ove stvari ne mogu biti jasne. Ako se ikada ukorijeni štetan oblik medicine za čovječanstvo, ako se pojave strašna odstupanja seksualnih instinkta, ako budu štetni radovi u sferi čisto mehanicističkih sila svijeta, primjeni sila prirode pomoću duhovnih snaga, neduhovna koncepcija života ne bi vidjela ni kroz jednu od tih stvari, ne bi opazila kako zastranjuju sa pravog puta ... Spavač, dok god spavanje traje, ne vidi da prilazi lopov koji će ga pokrasti; nije toga svjestan i u najboljem slučaju kasnije vidi, kada se probudi, što mu je napravljeno. Ali to bi za čovječanstvo bilo loše buđenje! Čovjek bi bio ponosan na porast njegova instinktivna znanja o određenim procesima i supstancama i doživio bi satisfakciju jer bi se predao određenim odstupanjima seksualnih impulsa da bi na njih gledao kao na dokaz posebno visokog razvoja nadčovječanstva, slobodu od konvencija, širokogrudnost! U određenom smislu, ružnoća bi bila ljepota a ljepota, ružnoća. Ništa se od toga ne bi opazalo jer bi se na sve gledalo kao na prirodnu nužnost. Ali bi označilo odstupanje sa staze koja je, u prirodi samog čovječanstva, propisana za čovjekovo esencijalno biće.

Ako se stekne osjećaj kako znanost duha prodire i utječe na naš cjelokupan stav uma, vjerujem da se također može pojaviti i *ozbiljnost* potrebna za primanje ovakvih istina kakve su danas predstavljene. Iz te ozbiljnosti može potjecati ono što bi zaista trebalo potjecati iz cjelokupne znanosti duha: priznanje određenih dužnosti, određenih odgovornosti u životu. Kakav god da nam je položaj, što god da moramo raditi u svijetu, esencijalna stvar je gajiti mišljenje da naše ponašanje mora biti prožeto i osvjetljeno našom antropozofskom sviješću. Tada pridonosimo nečemu prema istinskom napretku čovječanstva.

Ako čovjek vjeruje da ga prava znanost duha, ozbiljno i dostojno vršena, može odvratiti od praktičnih i nužnih aktivnosti u životu, on je potpuno u zabludi. Prava znanost duha stvara budnost — buđenje u odnosu na stvari kao što su one koje sam danas predstavio. Može se pitati: Da li je budan život, dakle, stvarno štetan za spavanje? Ako izaberemo povući paralelu — naime da je uvid u duhovni svijet sam po sebi veće buđenje od običnog budnog života, baš kao što obično buđenje je buđenje iz spavanja, tada da bi slijedili usporedbu, možemo zaista postaviti pitanje: Može li budan život ikako biti štetan za spavanje?

Da — ako budan život nije ono što bi trebao biti! Ako čovjek provodi budan život onako kako ga treba provoditi, njegovo spavanje će također biti zdravo, i ako je u svom budnom životu pospanko ili lijenčina, bezbrižan ili indolentan, tada će i njegov san biti nezdrav. I isto je i u odnosu na budan život kojeg steknemo kao rezultat proučavanja znanosti duha. Ako nam znanost duha omogući da uspostavimo pravi odnos prema duhovnom svijetu, naš interes u obiteljskim činjenicama fizičkog života biti će vođen u prave kanale — baš kao što zdrav budan život donosi red i usmjerenje u spavanju.

Svatko tko gleda život, posebno u našem vlastitom dobu, mora sam biti u snu ako ne primjećuje brojne stvari. Kako su se ljudi dotjerali u njihovu ponašanju u životu, posebno tijekom zadnjih par desetljeća! Stvari su konačno došle do točke gdje sve vodeće položaje drže oni koji najviše preziru ideal, duhovno. Ljudi su se snašli da idu naprijed recitirajući o njihovom ponašanju u ovom životu sve dok čovječanstvo stvarno ne bude odvučeno u bezdan. Sada nekolicina — uglavnom instinktivno — stvarno počinju kreketati da mora doći novo doba, sa svakakvim novim idealima. Ali sve je to mnogo kreketanja. I ako će stvari doći instinktivno, bez svjesnog prodiranja u znanost duha sa strane ljudi, prije će voditi u nazadak onog što treba doživjeti u budnom stanju nego u dobru tranziciju u evoluciji.

Oni koji danas drže strastvene govore ljudima riječima koje su se davno privikli čuti obično još mogu računati na neki aplauz. Ali ljudi se moraju naviknuti slušati drugačije riječi, drugačije načine izražavanja, ako će socijalni kozmos opet izaći iz kaosa.

Ako, u nekoj epohi, ljudi koji su trebali biti budni to ne budu i ne raspoznaju što bi se zaista trebalo dogoditi, tada se zaista ništa ne događa. Umjesto toga, hoda duh prethodne epohe — kao što duhovi prošlosti danas hodaju u mnogim religijskim zajednicama, i kao što duh drevnog Rima još često posjećuje sferu jurisprudencije. U dobu duhovne duše, znanost duha mora ljude osloboditi upravo na takav način, mora ih voditi do percepcije duhovne činjenice: *Što Anđeo radi u našem astralnom tijelu*. Govoriti apstraktno o anđelima i tako dalje, može najviše biti početak; napredak traži da govorimo konkretno — što znači da u odnosu na našu vlastitu epohu nalazimo odgovor na pitanje najbliže nama. To pitanje nas najviše brine, iz jednostavnog razloga da u našem astralnom tijelu anđeo tka slike koje će odrediti našu buduću formu, i do tog određivanja će doći preko duhovne duše.

Da nemamo duhovnu dušu, ne bi bilo potrebe da se trudimo, jer bi tada drugi duhovi, druge hijerarhije sigurno nastupili da dovrše ono što anđeli tkaju. Ali pošto

je naš zadatak razviti duhovnu dušu, nikakvi drugi duhovi neće nastupiti da bi rad anđela doveli do ostvarenja.

Drugi su anđeli, naravno, bili na djelu u egipatskoj epohi. Ali drugi su Duhovi zatim ušli, i rad anđela je bio zamračen od čovjeka kroz vlastitu atavističku vidovitost. Njihova vidovitost je tkala veo, tamni veo nad slikama. Ali sada čovjek mora skinuti veo. Prema tome odgovara mu da ne spava kroz ono što je uliveno u njegov svjesni život u epohi koja će završiti prije nego treći milenij. Izvucimo iz antropozofske znanosti duha ne samo učenje, već isto tako i odlučnost! To će nam dati snage da budemo budni i na oprezu. Možemo sazreti da budemo budno ljudsko biće obraćajući pažnju na mnoge stvari. U tom smjeru možemo započeti odmah; možemo otkriti da ni jedan dan ne prođe bez čuda u našem životu. Rečenica se može okrenuti, i također možemo reći: ako jednog dana u našem životu ne vidimo čudo, samo smo ga previdjeli. Pokušajte jedne večeri pregledati vaš život i naći ćete da za neki događaj slabe ili velike ili srednje važnosti za koji možete reći: To je došlo u moj život na zaista izvanredan način. Da bi to shvatili dovoljno je da mislite dovoljno bistro, da imate dovoljno bistru sliku okolnosti i veza u životu. Ali to se obično ne dogodi, jer se u pravilu mi ne pitamo: Što je bilo u tome što je *spriječilo* da se dogodi ovo ili ono?

Obično se ne brinemo oko stvari koje su bile spriječene ali koje bi, da su se dogodile, fundamentalno promijenile naš život. Iza tih stvari koje se na ovaj ili onaj način drže izvan našeg života postoji vrlo, vrlo mnogo toga što nas uči da postanemo oprezna ljudska bića. Kakve su mi se stvari mogle danas dogoditi? Ako se to pitamo svake večeri i onda mislimo o određenim pojavama koje su mogle imati ovakav ili onakav rezultat, promatranja će se spojiti s takvim pitanjima i uvesti će element budnosti u vježbu samodiscipline. To je nešto što može biti početak, i samo će voditi sve dalje, dok konačno ne istražujemo ono što je to značilo u našem životu kada smo, na primjer, željeli izaći vani, recimo, jednog jutra u deset i trideset i u zadnjem trenutku je nešto iskrsnulo i zaustavilo nas ... ozlovoljeni smo jer smo zaustavljeni, ali se ne pitamo što bi se moglo dogoditi da smo stvarno izašli kako smo planirali. Što je to što se promijenilo?

Ovdje sam već detaljnije govorio o takvim stvarima. Od opservacija onoga negativnog u našem životu — što može, međutim, svjedočiti o mudrosti koja vodi — do opservacija anđela koji tkaju i rade u našem astralnom tijelu postoji direktan put, direktan i nepogrešiv put kojim se može kročiti.

7. Kako mogu pronaći Krista?

Na predavanju prošlog tjedna govorio sam o učešću u duhovnom svijetu, čemu ljudska duša mora težiti prema budućnosti, a danas htio bih malo preciznije govoriti o raznim stvarima koje su povezane s tom vrstom iskustva misterije Krista, o pripremi takvim idealima, duhovnim idealima o kojima sam nedavno govorio.

Ako današnje ljude promatramo u svijetlu znanosti duha – ovo je prije svega najava, koja će, međutim, u daljnjem tijeku naše današnje kontemplacije ipak doživjeti neko osvjetljavanje – to jest, ako ljude u njihovom duševnom životu promatramo u smislu znanosti duha, kako to možemo razmatrati sa sredstvima znanosti duha, možemo reći da u ovom duševnom životu, koliko je s jedne strane povezan s fizičkim životom, a s druge strane duhovnim životom, postoji trostruka naklonost, trostruka sklonost prema nadosjetilnom svijetu. Ova trostruka sklonost prema nadosjetilnom svijetu zapravo će se poreći ako se uopće ne želi ništa znati o nadosjetilnom svijetu.

U prvom redu ima tendenciju prepoznavanja onoga što se općenito može nazvati božanskim.

On ima drugu sklonost – mi prirodno, uvijek govorimo o ljudskom biću u sadašnjem ciklusu razvoja – da prepozna Krista.

I treća je sklonost prepoznavanju onoga što se obično naziva duhom ili Duhom svetim.

S obzirom na ove tri sklonosti, znate da postoje ljudi koji ih poriču. Dovoljno je toga doživljeno, osobito tijelom devetnaestog stoljeća, kada su stvari, barem unutar europske kulture bile došle do krajnjih granica, da su ljudi općenito poricali božansko u svijetu.

U znanosti duha – gdje postojanje u božansko u oblasti nadosjetilnog ne može biti stvar sumnje – pitanje se može postaviti: Što je to što čini da čovjek zaniče postojanje božanskog – Boga Oca u Trojstvu? - Znanost duha pokazuje da je u svakom takvom slučaju kada čovjek niječe Boga Oca – odnosno, božanski princip u svijetu kakav se prepoznaje u, naprimjer, hebrejskog religiji – u svakom takvom slučaju postoji fizički nedostatak, fizička bolest, fizička mana u tijelu. Biti ateist za duhovnog znanstvenika znači biti bolestan na neki način. To nije, naravno, bolest koju liječnici liječe – zaista i sami često pate od nje – niti je priznata od moderne medicine. Ali to je bolest koju znanost duha pronalazi u čovjeku kad čovjek niječe ono što mora osjetiti, ne svojom dušom, već tjelesnom konstitucijom. Ako niječe ono što mu daje zdrav osjećaj u tijelu, naime da je svijet prožet božanskim, tada je prema znanosti duha, on bolestan, fizički bolestan.

Zatim postoji jako puno ljudi koji niječu Krista. Negiranje Krista znanost duha mora gledati kao nešto što je zapravo pitanje sudbine i utječe na život ljudske duše. Znanost duha mora poricanje Krista nazvati nesrećom; nijekati Boga je bolest,

Krista nesreća. Moći pronaći Krista u određenoj je mjeri stvar sudbine, u određenom je smislu nešto što mora odigrati svoju ulogu u karmi čovjeka. Nema odnos s Kristom je nesreća. Nijekati Duha ili Duha svetog, znači biti tup u svom umu. Ljudsko biće se sastoji od tijela, duše i duha. Nedostatak može imati s obzirom na svo troje. Postoji pravi nedostatak, tjelesna bolest, u odnosu na ateizam. Ne pronaći u životu onu vezu sa svijetom koja nam omogućuje da prepoznamo Krista, to je nesreća. Nesposobnost pronalaska Duha u sebi je tupost, u određenom smislu idiotizam, iako suptilniji i opet neprepoznati idiotizam.

Sada se postavlja pitanje: Kako čovjek pronalazi Krista? - I upravo o tome ćemo govoriti danas, o pronalasku Krista, koje se može dogoditi tijekom života kroz vlastitu ljudsku dušu. Često se čuje pitanje duše koja sasvim ozbiljno traži: Kako mogu pronaći Krista? Inteligentan odgovor naći će se samo kada je pitanje postavljeno u određenom povijesnom kontekstu. To ćemo pokušati i na taj način konačno biti vođeni do odgovora.

Znamo da je naša sadašnja epoha, s gledišta znanosti duha, počela u petnaestom stoljeću. Ako želite navesti godinu možete dati 1413 kao približno vrijeme. No, ako ne želite navoditi točnu godinu može se reći da je u petnaestom stoljeću duševni život ljudi postao kakav je danas. - Ako netko to ne priznaje u modernoj povijesti, razlog za to je jer moderna povijest gleda samo vanjske događaje i nema pojma, jer je *'fable convenue'*, da čim se vratimo iza petnaestog stoljeća da su ljudi drugačije razmišljali, osjećali se drugačije, djelovali drugačije na temelju svojih nagona, bili su radikalno različiti u svom duševnom životu od duševnog života suvremenih ljudi. Razdoblje koje je tada završilo, 1413, započelo je 747. godine prije Krista, to jest u osmom stoljeću prije Krista, tako da u onom što s duhovnog gledišta nazivamo grčko-latinskim kulturnim razdobljem, od 747. godine prije Krista do 1413. godine., kako znamo, otprilike u prvoj trećini ovog razdoblja događa se misterij Golgote.

Pa, Misterij Golgote, kao što znate, za mnoge je ljude stoljećima bio uporište svih njihovih osjećaja, svih razmišljanja. Ovaj Misterij na Golgoti, duša je posebno emocionalno shvatila u onim vremenima koja su prethodila modernom vremenu, prije 15, 16, stoljeća. Tada je započela epoha kada se u širokim krugovima ljudi počelo čitati evanđelje. No tada je počeo spor oko toga jesu li evanđelja doista povijesni dokumenti. Ova je svađa, kao što znate, danas dovedena do krajnosti. Ne želimo se danas baviti pojedinačnim fazama ovog spora, koji igra posebno važnu ulogu posebno u protestantskoj teologiji, samo želimo pred dušu iznijeti ono što se danas može reći o tome što se zapravo želi s ovim sporom o Misteriju na Golgoti.

U dobu materijalizma čovjek se navikao da sve mora biti dokazano na materijalistički način. U povijesti se ono što se smatra 'dokazanim' podupire dokumentima. Gdje god se pronađu zapisi, pretpostavlja se da se dogodio povijesni događaj o kojem zapisi govore. Nije, međutim, moguće zahtijevati da evanđelja budu tako dokazana. Iz moje knjige *'Kršćanstvo kao mistična činjenica'* znate što su evanđelja. Ona su se samo ne povijesni dokumenti, oni su knjige inspiracije, knjige inicijacije. Nekada se o njima mislilo kao o povijesnim dokumentima, ali sada je autentično istraživanje otkrilo da ona nisu povijesni dokumenti. Također je utvrđeno da svi ostali zapisi u Bibliji nisu povijesni zapisi. A priznati teolog,

pogrešno priznati teolog, Adolf Harnack, ustanovio je kao rezultat nedavnog biblijskog istraživanja da se ono što se povijesno može znati o osobnosti Krista Isusa može zapisati na četvrtinu lista. Postoji samo jedna stvar koja je u vezi ovoga ispravna, ako se mogu izraziti tako paradoksalno, da ni ono nije točno, što bi netko napisao na četvrtinu lista, ni to nije održivo! Istina je samo da uopće nema povijesno održivih dokumenata o Otajstvu Golgote. Ako se današnji povjesničar upita: Može li se Otajstvo Golgote povijesno dokazati? Sa stajališta suvremenog povijesnog istraživanja mora se reći: To se ne može dokazati izvana.

No za to postoji vrlo dobar razlog. Prema odluci božanske mudrosti, za Otajstvo Golgote ne bi se smjelo dopustiti vanjsko materijalističko dokazivanje, iz jednostavnog razloga što se Otajstvo Golgote, kao najvažnija činjenica koja se dogodila u zemaljskim događajima, trebalo bi biti zamjetljivo samo za nadosjetilnu percepciju. Svatko tko želi pronaći vanjski materijalni dokaz neće ga pronaći, i na kraju svog kritičkog ispitivanja otkriti će da takvog dokaza nema. Čovječanstvo bi se trebalo suočiti s odlukom da prizna tajnu Golgote: Moram pribjeći nadosjetilnom, ili uopće ne mogu naći ništa poput Otajstva Golgote. - Otajstvo Golgote trebalo bi prisiliti ljudsku dušu da pronađe put u nadosjetilno, gdje ne vrijede materijalni dokazi. Dakle, postoji dobar razlog zašto se Otajstvo Golgote ne može niti znanstveno niti povijesno dokazati na bilo koji način. Kada sva vanjska znanost, sva znanost temeljena na osjetilnom dokazu, mora priznati da nema pristup Misteriju na Golgoti, kada sama kritična teologija samo dođe do zaključka koje je nijekanje kršćanstva, esencijalni značaj znanosti duha biti će očigledan u činjenici da se samo znanošću duha može stvarno otkriti Otajstvo Golgote, ali to će biti nadosjetilnim putem, koji smo često opisivali.

Sada se možemo zapitati: Kakve je bila situacija kod ljudi kada je Misterij na Golgoti pao u četvrto post-atlantsko, grčko-latinsko kulturološko razdoblje? - Pa znate što to razdoblje znači. Uloga različitih članova ljudske prirode razvija se u čovječanstvu kako ono prolazi kroz različita doba. Znamo da je u egipatsko-kaldejskom razdoblju, koje je bilo prije toga, prije 747. godine prije Krista, čovjek uveden u ono što se naziva duša osjećaja; u grčko-latinskom dobu u dušu intelekta ili uma, a od godine 1413, u naše peto post-atlantsko vrijeme, u takozvanu dušu svijesti. Tako da možemo reći: Bit grčko-latinske kulture od 747. godine prije Krista do 1413. godine sastoji se u činjenici da je čovječanstvo obrazovano — ako možemo koristiti ovaj Lessingov izraz — za slobodnu uporabu duše intelekta ili uma.

Zapitajmo se sada: Kada je bila sredina ovog razdoblja? - Sredina, jer možemo pretpostaviti: Ako je to razdoblje trajalo od 747. godine prije Otajstva Golgote do 1413. godine, tada je imala sredinu u kojoj se do tog trenutka ta duša intelekta sve više razvijala, a zatim se smanjivala. Ovaj trenutak, to možete lako izračunati, je 333. godina nakon rođenja Krista Isusa. 333. godina je stoga vrlo važno razdoblje u ljudskom razvoju, sredina grčko-latinske civilizacije. 333 godine prije ove sredine nalazi se rođenje Krista Isusa, odnosno ono što je dovelo do Otajstva Golgote.

Cijelu ljudsku situaciju možemo ispravno ocijeniti samo ako se zapitamo: Što bi se sada dogodilo da se nije dogodilo Otajstvo Golgote? - Tada možemo ispravno ocijeniti vrijednost Otajstva Golgote za čovječanstvo ako se zapitamo što bi se

dogodilo da se Misterij Golgote nije dogodio. Naravno, bez Otajstva Golgote, čovječanstvo bi 333. godine dospjelo do sredine četvrtog post-atlantskog razdoblja samo vlastitim elementarnim snagama. Ono bi samo razvilo sve sposobnosti koje pripadaju umu ili duši. To bi imalo sljedećih nekoliko stoljeća.

Esencijalna promjena, međutim, dogodila se kroz Misterij Golgote. Dogodilo se nešto potpuno drugačije od onog što bi se inače dogodilo, i dogodilo se nešto krajnje drugačije. Ako pogledamo Misterij Golgote, tada, da bismo okarakterizirali ovaj događaj, koji cijeloj Zemlji daje smisao, najvažnija stvar je da postoji samo nadosjetilni pristup Otajstvu Golgote, da do toga možete doći samo na nadosjetilni način.

Zašto je to zapravo tako? To je zbog činjenice da se čovjek, iako je bio u četvrtom post-atlantskom razdoblju, prema 333. godini, približio najvećem procvatu duše intelekta, da je između rođenja i smrti čovjek u svom fizičkom životu bio daleko od razumijevanja prirode Otajstva Golgote s običnim ljudskim sposobnostima. Zaista, koliko god se razvilo i sazrijevalo, sa sposobnostima koje razvijemo kao rezultat našeg tjelesnog razvoja između rođenja i smrti, ne možemo razumjeti Otajstvo Golgote.

Stoga je došlo do toga da su suvremenici, suvremenici koji su voljeli Krista Isusa, učenici, apostoli, mogli razumjeti samo u mjeri u kojoj su trebali razumjeti kako stoje stvari s Kristom Isusom, koji je bio usred njih, i kroz njihovu atavističku vidovitost naslućivali onoga tko je hodao među njima. No, nisu to imali iz svojih vlastiti ljudskih sposobnosti. Zatim su zapisali evanđelja, pisci evanđelja, iz stare atavističke vidovnjačke snage, a ne iz snaga koje su se razvile u njima na prirodan način, iz prirodnih ljudskih snaga.

Ali ljudska duša nastavlja se razvijati, čak i nakon što je prošla kroz vrata smrti. Ova ljudska duša, koja se nastavlja razvijati čak i nakon što je prošla kroz vrata smrti, također raste u svojoj moći razumijevanja nakon smrti; ona još uči razumjeti. Posebna je stvar što Kristovi suvremenici, čija ih je ljubav prema Kristu pripremila za život u Kristu nakon smrti, nisu u potpunosti razumjeli Otajstvo Golgote iz vlastitih ljudskih snaga, tek su u trećem stoljeću nakon Otajstva Golgote to razumjeli iz vlastitih ljudskih snaga. Tako su oni koji su živjeli s Kristom kao njegovi učenici i apostoli u isto vrijeme, koji su potom umrli, nastavili živjeti u duhovnom svijetu, a dok su živjeli u duhovnom svijetu, njihove su se snage povećale, baš kao što i ovdje rastu. Ali tek su u drugom stoljeću — prema početku trećeg — Kristovi suvremenici napredovali do tog stupnja u duhovnom svijetu između smrti i novog rođenja kada su zbog razvoja mogli iz vlastitih snaga shvatiti ono što su doživjeli na Zemlji dva do tri stoljeća prije. Tada su, iz duhovnog svijeta, nadahnuli ljude koji su bili ovdje dolje na Zemlji.

S tog gledišta, pročitajte ono što su takozvani crkveni oci napisali u drugom ili trećem stoljeću, kada je nadahnuće iz duhovnog svijeta počelo u pravom smislu, i otkrit ćete kako se ne može razumjeti ono što su ti crkveni oci pisali o Kristu Isusu. Ono što je bilo nadahnuto od umrlih suvremenika Krista, pojavljuje se u spisima crkvenih otaca u trećem stoljeću. Ti ljudi u trećem stoljeću govore čudnim jezikom o

Kristu Isusu, jezikom koji je djelomično prilično nerazumljiv za današnje ljude, kasnije ćemo govoriti o tim ljudima.

Želim navesti jednu osobu — mogao bih također i druge, ali želim navesti onoga kojeg materijalistička kultura gleda s prezirom, pripisujući mu da je izrekao strašnu rečenicu: *Credo quia absurdum est* (Vjerujem jer je to apsurdno). O Tertullian-u (160–240 n.e.) želim govoriti.

Tertulijan koji je živio otprilike u vrijeme kada je počelo nadahnuće odozgo, od umrlih suvremenika Krista Isusa, i koji je, koliko je mogao kao ljudsko biće, bio pod tim nadahnućem, ako ste zaista čitali ovog Tertulijana, tada ostavlja čudan dojam. Naravno da je pisao onako kako je morao pisati prema svojoj ljudskoj konstituciji. Lako je dobiti nadahnuće, ali uvijek se pokazuje kako to možete apsorbirati. Dakle, ni Tertulijan nije nadahnuća dao sasvim čistima; davao ih je onako kako ih je mogao izraziti u svom ljudskom mozgu, prvo zato jer je živio u smrtnom tijelu, a drugo zato jer je na neki način bio strastven i fanatičan. Pisao je kako je izašlo, ali izašlo je izvanredno kada se gleda s istinitog i ispravnog gledišta.

Tertulijan stoji pred nama kao Rimljanin ne osobito visoke književne naobrazbe, već kao književnik velike jezične moći. Gotovo se može reći: Tertulijan je prvi koji je latinski jezik učinio ispravnim u kršćanstvu. Samo je on našao mogućnost da prožme ovaj prozaični, nepoetični jezik, ovaj čisto retorički jezik, s takvim temperamentom i takvom svetom strašću da duhovni život zaista živi izravno u djelu Tertulijana, osobito u '*De Carne Christi*' i također u drugim djelima gdje pokušava odbaciti sve optužbe protiv kršćana. Napisana su svetim temperamentom i velikom snagom riječi. - I kao Rimljanin, ovaj je Tertulijan bio – a to se može pokazati u '*De Carne Christi*' – bez predrasuda prema vlastitom romanizmu. Našao je snažne riječi u obrani kršćana od progona Rimljana. Zlostavljanje kršćana kako bi poricali svoju pripadnost Kristu Isusu, on je temperamentno osudio, pa je rekao: Ne pokazuje li vaše ponašanje kao suca prema kršćanima u dovoljnoj mjeri da ste nepravedni? Morate promijeniti cijeli svoj sudski postupak kada sudite kršćanima. U slučaju drugih, korištenjem sile prisiljavate ga da ne poriče, da prizna što je istina. S kršćanima to radite obrnuto: Mučite ga kako bi zanijekao ono što misli. S kršćanima se ponašate obrnuto nego inače kao suci. Inače kroz mučenje želite saznati istinu, s kršćanima želite čuti laž. - Slično, Tertulijan je riječima koje su zaista zabijale čavao u glavu govorio mnogo.

Može se reći da osim što je bio hrabar, moćan čovjek koji je u potpunosti prozreo i predstavio šuplje rimsko štovanje bogova, da je bio i osoba koja je dokazala svoje veze s nadosjetilnim svijetom što god je pisao. Govorio je o nadosjetilnom svijetu na takav način da se može vidjeti: Čovjek zna što znači govoriti o nadosjetilnom svijetu. On govori o demonima kao što govori o svojim poznanicima ljudima. - A on govori o demonima, naprimjer, na takav način da kaže: Pitajte demone je li Krist, za kojeg kršćani tvrde da je pravi Bog, doista pravi Bog! Ako usporedite pravog kršćanina s nekim opsjednutim, iz kojeg demon govori, vidjet ćete: Ako ga stvarno natjerate da progovori, reći će vam da je on demon jer govori istinu. - Tertulijan je znao da demoni ne lažu kad im postavljate pitanja. - Ali demoni vam također govore, ako ih kršćanin ispravno pita iz svoje svijesti, da je Krist pravi Bog. Mrze ga samo zato što

se bore s Njim. Ali od demona ćete naučiti da je Krist pravi Bog. - Stoga se Tertulijan ne poziva samo na svjedočanstvo ljudi, već i na svjedočenje demona. Stoga govori o demonima kao svjedocima, koji ne samo da govore, već i priznaju da je Krist pravi Bog. Tako govori Tertulijan sve iz sebe.

Kad Tertulijana upoznate kao književnika, zaista imate sve razloge pitati se: Koja je bila dublja ispovijed duše Tertulijana, kojeg je dirnulo nadahnuće kojeg smo upravo opisali? Ova dublja Tertulijanova ispovijed duše doista je poučna. Budući da je Tertulijan već sumnjao u nešto što bi čovječanstvu trebalo postati očito tek dosta dugo nakon Tertulijanova vremena. Tertulijan je u osnovi ispovijedao tri propozicije ljudske prirode.

Prvo: ljudska priroda je takva da u sadašnje vrijeme (to jest, krajem drugog stoljeća poslije Krista) može, kao što je sada, navući sramotu poricanja najvećeg zemaljskog događaja. Ako čovjek slijedi samo vlastitu prirodu, neće doći do najvećeg zemaljskog događaja.

Drugo: čovjekova je duša preslaba da bi shvatila ovaj najveći zemaljski događaj.

Treće: kada čovjek slijedi ono što mu njegovo smrtno tijelo omogućuje, nije moguće da čovjek, ostvari bilo kakav odnos s Otajstvom Golgote.

Ove tri stvari su otprilike Tertulijanovo vjerovanje. Iz ove tri stvari Tertulijan je izgovorio riječi: 'Sin Božji je razapet; to nije sramota jer je sramotno. I on je umro; upravo zato je vjerodostojno jer je ludo. *'Prorsus credibile est, quia ineptum est'*, je uvjerljivo upravo zato jer je budalasto. Ovo je rečenica Tertulijana. Druge rečenice koje mu svijet pripisuje: *Credo quia absurdum est* – nema nigdje, niti u Tertulijana niti u bilo kojeg drugog crkvenog oca. Ali ova rečenica, koju sam vam upravo rekao, napisana je tada. Većina ljudi ne zna ništa o Tertulijanu osim ove rečenice, što nije točno. Treće: 'I pokopani je uskrsnuo', kaže Tertulijan, 'jer je to nemoguće, moramo vjerovati jer je to nemoguće'.

Ova trostruka izreka koju Tertulijan daje prirodno se čini modernim, vrlo inteligentnim ljudima kao nešto strašno. Samo promislite na nekoga to je danas doista materijalistički obrazovan i čuje nekoga tko govori: Krist je razapet; moramo vjerovati jer je to sramota. Krist je umro; moramo vjerovati jer je to glupo. Krist je uistinu uskrsnuo; moramo vjerovati jer je to nemoguće. - Treba zamisliti kakav odnos pravi monist može imati prema takvim rečenicama!

Ali što je Tertulijan htio reći? Zahvaljujući svom nadahnuću, Tertulijan je tako postao pravi poznavatelj ljudi za svoje vrijeme, prepoznao je put na kojem se u to vrijeme nalazila ljudska priroda. Ljudi su išli prema sljedećim stoljećima četvrtog post-atlantskog, grčko-latinskog razdoblja. Baš onoliko godina koliko je Otajstvo Golgote prethodilo sredini ovog razdoblja, 333 godine, isto toliko godina nakon tog razdoblja, određene su duhovne snage namjeravale voditi razvoj Zemlje potpuno drugačijim putevima nego onima koji su rezultat Otajstva Golgote. 333 godine nakon 333. je 666; ovo je godina o kojoj pisac Apokalipse govori s velikim temperamentom. Pročitajte relevantne odlomke u kojima pisac Apokalipse govori o onome što se odnosi na 666. godinu! Prema namjerama određenih duhovnih moći,

čovječanstvu bi se nešto trebalo dogoditi, a dogodilo bi se da se nije dogodilo Otajstvo Golgote. Netko bi upotrijebio silazni put nakon godine 333. nadalje kao vrhunac duše intelekta; ovaj silazni put bio bi korišten za dovođenje čovječanstva u potpuno drugačiji kanal nego što bi to trebao biti, što je namjera onih bića koja su povezana s čovječanstvom od početka, od vremena Saturna. To se trebalo dogoditi činjenicom da će nešto, što će tek kasnije doći u čovječanstvo, duša svijesti sa svojim sadržajem, već biti dano čovječanstvu putem svojevrsne objave. Da je to učinjeno, određene namjere doista bi se ispunile, tada bi čovječanstvo bilo toliko iznenađeno, obdareno dušom svijesti, koja bi pravilno trebala doći tek u kasnije vrijeme.

To se temelji na onome da bića koja su neprijateljski nastrojena prema bogovima koji ljube ljude, da uvijek žele premjestiti u raniji vremenski period ono što ta duhovna bića koja su dobra prema ljudima žele učiniti kasnije, kada je čovječanstvo zrelo za to. Dogodilo bi se ono što bi se trebalo dogoditi sredinom našeg razdoblja, odnosno, ne prije 1080 godina nakon godine 1413., godine 2493, tada bi čovjek trebao biti toliko daleko u pogledu shvaćanja vlastite osobnosti — to bi trebalo ucijepiti već 666. godine, ahrimansko-luciferskim snagama.

Što su na taj način htjela postići ova bića? Htjeli su čovjeku dati dušu svijesti, ali bi mu time usadili prirodu koja bi mu onemogućila da pronađe svoj daljnji put do duha samog, životnog duha i duhovnog čovjeka. Presjekao bi se budući put i odveo čovjeka na potpuno drugačije puteve evolucije.

Priča se nije odigrala onako kako je zamišljena u ovom posebnom obliku, u ovom fenomenalnom, veličanstvenom, ali đavolskom obliku, ali su se tragovi ipak pojavili u povijesti. Do toga je došlo zbog ljudskih djela, za koja se samo može reći: Ljudi to rade na Zemlji, ali oni ih zapravo uvijek čine tako što su pomagači u onome što određena duhovna bića čine kroz ljude. - I tako je car Justinijan, također poslušnik određenih bića, koji je bio neprijatelj svega što je proizašlo iz visoke mudrosti Grčke, zatvorio filozofsku školu u Ateni 529. godine, tako da su posljednji ostaci grčke znanosti s njim protjerani u visoko aristotelovsko-platoničko znanje i pobjegli u Perziju. Sirijski su mudracu pobjegli u Nisibis, kada je car Zeno Isauricus u petom stoljeću potjerao takve mudrace iz Edesse. Tako, kada se približavala godina 666, ono što je doista okupljeno u Gondishapuru bili su najistaknutiji učenjaci koji su preli iz kulture Grčke i nisu uzimali u obzir Otajstvo Golgote. A unutar Akademije u Gondishapuru podučavali su oni koji su bili nadahnuti lucifersko-ahrimanskim snagama.

Da je ono što je trebalo doći u čovječanstvo 666. godine – što bi, da se dogodilo, prekinulo kasniji razvoj i podignulo čovječanstvo u dušu svijesti već 666. godine – da je bio potpuni uspjeh akademije Godhispahur, koja je tome bila namijenjena u sedmom stoljeću, ondje je bilo posvuda visokoobrazovanih ljudi i zahvaljujući njihovom obrazovanju, pojavili su se izvanredno domišljati ljudi koji su trebali lutati zapadnom Azijom, sjevernom Afrikom, južnom Europom, općenito Europom, i koji bi posvuda trebali širiti tu kulturu Gondishapura od 666. godine. Iznad svega, ova kultura trebala bi u potpunosti ljude usredotočiti na njihovu osobnost, a u prvi plan staviti dušu svijesti.

Nije bilo moguće da se to dogodi. Svijet je već poprimio drugačiji oblik od onog koji je trebao biti u kojem se to moglo dogoditi. Stoga je cijeli potisak koji je zapadnoj kulturi trebao biti isporučen iz akademije Gondishapur otupljen. I umjesto da se pojavila mudrost prema koji bi sve što danas poznajemo u vanjskom svijetu bila samo sitnica, umjesto mudrosti kroz nadahnuće na duhovan način proizašlo iz svega što se postupno pojavljuje kroz eksperimentiranje i što će prirodna znanost usvojiti do 2493. godine, a što bi rezultiralo briljantnom, sjajnom erudicijom, tada su ostali samo ostaci onoga što su arapski učenjaci donijeli u Španjolsku. Ali to je već bilo iscrpljeno. Nije ispalo onako kako se htjelo, bilo je iscrpljeno. A na mjestu toga pojavilo se muhamedanstvo, Mohammed je ostao pri svom učenju, i iz onoga što je trebalo proizaći iz akademije Gondishapur samo je došao islam. Svijet je od tog razornog smjera skrenulo Otajstvo Golgote.

Bio je preusmjeren ne samo jer se ranije dogodio Misterij na Golgoti, nego se taj Misterij Golgote dogodio na takav način koji obične ljudske snage ne mogu dokučiti do smrti; što je dovelo do onoga što sam ranije opisao u zapadnom čovječanstvu: Dogodilo se nadahnuće od umrlih, kao što vidimo kod Tertulijana i mnogih drugih. Kao rezultat toga, umove ljudi je privukao Misterij na Golgoti, a time i nešto sasvim drugačije od onoga što je trebalo proizaći iz akademije Gondishapur. Raširilo se ono što je spriječilo tu visoku, ali đavolsku mudrost, akademije Gondishapur, spriječilo je širenje te mudrosti u čovječanstvu. Mnogo nadahnuća koje je došlo od umrlih bilo je fragmentarno, ali čovječanstvo je bilo spašeno od toga da pretrpi ono što je trebalo upiti u duše da je akademija Gondishapur imala sreće sa svojom tendencijom.

No, takvi događaji kao onaj na koji je ciljala akademija Gondishapur događaju se, da tako kažem, iza kulisa vanjskog razvoja svijeta. Odvijaju se u nadosjetilnom. Ljudi su s time povezani, ali ti se događaji odvijaju u nadosjetilnom. I ne možemo suditi o takvim događajima, niti o onome što je namjeravala akademija Gondishapur, niti o događaju na Golgoti, samo prema onome što se događa na fizičkom planu. Ako želimo okarakterizirati takve događaje, moramo ih potražiti u mnogo, mnogo većim dubinama nego se to obično misli.

Kao što smo rekli, nešto od onoga što se tada trebalo dogoditi, što je bilo otupljenog učinka, zaista je ostalo čovječanstvu, pojavom fanatičnog, patetičnog islama. Nešto se već dogodilo čovječanstvu. Dogodilo se da je u to vrijeme čovječanstvo, na koje je djelovao Gondishapur impuls, taj neoperzijski impuls, koji je u pogrešno vrijeme vratio impuls Zaratustre, da je cijelo čovječanstvo, ako mogu tako reći, ako se mogu izraziti trivijalno, dobilo unutarnju pukotinu u tijelu. U to je vrijeme čovječanstvo primilo impuls koji ide ravno u fizičko tijelo, s kojim smo sada uvijek rođeni, impuls koji je zapravo isti koji sam ranije okarakterizirao. To je bolest 'ucijepljena' u čovječanstvo, koja, u svom učinku, dovodi do poricanja Boga Oca.

Dakle, dobro me razumijete: Čovječanstvo, civilizirano čovječanstvo, danas ima žalac u tijelu. I sveto Pavao jako puno govori o ovom ubodu. Čovječanstvo, utoliko što je civilizirano čovječanstvo, to čovječanstvo u tijelu ima ubod. Sveti Pavao o tome govori proročanski. On ga je već imao kao posebno napredan čovjek u svoje vrijeme; drugi su to zapravo dobili tek u sedmom stoljeću. Ali taj će se ubod sve više

širiti, bit će sve smisleniji i smisleniji. Ako danas upoznate osobu koja se potpuno predaje ovom ubodu, ovoj bolesti – jer to je ubod u fizičkom tijelu, to je bolest – tada postaje ateist, tada postaje poricatelj Boga, poricatelj božanskog. Svi koji pripadaju modernoj civilizaciji imaju sklonost ovom ateizmu; samo je pitanje predaju li se tome. Čovjek u sebi nosi onu bolest koja ga potiče na poricanje božanskog, dok bi iz njegove prirode zapravo slijedilo da to prizna. U to je vrijeme njegova priroda bila, da tako kažemo, donekle mineralizirana, 'veznuta natrag' tijekom razvoja, tako da svi u sebi nosimo bolest koja niječe Boga.

Ova bolest koja negira Boga čini mnoge stvari kod ljudi. Zbog ove bolesti koja niječe Boga, jača veza privlačnosti između duše čovjeka i njegova tijela, nego što je to bilo prije i nego to leži u samoj ljudskoj prirodi. Duša je, takoreći, više prikovana za tijelo. I premda duša po svojoj prirodi nije predodređena da sudjeluje u sudbini tijela, ona bi došla na put kroz koji bi sve više sudjelovala u sudbini tijela, uključujući sudbinu rođenja i nasljeđivanja i smrti.

Cilj mudraca Gondishapura – što je u više amaterskoj formi i cilj izvjesnih okultnih društava – svodi se na ništa manje nego ovo: učiniti čovjeka velikim, mudrim, na Zemlji, ali uz 'ucijepljenje' ove mudrosti, voditi dušu da sudjeluje u smrti, tako da kada prođe kroz vrata smrti nema tendenciju sudjelovati u duhovnom životu i sljedećim inkarnacijama. Htjeli su ga odsjeći od daljnjeg razvoja. Željeli su ga pridobiti za potpuno drugačiji svijet, sačuvati od zemaljskog života kako bi ga odvratili od onoga što postoji na Zemlji, onoga što treba naučiti u polaganom, postupnom razvoju, i kroz što razvija, Duh sam, Životni duh, i Duhovnog čovjeka.

Ljudska duša bi stoga intimnije bila povezana sa Zemljom nego je to predodređeno. Smrt, koja je predodređena samo za tijelo, u određenom bi smislu postala i sudbina duše. Tome se suprotstavlja Otajstvo Golgote. Dakle čovjek se povezo sa smrću, ali je preko Misterija na Golgoti zaštićen od toga. Ako je, s jedne strane, određena struja u evoluciji svijeta dovela do jače veze između duše i ljudskog tijela nego je to predodređeno za ljudska bića, tada je Krist, kako bi to uravnotežio, tješnje vezao dušu za duh nego je to bilo unaprijed određeno. Tako da se kroz Otajstvo Golgote ljudska duša više približila duhu nego je to bilo unaprijed određeno.

To nam omogućuje da stvarno vidimo kako je Otajstvo Golgote povezano s najdubljim silama ljudske prirode kroz tisućljeća. Moramo znati kako povezati uzajamni odnos tijela i duše kojeg su za čovjeka odredili Ahriman i Lucifer, s uzajamnim odnosom između duše i duha kroz Krista, ako se želi ispravno povijesno pristupiti Otajstvu Golgote.

Katolička crkva, koja je bila pod velikim utjecajem ostataka impulsa akademije Gondishapur, dogmatski je na osmom ekumenskom saboru u Carigradu 869. godina odlučila da ne treba vjerovati u Duh, jer nije željela da svatko bude prosvijetljen u vezi Otajstva Golgote, već je to htjela držati skriveno. Katolička crkva je ukinula Duh 869. godine. Ta dogma koja je tamo uvedena znači da se ne mora vjerovati u duh, već samo u tijelo i dušu, jedino što duša ima nešto duhovno u sebi. Činjenicu da se čovjek zaista sastoji od tijela, duše i duha, ukinula je Katolička crkva. To se ukidanje dogodilo izravno pod utjecajem Gondishapur impulsa. Priča izgleda

drugačije od načina na koji je često oblikovana s jedne ili druge strane za kućnu uporabu ljudi koje bi željeli voditi.

Preko Otajstva Golgote, međutim, čovjek je postao bliže povezan s duhom. Kao rezultat toga, u čovjeku postoje dvije sile: sila koja ga duševno čini sličnim smrti, i sila koja ga zauzvrat oslobađa smrti i iznutra vodi do duha.

O kakvoj se sili radi? Rekao sam vam da je težnja u čovjeku da niječe Boga neka vrsta bolesti. Ova tendencija je vrsta bolesti koju potencijalno svi danas nosimo u sebi u našem civiliziranom čovječanstvu, zahvaljujući našoj samoj fizičkoj prirodi. Ali poricati Boga, tako kaže znanost duha, to je bolest, ali je u svima nama. A ako dobro razumijemo vlastitu prirodu, nijećemo Boga sve dok Ga ponovno ne nađemo po Kristu. Kao što naše tijelo ima snagu bolesti u sebi, koja teži poricanju Boga, tako i imajući moć Krista u sebi, kako sam to često pokazivao, kao rezultat Otajstva Golgote, imamo ozdravljenje, ljekovitu moć u nama. Pa, za sve nas, u pravom smislu riječi, Krist je Spasitelj, iscjelitelj suočen s tom bolešću koja može učiniti ljude da nijeću Boga. On je liječnik te skrivene bolesti koju sam okarakterizirao.

U mnogim aspektima naše je vrijeme obnova onih vremena koja su se razvila dijelom kroz Otajstvo Golgote, dijelom kroz ono što se dogodilo 333, a dijelom kroz ono što se dogodilo 666. godine. To ima vrlo specifične učinke. Misterij na Golgoti ispravno razumijete samo ako vam je jasno da ga ne možete razumjeti snagama kojima je čovjek obdaren tijekom života na Zemlji u fizičkom tijelu. Čak su i suvremenici, apostoli, tek u trećem stoljeću, dugo nakon svoje smrti, mogli razumjeti Misterij na Golgoti. Ali sve te stvari su u procesu razvoja i kroz te stvari se mnogo toga događa. A dogodilo se sljedeće.

Mi smo danas u potpuno drugačijoj situaciji od onih koji su bili Kristovi suvremenici ili koji su živjeli u stoljećima koja su uslijedila, pa sve do 7. stoljeća. Već živimo u petom post-atlantskom dobu i dosta smo u tome; živimo u 20. stoljeću. Posljedica toga je, budući da smo rođeni kao duša i iskoračili iz nadosjetilnog svijeta u osjetilni svijet, već smo prije doživjeli nešto u duhovnom svijetu. Kao što su oni koji su bili suvremenici Otajstva Golgote stoljećima kasnije došli do potpunog razumijevanja Otajstva Golgote, tako i mi doživljavamo izvjesnu zrcalnu sliku prije onoga što smo doživjeli stoljećima prije nego što se rodimo. Ali to se odnosi samo na današnje ljude. Svi današnji ljudi, rođeni u fizičkom svijetu, sa sobom nose nešto što je poput odraza Otajstva Golgote, poput odraza onoga što se stoljećima nakon Otajstva Golgote doživljavalo u duhovnom svijetu.

Naravno, oni koji ne vide nadosjetilno ne mogu vidjeti ovaj impuls izravno, Ali svatko može osjetiti učinak tog impulsa u sebi. A kada ga doživite, pronaći ćete odgovor na pitanje: Kako mogu pronaći Krista?

Za to je potrebno sljedeće iskustvo. Krista pronalazimo kad doživimo sljedeća iskustva. Prvo, moramo sebi reći: 'Želim težiti samospoznaji koliko god mi je to moguće, koliko je to u skladu s mojom individualnošću'. - Nitko tko iskreno teži toj samospoznaji neće si moći reći osim: Ne mogu shvatiti čemu zapravo težim. Moje razumijevanje zaostaje za onim čemu težim; Osjećam svoju nemoć nad svojom težnjom. - Ovo iskustvo je vrlo važno. Svatko tko iskreno ide u samosvijest trebao bi

imati ovo iskustvo: određeni osjećaj nemoći. Ovaj osjećaj nemoći je zdrav, jer taj osjećaj nemoći nije ništa drugo nego osjećaj bolesti u nama, a još ste bolesniji kad imate bolest a ne osjećate je. Osjećajući nemoć da se u bilo kom trenutku života uzdignemo do božanskog, čovjek u sebi osjeća bolest o kojoj sam govorio koja je usađena u nas. A kad čovjek osjeti ovu bolest, osjeća da bi duša zapravo bila osuđena da umre s našim tijelom, baš kao što je to danas tijelo. Zatim, kada netko dovoljno snažno osjeti tu nemoć, tada dolazi do promjene. Zatim dolazi drugo iskustvo koje nam govori: Ali ako ne zavisimo samo o onome što smo sposobni postići samo svojom fizičkom snagom, možemo, ako se predamo onome što nam daje duh, prevladati ovu unutarnju smrt duše. Imamo priliku ponovno pronaći svoju dušu i povezati se s duhom. Možemo doživjeti ništavnost postojanja i trijumf postojanja, iz nas samih kada nadiđemo osjećaj nemoći. Bolest možemo osjetiti u svojoj bespomoćnosti, ali i Spasitelja, iscjeliteljsku moć, kad smo iskusili nemoć, povezali se sa smrću u našoj duši. Osjećajući Spasitelja, osjećamo da imamo nešto u svojoj duši što može ustati iz smrti u bilo kojem trenutku u našem vlastitom unutarnjem iskustvu. - Tražimo li ova dva iskustva, pronaći ćemo Krista u vlastitoj duši.

To je iskustvo kojem se čovječanstvo približava. Angelus Silesius je o njemu govorio izgovarajući značajne riječi:

Križ sa Golgote ne može vas sačuvati od zla,
Ako nije podignut u vama, iskupljen.

Podiže se u čovjeku kada osjeća dva pola: nemoć kroz svoju tjelesnost, uskrснуće kroz svoje duhovno.

Unutarnje iskustvo, koje se sastoji od dva dijela, ono je što doista teži Otajstvu Golgote. Ovo je događaj za koji nemate opravdanje da nemate psihičkih sposobnosti. Ne trebaju vam. Ono što je bitno je prakticirati samorefleksiju i imati volju za tu samorefleksiju, i volju za borbu protiv onog ponosa koji je danas tako uobičajen, a koji ne dopušta ljudima da primijete da, ako se oslanjaju na vlastite snage, postaju oholi u odnosu na tu samodostatnost. Čovjek čiji ponos ga čini nesposobnim da osjeti da ga vlastite snage vode samo do bespomoćnosti, neće moći doživjeti ni smrt ni uskrснуće; tada neće moći osjetiti misao Angelusa Silesiusa:

Križ sa Golgote ne može vas sačuvati od zla,
Ako nije podignut u vama, iskupljen.

Ali onda, kad možemo osjetiti nemoć i oporavak od nemoći, tada nam se događa sreća da imamo stvaran odnos s Kristom Isusom. Budući da je to iskustvo ponavljanje onoga što smo stoljećima prije iskusili u duhovnom svijetu. Zato ga moramo tražiti ovdje u njegovu odrazu ovdje u duši na fizičkom planu. Zagledajte se u sebe i pronaći ćete bespomoćnost. Tražite, i nakon što pronađete nemoć, pronaći ćete iskupljenje od nemoći, uskrснуće duše u duh.

Ali nemojte se u ovoj potrazi dati zbuniti nekim stvarima koje danas propovijedaju kao misticizam ili čak kao načelo od određenih denominacija. Naprimjer, kada Harnack govori o Kristu, ono što govori nije istina iz jednostavnog

razloga jer se ono što govori o Kristu – pročitajte ga – može općenito reći o Bogu. Jednako se tako to može reći o Bogu Židova, jednako se može reći o Bogu muhamedanaca, o svima. I mnogi koji danas žele biti takozvani 'probuđeni', koji kažu: Ja doživljam Boga u sebi – ali oni doživljavaju samo Boga Oca, i to u oslabljenom obliku, jer zapravo ne primjećuju da smo bolesni i samo se tradicionalno uvjeravaju. Johannes Müller, naprimjer, radi tako nešto. Ali nitko od njih nema Krista, jer se Kristovo iskustvo ne sastoji od iskustva Boga u ljudskoj duši, već od dva: od doživljavanja smrti u duši kroz tijelo, i uskrsnuća duše kroz duh. I onaj koji govori čovječanstvu da ne samo da osjeća Boga u sebi – kako tvrde samo retorički teozofi – već koji može govoriti o dva događaja, o nemoći i uskrsnuću od nemoći, taj govori o stvarnom iskustvu Krista. No on se nalazi na nadosjetilnom putu prema Otajstvu Golgote; on sam pronalazi snage koje stimuliraju određene nadosjetilne snage i koje ga vode do Otajstva Golgote.

Danas doista ne treba očajavati u pronalaženju Krista u izravnom osobnom iskustvu, jer smo ga našli kada ponovno otkrijemo vlastito biće – ali uvijek iz bespomoćnosti. Cjelokupan osjećaj ništavila koji nas obuzima kada razmišljamo o vlastitim moćima bez oholosti, mora prethoditi Kristovom impulsu. Pametni mistici vjeruju, ako mogu samo reći: U svom sam 'Ja' pronašao više 'Ja' – to je kršćanstvo. To nije kršćanstvo. Kršćanstvo mora stajati na stavu:

Križ sa Golgote ne može vas sačuvati od zla,
Ako nije podignut u vama, iskupljen.

Već se u detaljima života može osjetiti koliko je istinito ovo što govorim, pa se tada može uzdići od ovih detalja života do velikog iskustva nemoći i uskrsnuća od nemoći. Dragi moji prijatelji, bilo bi lijepo, pogotovo u našem dobu, da ljudi pronađu sljedeće, naprimjer. To je zasigurno težnja, utemeljena u dubini ljudskih duša, prema istini, a zatim i kazivanju istine. No, upravo kad stojimo s ovom namjerom da izrazimo istinu, a zatim samo razmislimo o tom izrazu istine, tada možemo napraviti prvi korak na putu do osjećaja nemoći ljudskog tijela u odnosu na božansku istinu. U trenutku kada zaista razmišljate o tome da govorite istinu, nailazite na nešto vrlo čudno. Pjesnik je to osjetio kada je rekao: 'Duša govori, i govori, ah! više ne'. - Na putu kojim ono što doista iznutra doživljavamo u duši kao istinu kojim postaje jezik, već je otupljeno. Još ne umire potpuno u jeziku, ali već otupljuje. A onaj tko poznaje jezik zna da ništa osim imenica, koje uvijek označavaju samo jednu stvar, nisu ispravna oznaka za tu stvar. Čim imamo generalizirane nazive, bilo da se radi o imenicama, glagolima ili pridjevima, više ne govorimo punu istinu. Istina se tada sastoji u činjenici da smo svjesni činjenice da u osnovi moramo odstupati od istine svakom rečenicom.

U znanosti duha nastojimo nadići to priznanje: Svakom tvrdnjom govorite neistinu – djelujući na određeni način koji sam za vas često okarakterizirao. Često sam vam govorio: U znanosti duha nije toliko važno što se kaže – jer to bi uvijek bilo podložno ovoj neefikasnosti – već je važno kako se kaže. Pokušajte ući u trag – to možete učiniti i u mojim spisima – kako je svaka stvar okarakterizirana s najrazličitijih gledišta, kako se uvijek pokušava okarakterizirati stvar s jedne i s druge strane. Tek tada se može pristupiti stvarima. Griješite svatko tko vjeruje da su

same riječi nešto drugo osim euritmije. Riječi su samo euritmija koju provodi grkljan uz pomoć zraka. One su samo geste, samo što nisu napravljene rukama i nogama, već su napravljene grkljanom. Moramo postati svjesni da samo ukazujemo na nešto i da možemo steći ispravan odnos prema istini samo ako iz riječi vidimo naznake onoga što želimo izraziti, i ako kao ljudi živimo jedni s drugima na ovaj način, da smo svjesni da su u riječima naznake. Između ostalog, euritmija želi ukazati na to, čime se cijela osoba pretvara u grkljan, odnosno kroz cijelu osobu izražava ono što inače izražava samo grkljan, tako da ljudi opet osjećaju da čak i kad govore govornim jezikom, čine samo geste. Kažem 'otac', kažem 'majka': ako sve generaliziram, mogu se istinito izraziti samo ako se druga osoba zajedno sa mnom u društvenom elementu navikla na te stvari, ako razumije geste. Uzdižemo se iz nemoći koju već možemo osjećati prema jeziku, slavimo uskrsnuće iz njega, kad shvatimo da, otvarajući usta, već moramo biti kršćani. Ono što je postalo od Riječi, od Logosa tijekom razvoja, može se shvatiti tek kada se Logos ponovno poveže s Kristom, kad ostanemo svjesni: naše tijelo, budući da postaje oruđe govora, forsira istinu tako da djelomično umire na našim usnama, a mi je ponovno animiramo u Kristu kad postanemo svjesni da je moramo produhoviti, prožeti duhovnom stvarnošću. To znači da moramo biti svjesni duhovne stvarnosti, ne prihvaćati jezik kao takav, već 'misliti' duhovnu stvarnost izraženu u njemu. - To moramo naučiti, dragi moji prijatelji.

Ne znam hoće li sutra biti vremena da skrenem pažnju javnosti na tako nešto. Htio bih to učiniti, ali dopustite mi da to prvo kažem ovdje. Ako bih sutra morao ponoviti, nećete imati ništa protiv. Dopustite mi da za početak kažem ono što sam javno rekao na raznim mjestima. Vidite može se doći do čudnog otkrića. Želim to okarakterizirati u posebnom slučaju. Pažljivo sam proučavao dosta zanimljive eseje koje je napisao Woodrow Wilson, predavanja o američkoj povijesti, američkoj književnosti, američkom životu. Može se reći da ovaj Woodrow Wilson prikazuje snažan američki razvoj koji se odvija od američkog istoka do zapada. On sve prikazuje kao Amerikanac, a ta predavanja, reproducirana u esejima, su fascinantna. Zovu se 'Samo književnost'; čitajući ove eseje upoznate – Woodrow Wilson je najtipičniji Amerikanac – američku prirodu. Onda sam uspoređio – usporedba se može napraviti sasvim objektivno – neke eseje Woodrow Wilsona s izrekama, naprimjer, Hermanna Grimma, koji je tipični Nijemac, tipični srednjoeuroljanin, devetnaestog stoljeća, čovjek čijem se stilu pisanja divim onoliko koliko mi se ne sviđa onaj od Woodrow Wilsona. To samo usput. Obožavam pravopis Hermanna Grimma i stil Woodrow Wilsona mi je odbojan, ali uza sve to, može se biti objektivn. Tipični Amerikanac Woodrow Wilson jednostavno piše sjajno, posebno o razvoju američkog naroda. - A sada je došlo do još nečega uspoređujući radove Woodrow Wilsona i Hermanna Grimma, gdje su obojica pisali o povijesnoj metodologiji. Rečenice možete uzeti iz Woodrow Wilsona, gotovo se doslovno podudaraju s rečenicama koje je napisao Hermann Grimm, a rečenice Hermanna Grimma možete premjestiti u eseje Woodrow Wilsona – savršeno se podudaraju. - Svako plagiranje je isključeno! To ni na trenutak ne predlažem, to ne dolazi u obzir. Ovdje je točka u kojoj se može dosta naučiti, a da se ne postane buržoazija ili Filistejci, da ako dvoje govore istu stvar, da to nije isto! - Jer sada to postaje problem. Zar nije izvanredno da Woodrow Wilson opisuje svoje Amerikance zaista mnogo prodornije, mnogo sugestivnije, nego bilo što a što opisuje Hermann

Grimm kada piše o metodologiji u povijesti, a da u svojim opisima, Woodrow Wilson koristi praktički iste pasuse kao i Hermanna Grimm? Kako to objasniti? To doista postaje problem.

Kada se bliže pogleda, nalazi se sljedeće. U stilu Hermann Grimma, u svemu što je napisao, očito je da je svaka rečenica rezultat intenzivne unutarnje borbe; od rečenice do rečenice za sve se bori pojedinačno. Sve se odvija u svijetlu kulture 19. stoljeća, ali iz same duše svijesti. Woodrow Wilson piše briljantno, ali opsjednut je nečim u svojoj podsvijesti. Démonski je zaposjednut. U njegovoj podsvijesti postoji nešto što mu daje ono što zapisuje. Démon govori kroz njegovu dušu – démon koji se prirodno pojavljuje na poseban način u Amerikancu 20. stoljeća. Otuda briljantnost, snaga.

Danas, kad lijeni ljudi toliko često kažu kada negdje nešto pročitaju: ja sam to pročitao tu i tamo – gdje se bave samo sadržajem, danas je vrijeme kada čovječanstvo mora naučiti da više nije toliko bitan sadržaj, već tko nešto govori; da se po onome što govori mora poznavati osoba, jer riječi su samo geste i mora se znati tko čini te geste. To je ono što čovječanstvo mora shvatiti. Ovdje imamo veliku misteriju svakodnevnog života, dragi moji prijatelji. Čini razliku da li je svaka rečenica rezultat intenzivne borbe osobnog ega ili je na neki način 'nadahnuta' naprimjer, 'odozdo' ili 'odozgo' ili 'sa strane'. Moć sugestije je zapravo veća u onome što je ovako nadahnuto, jer čitajući ono što je rezultat borbe, mi se i samo moramo hrvati s time. A bliži se vrijeme kada više nećemo morati gledati puki doslovni sadržaj onoga što imamo pred dušom, već gdje ćemo morati u prvom redu gledati tko govori ovo ili ono; ne na vanjsku fizičku osobnost već cijeli ljudsko-duhovni kontekst.

Kada ljudi danas pitaju: Kako mogu pronaći Krista? – tada moramo odgovoriti u ovom smislu, jer Krista se neće pronaći kroz razmišljanje, koliko god suptilno bilo, ili lakim misticizmom, već jedino ako se ima hrabrosti izravno ući u život. I u takvom slučaju morate osjetiti i nemoć čak i u odnosu na jezik jer je tijelo postalo nositelj jezika; i nakon toga uskrsnuće duha u riječi. To je to. 'Slovo ubija, duh daje život', što se često pogrešno razumije, već i sam zvuk ubija, a duh mora najprije ponovno oživjeti doživljavajući Krista i vezu s otajstvom Golgote. U ovom prvom koraku pronalazi se Krist: Tražite, ne samo kad tu i tamo ima lijepih riječi, gledajući njihov sadržaj – danas su ljudi navikli na to – već tražeći ljudski kontekst, tražeći kako riječi izvire s mjesta iz kojeg su izgovorene. Ovo postaje sve važnije i važnije. Kad bi samo neki od nas to razmotrili, ne bismo vidjeli tako često da ljudi dolaze i govore: Govorio je sasvim antropozofski ili teozofski; samo pročitajte! – Nije važno kakve riječi tu stoje, već iz kojeg duha dolaze. Kroz antropozofiju ne želimo širiti riječ, već novi duh, duh koji mora biti duh kršćanstva od 20. stoljeća nadalje.

To sam, moji dragi prijatelji, htio povezati. Sretan sam što sam mogao nadograditi ono što sam rekao prije osam dana i što sam ponovno mogao govoriti o ovim stvarima koje se tiču svih nas, i nadam se da ćemo se uskoro moći vratiti na ova razmatranja u ogranku ovdje u Zürichu. U tom smislu uvijek mislimo na to, čak i ako smo prostorno odvojeni jedni od drugih. Kao antropozofi mi smo zajedno u

dušama i u tom smislu uvijek želimo biti vjerni jedni drugima u duhu ljudskosti, koji treba vladati i tkati.